

Univerzita Karlova v Praze
Filozofická fakulta
Katedra středoevropských studií

obor: slovakistika

Mgr. Karolína Chundelová

Slováci v kulturně-společenském životě Prahy
v letech 1815–1914

Rigorózní práce

Vedoucí práce: doc. PhDr. Rudolf Chmel, DrSc.

Praha 2013

Prohlašuji, že jsem rigorózní práci vypracovala samostatně a že jsem uvedla všechny použité prameny a literaturu.

OBSAH:

- I. ÚVOD
- II. SLOVENSKÉ LITERÁRNÍ OSOBNOSTI V PRAZE V PRVNÍ POLOVINĚ 19. STOLETÍ
  - 1. Pavel Josef Šafařík v Praze v době předbřeznové
  - 2. Šafaříkova činnost v letech 1848–1849
  - 3. Šafaříkova závěrečná léta v Praze
- III. LUDOVÍT ŠTÚR V PRAZE V REVOLUČNÍCH LETECH 1848–1849
- IV. SLOVENŠTÍ STUDENTI V PRAZE
  - 1. Postavení slovenského spolku Detvan
  - 2. Martin Kukučín v Praze v letech 1885–1893
- V. CESTA K ČESKOSLOVANSKÉ JEDNOTĚ
- VI. BOUŘLIVÉ OBDOBÍ 1896–1914
- VII. ZÁVĚR
- VIII. PRAMENY A LITERATURA
- IX. RESUMÉ
- X. PŘÍLOHY

I. ÚVOD

Praha jako samostatný fenomén českého prostředí měla svůj vliv na formování česko-slovenských vztahů v 19. století. Jako centrum kulturního a politického života přitahovala pozornost nejen obyvatel Čech, ale rovněž ze sousedních zemí, tedy i hornouherského slovenského území. Na pražské půdě se setkávali představitelé obou národů, zde docházelo k výměně kulturních hodnot. Pro Slováky byla Praha vždy „velkým světem“, v němž se koncentrovaly všechny zásadní podněty, zkušenosti a myšlenkové proudy.

Sledovat poměr Slováků ku Praze je nejjednodušší na širším pozadí česko-slovenských vztahů, i když zde je třeba hned v úvodu zdůraznit, že v práci nejde o ucelený přehled vývoje česko-slovenských vztahů. Přes zdánlivou jednoduchost je rozsah tématu tak velký, že není možné zabývat se všemi problémy vyčerpávajícím způsobem. Z tohoto důvodu jsou v předkládané práci naznačeny jen nejvýznamnější okamžiky česko-slovenské spolupráce a připomenuty především ty, jejichž dějištěm se stalo české hlavní město. Pokud se totiž Slováci rozhodli pobývat v Čechách, většinou si vybrali s ohledem na geografickou blízkost Moravu nebo právě Prahu, nejbližší kulturní metropoli, v níž byl soustředěn čilý kulturní a společenský život, jehož intenzita se nedala srovnat s poměry na Slovensku. Ty byly v důsledku stupňujícího se maďarizačního tlaku víceméně pasivní. Neopomenutelnou roli hrála přirozeně i jazyková blízkost Čechů a Slováků a také vstřícnost příslušníků obou národů vzájemně se podporovat.

Tento záměr dává práci kulturně-historický charakter. Jedná se o zpřehlednění pobytů Slováků v Praze, hledání odpovědí na otázku, jak pražské prostředí ovlivnilo jejich životy, jaký měli podíl na společenském, kulturním a částečně i politickém životě českého

hlavního města. Nelze říci, že by během jednoho století, které se snaží práce přiblížit, byla Praha zaplněna slovenským živlem rovnoměrně. Naopak pobyty Slováků v Praze nebyly vůbec pravidelnou záležitostí a slovenská přítomnost v Praze se vyznačovala spíše krátkodobými pobyty jednotlivých osobností. Tuto skutečnost ovlivňoval aktuální politický vývoj a poměry v habsburské monarchii, jakožto i fakt absence jakéhokoli střediska, v jehož rámci by se Slováci v Praze koncentrovali. Práce je časově vymezena obdobím let 1815–1914, tedy počátečním obdobím českého i slovenského národního hnutí a rokem vypuknutí první světové války. Symbolicky tak dané období zahrnuje téměř přesně jedno století. Protože jednotícím motivem je sledování měnících se vztahů příslušníků dvou národů v určitém časovém úseku, je členění do kapitol dáno právě chronologickým rámcem.

Charakter práce předurčuje, že se jedná o shromáždění výsledků dosavadního bádání v jednotlivých oblastech a jejich zařazení do kontextu dané problematiky. Vycházeli jsme ze starší studie Miloše Kratochvíla „Slováci a Praha“ z roku 1931, která se snažila zmapovat pobyty Slováků v Praze 19. století, a také z práce Emila Charouse „Druhý domov“ z roku 1998, jejíž podtitul „Deset kapitol na téma Praha a slovenská literatura“ naznačuje její zaměření.

Práce vychází ze zdrojů různého charakteru, zaměření a původu. Vedle dobového tisku se její hlavní oporou staly paměti a korespondence, přičemž do širšího rámce ji zasadily odborné syntézy, práce o česko-slovenských vztazích, a určitou konkrétní náplň jí pak daly biografie, monografie a studie z oblasti pragensií.

Jedním z nejdůležitějších pramenů pražské proveniencí jsou zápisy ze schůzí slovenského spolku Detvan, které jsou uloženy v Archivu Univerzity Karlovy. Od roku 1882, kdy byl spolek založen, lze pomocí nich sledovat myšlenkové pochody řady studentů, proměny v postoji

mladých Slováků ke slovenské politice i českým poměrům. Zápisnice nás také informují o úsilí, jaké věnovali členové spolku svému vzdělání a propagaci Slovenska u českých přátel. Studium materiálů týkajících se Československé jednoty v letech 1896–1939 (především její korespondence) umožňuje Památník národního písemnictví, kde je uložen stejnojmenný fond.

Z edic pramenů je třeba uvést knihu Václava Žáčka „Slovanský sjezd v Praze roku 1848“, která je sbírkou dobových dokumentů, jež vznikly v souvislosti s touto významnou událostí revolučního roku 1848. Rovněž sborník „Národopisná výstava československá v Praze 1895“, který vydal výkonný výbor výstavy a Národopisná společnost československá, je možno považovat za pramen, neboť obsahuje články přímých účastníků a organizátorů této velkolepé akce.

Problematika česko-slovenských vztahů 19. století, na jejímž pozadí je práce koncipována, se zatím nedočkala novějšího zpracování, tak jak byly zmapovány nedávno vztahy obou národů ve 20. století Janem Rychlíkem. K dispozici jsou pouze starší práce Jana Novotného, sborníky či publikace věnované česko-slovenským literárním vztahům. Přínosné jsou práce Josefa Rotnágla „Praha a Slováci“ a „Češi a Slováci“, jejichž těžiště ovšem spočívá v období první poloviny 20. století, čímž se vymykají z našeho chronologického rámce. Za podnětnou považujeme stať „Česko-slovenské vztahy od národního obrození do 1. světové války“, v úvodu prvního dílu knihy Jana Rychlíka „Češi a Slováci ve 20. století“. Pro situaci na přelomu 19. a 20. století je pak klíčová publikace Michala Stehlíka „Češi a Slováci. Nezřetelnost společné cesty 1882–1914“, která mapuje vzájemné vztahy a v mnoha ohledech se dotýká pražského prostředí.

Mnoho cenných zpráv o pobytech Slováků v Praze nám poskytuje korespondence, neboť právě v dopisech je mnohdy ukryta adresa

odesílatele či adresáta, důležitá pro lokalizaci jeho pobytu. O tom, že korespondence zachycuje velmi intimní pocity pisatele, jeho myšlenky a názory a často je i zdrojem informací o soukromí osob, o jejich rodinném zázemí a vztazích, nás přesvědčují jak dopisy Martina Kukučina, tak i korespondence Pavla Josefa Šafaříka s Františkem Palackým a s Jánem Kollárem.

Zvláštní skupinu představuje memoárová literatura. Podobně jako v případě korespondence i paměti nám zprostředkovávají mnoho vlastních názorů, myšlenek a osobních pocitů jednotlivých osobností. Zde je ovšem nutno mít na zřeteli, že autor psal paměti s vědomím jejich pozdějšího publikování a z toho důvodu v nich mnohdy nalezneme údaje, které spíše než skutečností byly pouze zbožným přáním pisatele či omluvou jeho činů. A patří k úkolům historika prostřednictvím kritiky tyto zkreslené údaje odhalit a konfrontovat je s prameny jiného původu. Práce vychází z pamětí Václava Vladivoje Tomka, Josefa Václava Friče a Vavro Šrobára. Trochu odlišný charakter mají paměti Pavla Josefa Šafaříka, který své vzpomínky nezachytil „vlastní rukou“, ale po jeho smrti byly sepsány podle toho, co Šafařík vyprávěl členům své rodiny. Stejně tak specifický ráz mají i memoáry Martina Kukučina, který nese-psal své zážitky z pražského pobytu ve formě pamětí, ale promítl je do svých próz s názvem „Pražské črty a zápisky“.

Neopomenutelné jsou pro nás rovněž biografie jednotlivých osobností. Přestože srovnáním několika biografií jedné osobnosti můžeme dojít k názoru, že byly psány s odlišným cílem, za použití různých pramenů, a rovněž jejich úroveň je rozdílná, umožňují nám vidět osudy daného člověka v celkovém kontextu jeho života. Toto je zřetelné jak u biografií P. J. Šafaříka, tak M. Kukučina, F. V. Sasinka, M. Hattaly a dalších.

Specifičnost práce spočívá ve snaze spojit co nejvíce událostí a životních osudů slovenských osobností s konkrétními pražskými lokalitami.

Zdrojem těchto dílčích, ale pro naši práci důležitých údajů, se staly četné pragensie. Kromě práce Vladimíra Kovářika „Literární toulky Prahou“ se jako klíčové ukázaly publikace věnované pražským hřbitovům, které napomáhají ve vyhledávání hrobů významných osobností.

Jako nesnadným úkolem se ukázalo vyhledávání původních bydlišť Slováků v Praze. Přestože ve výsledku byly všechny nalezené informace shrnuty na několika málo řádcích, jejich zjištění nebylo zcela jednoduchou záležitostí. Vycházeli jsme především z pamětí, korespondence a vzpomínek, v nichž ale figurují zastaralé a dnes již nepoužívané názvy pražských ulic. Při jejich rekonstrukci a vyhledávání dnešních názvů se jako nenahraditelný pomocník ukázala encyklopedie názvů pražských veřejných prostranství s názvem „Pražský uličník“.

V souvislosti s vyhledáváním informací o pražských domech, spojených přímo či nepřímo s pobyty Slováků v našem hlavním městě, nelze opomenout poslední velké systematické zpracování pražského památkového bohatství s názvem „Umělecké památky Prahy“. První dva svazky (z pěti vydaných) předkládají systematický soupis domů v prostoru Starého a Nového Města pražského. Základ jednotlivých hesel tvoří tzv. pasпорty, které zhodnocují stavebně historický vývoj pražských domů na základě průzkumů, které prováděl bývalý Státní ústav pro rekonstrukci památkových měst a objektů. V závěru každého hesla, které představuje všechny domy v daném prostoru podle popisných čísel, je navíc uvedena základní bibliografie každého objektu.

II. SLOVENSKÉ LITERÁRNÍ OSOBNOSTI V PRAZE V PRVNÍ POLOVINĚ 19. STOLETÍ

Předpokladem pro tradici česko-slovenských vztahů byla vedle územní blízkosti především jazyková a kulturní příbuznost. Přestože byly oba národy od 16. století součástí jednoho státního celku – habsburské říše, prohloubení vzájemných vztahů přináší až doba tzv. národního obrození. Víceméně jazykový charakter jeho počátečního období, vyplývající z neutěšeného stavu českého jazyka a snaha o jeho navrácení do literatury a dalších oblastí kulturního života, měl bezprostřední ohlas na Slovensku, kde čeština plnila roli jazyka spisovného a částečně i bohoslužebného. Právě tehdy se rodily základy dalších kontaktů mezi příslušníky obou národů.

Vedle novin a časopisů přispívaly k důkladnějšímu poznání kulturního života i národně-politických snah Čechů především přímé osobní styky Slováků s českým, resp. pražským prostředím. Iniciativu na tomto poli vzájemných vztahů vyvíjela od třicátých let 19. století mladá česká inteligence, a to nejen v mezích korespondence, ale i osobním poznáním Slovenska. O totéž se snažili i mladí Slovinci, kteří se do Prahy dostali většinou za svých studií na německých univerzitách. Praha byla jejich oblíbenou zastávkou na cestě do Německa a mladí Slovinci zde pobývali několik dnů až týdnů, během nichž hlouběji poznávali český život. V tom jim pomáhaly osobní kontakty s představiteli českého národního života (V. Staněk, K. S. Amerling, K. Pospíšil), kteří se netajili svými sympatiemi ke Slovákům a zprostředkovávali posléze jejich návštěvy u Jungmanna, Palackého či Hanky. Tímto způsobem poznal Prahu např. v roce 1817 J. Kollár, roku 1829 K. Kuzmány, v roce 1834 S. Tomášik, o čtyři roky později L. Štúr a další.¹ Na konci třicátých let 19. století se

---

¹ NOVOTNÝ J.: Češi a Slovinci. Praha 1968, s. 85.

na evangelickém lyceu v Bratislavě zrodila myšlenka cestování mladých Slováků do ostatních slovanských zemí systematicky organizovat. Byl založen cestovatelský spolek, který po nashromáždění prostředků vypravil o prázdninách několik svých členů na cesty za poznáním, mimo jiné i do Prahy. Takto se v Praze ocitl dvaadvacetiletý Josef Miloslav Hurban, když v roce 1839 přes prázdniny podnikl cestu po Moravě a Čechách a své zážitky a zkušenosti pak vylíčil v knize „Cesta Slováka k bratrům slavenským na Moravě a v Čechách“.²

Z jeho zápisků vyplývá, že se v Praze zastavil na několik dní v červenci roku 1839, během nichž se seznámil se společenským a především literárním životem Prahy, kterou oslavuje jako kulturní středobod Čech. Zmiňuje návštěvu u dr. Josefa Václava Staňka, literárně činného lékaře, jehož dům byl střediskem českých i slovenských vlastenců a Slováci se u něho pravidelně zastavovali cestou na studia do Německa. U dr. Staňka a následně i při návštěvě u J. S. Presla obdivoval Hurban slovanský duch, který vládl v obou domácnostech a doporučoval, aby všichni mladí Slováci podnikli cestu do Prahy, nechali se okouzlit zdejšími památkami a načerpali tak sílu k vlastním zápasům doma.³

Mladí Slováci si v Praze rozšiřovali své vzdělání prostřednictvím navštěvování vzdělávacího ústavu Budeč. Z principu vlastenectví vycházela snaha o založení školy, budované na modernějších základech než dosavadní pedagogické ústavy. Byla nazvána Budeč podle hradiště u Zákolan, kam svatováclavské legendy situují slovanskou školu a vznikla z podnětu Karla Slavoje Amerlinga v letech 1838–1842 na Novém Městě pražském. Výuka byla vedena v souladu s Komenského zásadami a škola měla vychovávat budoucí generaci učitelů, řemeslníků,

---

² Tamtéž. Kniha vyšla v roce 1841 v Pešti, 1929 v Žilině-Košicích, 1960 v Bratislavě (z původního českého originálu byla přeložena do slovenštiny).

³ HURBAN J. M.: Cesta Slováka k slovanským bratrom na Morave a v Čechách 1839. Bratislava 1960, s. 74-82.

průmyslníků a to bez rozdílu pohlaví i sociálního původu. Jazykem, v němž probíhala výuka, byla samozřejmě čeština. Přestože Amerling, muž se širokým vědeckým rozhledem a organizačními schopnostmi, získal hmotné zabezpečení od představitelů vlastenecké šlechty, v roce 1848 škola zanikla částečně z důvodu nedůvěry k netradičním pedagogickým metodám.⁴ Patřila ale k centrům pražského obrozeneckého života, kam se sjížděli i představitelé mladé slovenské generace. Ve čtyřicátých letech navštěvoval Budeč např. J. M. Hurban či slovenský malíř Samo Bellani, který se později aktivně účastnil Slovanského sjezdu v roce 1848.⁵

J. M. Hurban zavítal během své návštěvy Prahy i do Amerlingovy Budče, kde, jak píše, žáci získávali široký rozhled v oblasti chemie, fyziky, botaniky, lingvistiky, lékařství i filozofie. Výuku popisuje jako ve třech na sebe navazujících ročnících a Hurbana upoutalo především praktické vedení výuky tak, aby byl žák zcela připraven pro praktický život. Slováci si Amerlinga vážili pro jeho snahy v oblasti vzdělávání a zřejmě i proto zastihl Hurban v Budči dva slovenské krajany Josefa Božetecha Klemense, který studoval na malířské akademii a Františka Belopotockého.⁶

Prahu ve druhém desetiletí 19. století navštívil dvakrát rovněž Ján Kollár, ovšem podrobnosti o obou pobytech nejsou příliš známy. Poprvé zavítal Kollár do Prahy na podzim roku 1817, kdy se koncem září vydal s bývalým spolužákem S. Mažárym hledat Žižkův hrob u Čáslavi. V rámci pouhých několik dní trvajících pobytu v Čechách poznal pražské památky, setkal se s J. Jungmannem, k němuž pocítil od prvního

---

⁴ LNĚNÍČKOVÁ J.: České země v době předbřeznové 1792-1848. Praha 1999, s. 406-407.

⁵ ŽÁČEK V.: Slovanský sjezd v Praze roku 1848. Praha 1958, s. 544-561.

⁶ HURBAN J. M., 1960, s. 77-80.

setkání velké sympatie, s buditelem a spisovatelem J. Nejedlým a navštívil rovněž vdovu po V. M. Krameriovi.⁷

Druhá Kollárova návštěva Prahy již byla delší. V březnu 1819 ukončil studijní pobyt v Jeně a na zpáteční cestě se zastavil asi na tři týdny v Praze, kam dorazil 4. dubna 1819. Nejprve pobýval v hostinci „U města Vídně“⁸, odkud se přestěhoval do soukromého bytu, který mu zajistil Hanka. Ve svých Pamětech se zmiňuje o setkání s J. Jungmannem, V. Hankou, J. S. Preslem i o přijetí u J. Dobrovského. Toho navštívil v jeho příbytku v zahradě Nostického paláce na Malé Straně a o návštěvě píše: „*Čudno na mňa účinkovala jeho veľká postava a tenký písťalkový hlas, no k tomuto božiemu patriarchovi, ktorého nebo poslalo prvého na kriesenie našej národnosti, nebolo možné priblížiť sa ináč, než s akousi nábožnou úctou.*“⁹ Jakmile se Kollár dozvěděl od Jungmanna o chystané botanice J. S. Presla, ihned přírodovědce navštívil. Jako znalec přírody a květin byl nadšen Preslovými odbornými výsledky a jako slavista pak především jeho botanickými názvy, které považoval za velmi šťastně a krásně přeložené.¹⁰ Kollár si poznamenal pocity, které ho nyní při návštěvě Prahy ovládly, a které se lišily od prvního pražského pobytu z roku 1817: „*Vtedy som bol ešte nevinný jako Adam v raji, teraz už som bol jedol trpké ovocie so stromu národnosti, zaviňujúce duševné bolesti. Praha sa mi videla sťa skamenelé dejiny českého národa*“.¹¹

Praha se stala i místem Kollárova posledního odpočinku. Ján Kollár zemřel 24. ledna 1852 ve Vídni, kde byl také pohřben. 16. května 1904

---

⁷ KOLLÁR J.: Pamäti z mladších rokov života. Red. Karol Goláň, Bratislava 1950, s. 168-169; FORST V.: Kollárovo pražské intermezzo. In: Ján Kollár (1793-1993). Bratislava 1993, s. 110-111.

⁸ Jedná se o budovu dnešního hotelu Meteor v Hyberské ulici (čp. 999), viz BAŤKOVÁ R. a kol.: Umělecké památky Prahy. Nové Město, Vyšehrad. Praha 1998, s. 527.

⁹ FORST V., 1993, s.108-109; KOLLÁR J., 1950, s. 224.

¹⁰ Tamtéž, s. 210.

¹¹ Tamtéž, s. 224.

byly jeho ostatky slavnostně převezeny ze zrušeného hřbitova sv. Marka ve Vídni na 1. obecní Olšanský hřbitov, kde se nachází Kollárův náhrobek dodnes.¹²

S pražským prostředím je spjat vznik písně „Hej Slováci!“, kterou složil spisovatel Samo Tomášik v roce 1834 při svém pobytu v Praze cestou na berlínskou univerzitu. Tomášik se v Praze zdržel několik dní, během nichž se setkal se Šafaříkem, Hankou, Jungmannem a dalšími pražskými literáty. Praha ho okouzila a dojem z ní zkalil snad jen „odnárodněný“ život vyšších vrstev. O vzniku písně Tomášik píše: *„Vkročím z ulice do své jizby, zapálím svíci a olůvkem napíšu do svého denníku všechny tři sloky; píseň byla hotova. Tak hle, když jsem nejprv oduševnělý ohnivými řečmi mladých literátů maloval si v mysli růžovou budoucnost českého i svého národa, jakoby omráčený zůstal, skoro byl bych upadl do pochybování – ale víra i naděje lepší budoucnosti přelomila konečně všechny mé pochybnosti, a tato víra vyrojila se z hlubin duše mojí v písni „Hej Slováci!“*¹³ Takto popisuje vznik tří čtyřveršových slok hymnické písně, která sehrála svoji roli jak v revolučním roce 1848, tak i při zrodu Československé republiky v roce 1918, kdy aspirovala na hymnu nového státu, a v letech 1939–1945 byla oficiální hymnou Slovenské republiky.¹⁴

Je patrné, že pobyty slovenských literátů a jazykovědců v Praze první poloviny 19. století neměly trvalý charakter a jednalo se většinou o krátkodobé návštěvy či spíše zastávky na cestách na německé univerzity – týkalo se to především slovenských evangelíků a univerzit v Halle či v Jeně.

---

¹² Viz příloha č. 1a; FRONĚK F.: Pražské hroby vynikajících osob a jiných veřejných pracovníků. Praha 1955, s. 500; HRUŠKA E. A.: Romantické Olšany. Praha 1940, s. 29.

¹³ Citace podle KRATOCHVÍL M.: Slováci a Praha. Praha 1931, s. 18, pozn. č. 6.

¹⁴ O její první publikování se zasloužil G. F. Belopotocký v Novém a starém vlasteneckém kalendáři v roce 1838.

II. 1. Pavel Josef Šafařík v Praze v době předbřeznové

Nejvýraznější slovenskou jazykovědnou a literární osobností, která působila v první polovině 19. století v Praze, byl bezesporu Pavel Josef Šafařík.

Na podzim 1832 se Šafařík rozhodl odejít z Nového Sadu, neboť život v prostředí sílícího maďarizačního tlaku považoval již za neúnosný. Svoji budoucnost viděl v Čechách a o pomoc a radu se obrátil na Františka Palackého: *„Jestli by lze bylo za pomoci jiných nějakého umístění pro mne v Praze vyjednat, tedy by to muselo býti, aspoň z počátku, více soukromé nežli veřejné a nemohlo by to, dle mého zdání, na ničem jiném založeno býti nežli na pouhé horlivosti a dobročinnosti pánů, vladýků a mecenátů českých, o dobro národu, o vzkvétání věd a umění, o zvelebení literatury československé věrně pečujících.“*¹⁵ Pokud by se nemohl usadit v Praze, odešel by pravděpodobně na některou z německých univerzit.¹⁶

Šafařík si byl vědom obtíží spojených se změnou působiště a Palackého žádal především o pomoc při hledání vhodného místa (bibliotekáře, archiváře nebo sekretáře některého šlechtice), které by jeho rodinu hmotně zajistilo na období dvou až tří let. Díky pomoci českých vlastenců a hlavně společenským stykům Palackého s představiteli české aristokracie, byl vytvořen zvláštní fond, z něhož byla zaručena Šafaříkovi zhruba roční podpora pod podmínkou, že svá další vědecká díla bude psát v českém jazyce. František Palacký o tom v dopise Šafaříkovi píše: *„Někteří věrní milovníci řeči a literatury naši ve šlechtě i nešlechtě uvolují se k tomu cíli ke skládání určitého ročního kvantum, a to sice předběžně na pět let; ... Skládání onoho kvantum, kteréž*

¹⁵ Viz dopis Palackému z 10.10.1832, In: BECHYŇOVÁ V., HAUPTOVÁ Z.: Korespondence Pavla Josefa Šafaříka s Františkem Palackým. Praha 1961, s. 123-133.

¹⁶ Viz dopis Palackému z 22.10.1832, tamtéž, s. 133-134.

s počátkem příštího léta se počne, a jakž doufám, aspoň na 500 zl. vzroste, zůstane tajemstvím těch několika osob...“¹⁷ Celou záležitost na sebe převzal výbor Českého muzea, ale opravdoví mecenáši zůstali Šafaříkovi utajeni.¹⁸ Legální rámec dodalo celé situaci schválení nejvyššího purkrabího hr. K. Chotka, kterého Palacký o všem informoval.

K březnu 1833 byl Šafařík propuštěn ze služeb novosadského pravoslavného gymnázia a připravoval se, především zdokonalováním češtiny a stěhováním své knihovny, na příchod do Prahy. Sem přišel jako uctívaný slavista, jeden z nejlepších znalců slovanských dějin, jazyků a literatur té doby. Do Prahy přijeli Šafaříkovi 4. května 1833 a první dny věnovali zařizování bytu, který jim Palacký najal.¹⁹ Velmi brzy se s pražským prostředím sžili a získali řadu přátel.

Ještě před Šafaříkovým příchodem do Prahy se Palacký snažil zajistit jeho částečné hmotné zabezpečení. Sám Šafařík projevil zájem působit v některé knihovně, což by mu umožňovalo pokračovat ve vědecké činnosti, nebo uvažoval o redigování časopisu. V březnu 1833 nabídl Palacký Šafaříkovi redaktorství v politickém časopise Pražské noviny, jehož vydávání se tehdy připravovalo. K realizaci této myšlenky, které se Šafařík vzhledem k politické povaze novin trochu obával,²⁰ nakonec nedošlo, neboť noviny nebyly povoleny. V počátečních měsících svého pražského pobytu byl tedy odkázán pouze na pomoc přátel a přívrženců. Záhry se naskytla nová příležitost jeho finanční situaci zlepšit. Pražský nakladatel Haas se rozhodl od března 1834 vydávat dva na sobě

---

¹⁷ Viz dopis Palackému z 6.11.1832, tamtéž, s. 135-137.

¹⁸ Až po Šafaříkově smrti se dověděl syn Vojtěch od Palackého jména hlavních dárců, ke kterým patřil vedle Palackého Jungmann a Presl; viz ZÍBRT Č.: Co vyprávěl P. J. Šafařík rodině o svém mládí a životě. ČČM 83, 1909, s. 277; SVATONĚ S.: Šafaříkův příchod do Prahy. JSH 25, 1956, s. 21-25.

¹⁹ Zíbrt Č., 1909, s. 278.

²⁰ Viz dopis Palackému z 31.3.1833, In: BECHYŇOVÁ V., HAUPTOVÁ Z., 1961, s. 157-161.

nezávislé časopisy v německém a českém jazyce. Český byl pojmenován Světozor, vycházel jako týdeník a redakce se ujal P. J. Šafařík.²¹ Přestože odborná úroveň časopisu nebyla příliš vysoká, měl nezastupitelné místo v šíření vzdělanosti mezi venkovským lidem a vliv na utváření spisovné češtiny v tomto prostředí. Pronikl i na Slovensko, kde dosáhl na tehdejší poměry značného rozšíření mezi zhruba 250 předplatiteli. Mezi slovenskou mládeží jej šířil L. Štúr a dále např. v Liptovském Mikuláši odběratel českých časopisů Gašpar F. Belopotocký.²²

Kromě předmluvy, v níž Šafařík osvětlil záměr nového časopisu, se na vlastním obsahu podílel autorsky jen málo.²³ Horlivě se tehdy věnoval své vědecké činnosti, neboť vrcholily přípravy jeho Starožitností,²⁴ takže na redigování víceméně lidového poučného časopisu mu nezbývalo příliš času. Rád se nechal v této roli zastoupit svými kolegy a přáteli, mezi něž patřil K. S. Amerling, V. Staněk či K. V. Zap. Tento Šafaříkův přístup, který se setkal s kritikou především ze strany Fr. Čelakovského, ale neměl přímý dopad na neúspěch časopisu. O tom, že vydávání Světozoru bylo koncem roku 1835 zastaveno, rozhodl vydavatel, který nebyl spokojen s jeho výtěžkem. Šafařík tuto skutečnost vlastně přivítal, neboť se mohl plně oddat svým vědeckým spisům, přestože finanční ztráta způsobená zánikem Světozoru nebyla pro Šafaříka zanedbatelná. Příjmy, které vyplývaly z jeho vědecké, literární činnosti a také občasného soudního tlumočení z maďarštiny (od roku 1834), jistě nestačily pokrýt všechny nároky Šafaříkovy rodiny.²⁵

---

²¹ PAUL K.: P. J. Šafařík jako redaktor. ČNM 100, 1926, s. 30-52.

²² On také zprostředkoval mnoha slovenským chlapcům vystudování nebo vyučení se řemeslu v Praze. NOVOTNÝ J., 1968, s. 77-78.

²³ Přehled pravděpodobných Šafaříkových článků viz PAUL K., 1926, s. 32-33.

²⁴ Přehled Šafaříkovy bibliografie uvádí PAUL K.: Pavel Josef Šafařík, život a dílo. Praha 1961, s. 320-322.

²⁵ Šafařík se nezištně podílel na Jungmannově česko-německém slovníku, do něhož doplňoval slovakismy; ZÍBRT Č., 1909, s. 208.

Šafařík se snažil trvaleji se zajistit stálým místem. Závislost na mecenáších pro něho nebyla jistě příjemná a jejich podporu měl slíbenou pouze na pět let. Krátce po zániku Světozoru se naskytla příležitost obsadit místo profesora českého jazyka na pražské univerzitě po zemřelém J. Nejedlém, ovšem z důvodu protestantského vyznání Šafařík nakonec toto místo nezískal. Ke zlepšení došlo v roce 1837, kdy mu jednak bylo rozšířeno soudní tlumočení o polštinu a ruštinu, ale především ve stejném roce zemřel tehdejší cenzor J. V. Zimmermann a z podnětu K. Chotka požádal o tento úřad Šafařík. Od 1. června 1837 do 8. srpna 1847 tak vykonával funkci cenzora české literatury (s výjimkou teologické, které příslušela opatu Strahovského kláštera). Tato deset let trvající práce jej časově značně zatěžovala a postavila ho i do nezáviděníhodné situace, která vyžadovala přístup určitého lavírování mezi uspokojením nároků nadřízených a vstřícností k vlasteneckým přátelům.²⁶

Za necelý rok po získání cenzorského úřadu přibýly Šafaříkovy další pracovní povinnosti, neboť 8. března 1838 byl jmenován do čela Časopisu Českého muzea (ČČM). Nebyla to pro Šafaříka pozice zcela nová, protože v době nepřítomnosti Fr. Palackého, který v tomto období trávil mnoho času na studijních cestách po evropských archivech, ho často zastupoval právě Šafařík. Časopis vedl od druhého svazku ročníku 1838 až do roku 1842, kdy byla provedena jeho reforma. Sám Šafařík tu otiskoval literární památky, které objevil při práci v univerzitní knihovně a mnohé z nich tak vůbec poprvé zpřístupnil veřejnosti. Na podobě ČČM v tomto období se podílely další významné osobnosti českých obrozeneckých kruhů, jako byl K. Vinařický, K. S. Amerling, J. E. Purkyně, A. V. Šembera, a ze Slovenska posílal své příspěvky např. L. Štúr.

---

²⁶ Tamtéž, s. 282-285.

V této souvislosti je třeba připomenout, že Šafařík bedlivě sledoval pražskou mládež. Pokud vyzoroval u někoho talent a považoval ho za nadějného vědce či literáta, poskytl mu v ČČM prostor. K těmto mladíkům patřil Fr. B. Trojan a především V. V. Tomek, který byl od roku 1838 domácím učitelem Šafaříkových dětí. Šafařík si Tomka záhy oblíbil, půjčoval mu své knihy, povzbuzoval jeho zájem o českou minulost a v letech 1838–1841 v ČČM otiskl některé Tomkovy články, věnované české historii.²⁷

Období let 1838–1842 bylo naplněno neúnavnou Šafaříkovou snahou zachovat a případně zvýšit odbornou a také literární úroveň muzejního časopisu. U výboru muzejní společnosti dosáhl rozšíření jeho rozsahu, ale zvýšit počet spolupracovníků a rozšířit řady přispěvatelů se mu nedařilo. Z korespondence přátelům neustále zaznívala prosba o zaslání článků a především literárních zpráv a kritik. Tento neutěšený stav zřejmě Šafaříka neuspokojoval, a když se v roce 1841 stal kustodem univerzitní knihovny, rozhodl se koncem následujícího roku z vedení ČČM odstoupit. Za svého nástupce doporučil J. E. Vocela.²⁸

Na počátku čtyřicátých let se Šafaříkova finanční situace jevila opět jako nedobrá, a proto požádal o úřad kustoda univerzitní knihovny. Pokud by mu nebylo vyhověno, uvažoval o odchodu na berlínskou univerzitu, kde mu bylo nabídnuto místo vedoucího katedry slavistiky. V květnu 1841 byl jmenován nejprve mimořádným, později řádným kustodem a 24. dubna 1848 konečně ředitelem univerzitní knihovny.²⁹

Na tomto místě je vhodné stručně zmínit, jaký byl vztah některých vlastenců k Šafaříkovi a jak ho přijali v pražském prostředí. Snad nejsilnější pouto pojilo P. J. Šafaříka s Františkem Palackým. Přestože byl mezi nimi jen malý věkový odstup, spatřoval Palacký zpočátku

---

²⁷ TOMEK V. V.: Paměti z mého života I. Praha 1904, s. 138.

²⁸ PAUL K., 1926, s. 30-52.

²⁹ ZÍBRT Č.: Z bibliotekářské činnosti P. J. Šafaříka. ČČM 73, 1899, s. 164-172.

v Šafaříkovi jakousi přirozenou autoritu. Až Šafaříkovo přestěhování do Prahy roku 1833 jejich vzájemný vztah upravilo a Palacký se stal věrným Šafaříkovým rádčem a přítelem. Seznámení obou mužů zprostředkoval Jan Benedikt v roce 1817. Šafařík se po měsíci stráveném v Praze, kterou navštívil na cestě z jenské univerzity, vrátil v květnu 1817 do Bratislavy, kde Palacký studoval, a právě tehdy došlo k setkání obou učenců. K plodům dvou let bratislavského pobytu patřila i jejich společná práce „Počátkové českého básnictví, obzvláště prozodie“. V roce 1819 získal Šafařík místo ředitele pravoslavného gymnázia v Novém Sadu a jejich kontakt se omezil pouze na vzájemnou korespondenci.

Oboustranné respektování a celoživotní úcta dokládají jejich trvalé osobní přátelství, které nebylo narušeno ani polemikami v různých odborných otázkách. Částečný obraz vztahu může podat vzájemná korespondence, která se zachovala pouze ve zlomcích. Mnoho listů znehodnotil sám Šafařík v revolučním roce 1848 z obavy z jejich možného zneužití rakouskými úřady. Právě korespondence jasně osvětluje Šafaříkův příchod do Prahy, zachycuje některé drobné zmínky z prostředí Šafaříkovy rodiny a přibližuje pracovní a odborné problémy. Vedle toho, že se Šafařík záhy po příchodu do Prahy zapojil do řad přispěvatelů Časopisu Českého muzea, který Palacký redigoval, je pojila i práce na dalších společných studiích.

O politických problémech si psali jen velmi málo. Přestože je specifický český a slovenský vývoj oba postavil rovněž do pozice organizátorů vědeckého života a politických vůdců, Šafařík sám sebe za politika nepovažoval a tuto úlohu raději přenechával Palackému, který prokazoval v této oblasti lepší schopnosti. Vždyť obava z politiky se u Šafaříka projevila už v roce 1833 odmítnutím nabídky k redigování Pražských novin. Jak dokazuje dopis Palackému z 31. března 1833,

Šafařík nevěřil příliš v úspěšné naplnění programu českých obrozenců vydáváním politických novin, neboť tím by podle něho došlo k zapojení pouhých jednotlivců. Za možný prostředek k dosažení těchto cílů považoval slavistiku a v poznání minulosti a současnosti slovanských národů viděl cestu, jak kromě intelektuálních kruhů vzbudit zájem i u širší veřejnosti a získat k účasti na veřejném životě širší vrstvy. Proto se Šafařík zapojil aktivně do politiky až v roce 1848 při konání Slovanského sjezdu, jehož prostředí a záměr odpovídaly jeho představě.³⁰

Pokud by nás zajímal Šafaříkův vztah k další české osobnosti této doby – Josefu Dobrovskému, musíme se vrátit do září 1815, kdy se Šafařík na cestě do Jeny zastavil krátce v Praze. Právě do tohoto období totiž spadají jeho první styky s Dobrovským, s jehož slavistickými pracemi se seznámil již v letech 1812–1815. Tehdy Dobrovský Šafaříka poprosil o prozkoumání českých rukopisů uložených v jenské univerzitní knihovně, o nichž Šafařík skutečně Dobrovskému referoval a excerpoval je pro něho. Počáteční nadšení, obdiv a ochota se ovšem začaly postupně vytrácet v závislosti na měnících se Šafaříkových vědeckých názorech, které se začaly lišit od Dobrovského tezí. Při druhém Šafaříkově pobytu v Praze v květnu 1817 jejich vztah ochladl v důsledku odlišných názorů na otázku české prozodie, kterou formulovali Šafařík s Palackým ve spise „O počátcích českého básnictví, obzvláště prozodie“ z roku 1818. Právě ten byl považován za první veřejný útok nové generace na Dobrovského autoritu. Šafařík se při této své návštěvě v Praze stýkal především s Jungmannem a Palackým, kolem nichž se začala soustřeďovat mladá generace literátů a jazykovědců. Rozčarován

---

³⁰ BECHYŇOVÁ V., HAUPTOVÁ Z., 1961, s. 5-22.

vzájemnými spory z Prahy záhy odešel, přestože původně uvažoval o zdejším působení na místě vychovatele.³¹

Už během bratislavského a novosadského období se Šafařík klonil k názorům českých romantiků, kteří nepopírali Dobrovského zásluhy v oblasti slovanské jazykovědy, ovšem nesouhlasili s jeho přízvucnou prosodií i s negativními názory na údajně staročeské literární památky, které se objevily v okolí V. Hanky. Šafařík totiž věřil v pravost Rukopisů a dokazoval společně s Palackým jejich původnost, přestože je Dobrovský několikrát ostře odsoudil a označil za podvrhy. Vzájemné napětí mezi Šafaříkem a Dobrovským se pak ještě několikrát během dvacátých let přiosťřilo, i když je třeba zdůraznit, že se nikdy nejednalo o nějakou osobní nevraživost. Příčinou jejich rozdílných postojů byly vždy pouze otázky ideové a vědecké a Šafařík si nikdy nepřestal Dobrovského jako učence vážit, především pro jeho zakladatelské zásluhy v oblasti slovanské jazykovědy.³²

Naopak v tomto smyslu zdrženlivější byl Šafaříkův poměr k Václavu Hankovi. Řadil ho mezi své přátele z mládí, s nimiž se setkal při návštěvách Prahy v roce 1815 a 1817, ale jejich vztahy se po roce 1830 zhoršily. Tehdy dostali Šafařík, Hanka a Čelakovský pozvání na petrohradskou akademii. Šafařík se nemohl rozhodnout a váhal především s ohledem na zdraví své manželky, které by ruské podnebí nesvědčilo. Nelze ovšem zastírat, že Šafaříkovo váhání mělo také jistý politický podtext, protože pozvání přišlo v době protiruského povstání Poláků roku 1831. Šafařík se pod dojmem svých protiruských názorů nakonec rozhodl pozvání odmítnout, což mu Hanka vyčítal, neboť měl za to, že kvůli Šafaříkovi nakonec sešlo z cesty všech tří učenců.³³ Jejich

---

³¹ Tamtéž, s. 16-17.

³² PAUL K.: P. J. Šafařík a Jos. Dobrovský. ČNM 103, 1929, s. 51-63.

³³ BECHYŇOVÁ V., HAUPTOVÁ Z., 1961, s. 21-22.

vztah ochladl, i když nebyl nikdy přímo nepřátelský. Nadále spolupracovali na odborném poli a Šafařík patřil dokonce k té části české vědecké veřejnosti, která věřila a obhajovala pravost Rukopisů, jež jiní označovali za Hankovy podvrhy. Přestože o Hankovi, jako o učenci neměl příliš vysoké mínění, poskytl mu prostor v Muzejníku. Hankovy příspěvky se týkaly především starší české literatury a české numizmatiky. Přes určité osobní antipatie jej nebylo možné, jednak z nedostatku zdárnějších příspěvků a jednak s ohledem na jeho pozici v muzeu, z řad přispěvatelů vyřadit. Předpisy totiž stanovovaly, že právě články a studie členů muzea mají být publikovány v ČČM přednostně.³⁴ Jako problematičtější se jeví v souvislosti s ČČM Šafaříkův vztah k Fr. L. Čelakovskému. Čelakovský nepovažoval Šafaříka za vhodnou osobu, které by mělo být svěřeno redigování muzejního časopisu. Jeho kritika zaznívala již v době Šafaříkova redaktorství ve Světozoru a svůj nesouhlas vyjádřil i s prvními vydáními ČČM pod Šafaříkovým vedením. Až později zjistil, že na nedostatcích časopisu nemá Šafařík osobní vinu, stal se přispěvatelem a v době Šafaříkovy nepřítomnosti jej dokonce v redakci zastupoval.

Šafaříkova korespondence svědčí o stycích i s dalšími, jako byl J. S. Presl, K. A. Vinařický a jiní. Je třeba připomenout, že ačkoli se Šafařík s prostředím českých vlastenců sžil, nezapomínal na svůj slovenský původ. Jako Slovák měl Šafařík blízko k Jánovi Kollárovi, s nímž se seznámil v létě 1820 v Pešti. Zamýšleli tehdy společně vydat slovenské lidové písně.³⁵ V Šafaříkově korespondenci z dvacátých let se Kollár jako adresát objevuje dokonce velmi často. Byl nadšen Kollárovou „Slávou dcerou“ a obdivoval její oblibu u slovenských čtenářů. Opatrnější už byl s jejím druhým vydáním, které s takovým nadšením nepřivítal, a

---

³⁴ PAUL K., 1926, s. 30-52.

³⁵ Byly vydány v roce 1823 za Šafaříkova přispění pod názvem Písně světské lidu slovenského v Uhřích.

kriticky se postavil především k užití některých pojmů, pravopisu s nadbytečnými samohláskami apod. Záporně ohodnotil i odbornou úroveň Kollárovy „Rozpravy o jmenách, počátcích i starožitnostech národu slavského a jeho kmenů“ z roku 1830. Šafaříkovy výtky se Kollára dotkly a vrhly stín na jejich vzájemný vztah.³⁶ Hluboká názorová propast pak oba dělila v názoru na carské Rusko, což dokazuje i skutečnost, že když bylo Šafaříkovi nabídnuto místo v Petrohradě, obrátil se o radu raději k Palackému než na Kollára, protože se obával jeho nekritického rusofilství. Přes tyto neshody se oba učenci tolerovali a věřili v užitečnost práce a úsilí toho druhého.³⁷

I v Praze sledoval Šafařík s obavami vzrůstající maďarský nacionalismus a naopak s nadšením práci dalších slovenských buditelů. Přímé kontakty s hlavními slovenskými obrozenci byly ale nepravidelné, spíše nahodilé a pravidelnější charakter měla pouze korespondence s L. Štúrem. Mladí Slováci Šafaříka navštěvovali při svých cestách na německé univerzity.³⁸ Na podzim 1838 se v Praze s Šafaříkem setkal L. Štúr, a když se 1840 vracel ze studijního pobytu v Halle, tak 15 dní u Šafaříka i bydlel.

Pro podporu generace štúrovců, která byla odmítnuta Jánem Kollárem a hledala oporu v Šafaříkovi, měly bezesporu význam také Šafaříkovy styky s intelektuály, sdruženými kolem rodiny dr. J. V. Staňka. Ti nejenže obdarovávali slovenské studenty četnými knižními dary, ale také pořádali veřejné sbírky na podporu bratislavského Slovanského ústavu.³⁹ V polovině čtyřicátých let se schůzky mladších literátů

---

³⁶ Viz DOPISY Pavla Jos. Šafaříka Janu Kolárovi In: ČČM 47-49, 1873-1875, s. 119-147, 54-90, 134-152.

³⁷ BECHYŇOVÁ V., HAUPTOVÁ Z., 1961, s. 20.

³⁸ Např. Samo Tomášik v roce 1834.

³⁹ Do Staňkova bytu, který patřil k pražským salonům 19. století, docházel i mladý slovenský básník Samoslav Bohdan Hroboň. Prahu navštívil cestou do Halle v roce 1842 a sblížil se tu s Bohuslavou Rajskou, která ho inspirovala k básnické sbírce Květiny nadsálanské. Jejich vztah dokumentuje cituplná korespondence - viz LISTY Sama Bohdana Hroboňa. Pripravil E.

konávaly i v Šafaříkově bytě, kde se hovořilo svobodně o literárních poměrech, hodnotila se nová díla a četly se rukopisy připravené k vydání. Tato setkání ovšem netrvala dlouho a pokračování našla v nedělních dopoledních schůzkách u Riegrů a později u J. E. Vocela.⁴⁰ V roce 1845 se Šafařík se štúrovskou koncepcí rozešel a svůj postoj objasnil ve spise „Hlasové o potřebě jednoty spisovného jazyka pro Čechy, Moravany a Slováky“.⁴¹

Hleba, Martin 1991; Jejich osudy později inspirovaly M. Kukučína k napsání historického románu Lukáš Blahosej Krasoň. CHAROUS E.: Druhý domov. Praha 1998, s. 9; HURBAN J.M., 1960, s. 188; KOVÁŘÍK V.: Literární toulky Prahou. Praha 1988, s. 195.

⁴⁰ NOVOTNÝ J.: K počátkům novodobých měšťanských salonů v Praze. In: Salony v české kultuře 19. století. Praha 1999, s. 145.

⁴¹ Tamtéž, s. 144.

II. 2. Šafaříkova činnost v letech 1848–1849

Samostatnou kapitolu představuje Šafaříkova politická činnost v revolučním roce 1848,⁴² neboť Šafařík se v tomto období představuje ve zcela nové pozici. Jeho vědecká činnost byla všeobecně považována za prospěšnou pro monarchii, a proto mu rakouské úřady nečinily potíže při odchodu z funkce censora a podpořily jeho knihovnickou kariéru. Pouze pražská policie dohlížela na to, s kým se stýká a sledovala jeho korespondenci (především s J. Kollárem).

Již v roce 1833 musel Palacký úřady ujistit, že Šafařík přichází do Prahy s čistě vědeckými cíli a nepředstavuje pro stát nebezpečí. Přesto krátce nato musel učinit Šafařík výpověď před policejním úředníkem, který jej doma navštívil a od té doby, jak popisují jeho blízcí, byl Šafařík nedůvěřivý, žil v obavách, nesbližoval se s neznámými lidmi a vyhýbal se těm, kteří se snažili dostat do jeho přízně.

Na počátku čtyřicátých let figuroval Šafařík vedle Kollára a Štúra v policejních zprávách, odesílaných do Vídně, jako hlavní propagátor panslavismu. Byl podezírán ze snahy odtrhnout Slovensko od Uher a odměny, které dostával z Ruska za vědecké práce, byly označovány za peníze na protirakouskou politickou činnost. Jak známo, vídeňské vládní kruhy se snažily všemocně zamezit vzrůstajícímu slovanskému hnutí, ovšem v Praze, která byla považována za přirozené centrum slavistických studií, prostě nebylo možné soustředování učenců ze slovanských zemí zcela zamezit. Protože mnozí z nich Šafaříka navštěvovali, aby u něho našli odbornou radu či povzbuzení pro další práci a studium, bylo logické, že Šafařík byl pod více či méně přísným dohledem.⁴³ (Od druhé poloviny čtyřicátých let prosazoval Šafařík

---

⁴² NOVOTNÝ J.: K politickej činnosti P. J. Šafaříka za revolúcie 1848-49. HČ 18, 1970, s. 544-565.

⁴³ PAUL K., 1961, s. 156-166.

založení slavistické katedry v Praze, ovšem rakouská vláda jeho záměr nepodpořila.⁴⁴ Až 13. března 1848 byl Šafařík jmenován mimořádným profesorem slovanské filologie na pražské univerzitě, ale bouřlivá doba skutečnému zahájení jeho přednášek nepřála.)

Bezprostředním impulsem ke zvýšení politické aktivity slovanských vlastenců v Rakousku byl výbuch únorové revoluce v Paříži. Ta měla v monarchii za následek pád kancléře Metternicha a vyhlášení konstituce, což Slované považovali za výzvu k přihlášení se o svá národní i politická práva. V této atmosféře nemohl zůstat Šafařík nečinný a jeho nechuť k politické angažovanosti byla postupně potlačována pocitem povinnosti ke slovanskému světu. Šafaříkovo chování v prvních revolučních dnech lze charakterizovat jako spíše obezřetné, což dokládá i fakt, že se nezúčastnil schůze ve Svatováclavských lázních 11. března 1848. Tento jeho postoj byl ovlivněn v podstatě nulovými politickými ambicemi a také životními zkušenostmi. Očekával udělení profesury na univerzitě a také se uprázdnilo místo ředitele univerzitní knihovny, o které měl zájem, takže bezúhonnost a určitá nechuť vzbudit pozornost úřadů byla stále na místě.⁴⁵

Na počátku dubna 1848 přijal jmenování do guberniální komise, která se měla stát poradním orgánem při přípravách voleb do zemského sněmu a později byla sloučena se Svatováclavským výborem do tzv. národního výboru. Více se angažoval při schůzi českých a německých spisovatelů 18. března 1848, kde byl Šafařík zvolen jejím předsedou. Rezoluce, kterou účastníci přijali, obsahovala především požadavek svobody tisku. Češi i Němci tehdy ještě zastávali postoj sounáležitosti k habsburskému soustátí, neboť české národní snahy nebyly německou stranou považovány za realizovatelné. Po politickém zrovnoprávnění obou

---

⁴⁴ DĚJINY Univerzity Karlovy III. Praha 1997, s. 155-158.

⁴⁵ PAUL K., 1961; tamtéž.

národů v dubnu 1848 však tento idylický stav skončil a Němci se začali hlásit k všeneckému hnutí, usilujícímu o spojení všech Němců v jednom státním útvaru. V souvislosti s tím také odmítl Palacký účast na zasedání parlamentu ve Frankfurtu.⁴⁶

Šafaříka pohltila vzrušená atmosféra doby, četl tisk a pilně se zajímal o veškeré dění. Voleb do frankfurtského parlamentu se odmítl zúčastnit a přesvědčoval o výhodnosti parlamentu rakouského, ve kterém by většinu získali Slované a mohli tak dosáhnout dosud odpíraného podílu na politickém a kulturním životě. V dubnu a květnu 1848 začaly přípravy na Slovanský sjezd, který měl být svolán jako protiváha všeneckého hnutí. Myšlenka jeho svolání se zrodila v prostředí polských a jihoslovanských vlastenců. Šafaříkovi byl předložen návrh sjezdové proklamace, kterou koncipoval L. Štúr. Šafařík doporučoval, aby byla formulována více v rakouském duchu a navrhoval vyloučení nerakouských Slovanů z účasti na sjezdu. Bylo mu totiž jasné, že proklamace se stane oficiálním historickým dokumentem, který by měl řešit otázku slovanských národů žijících v habsburské monarchii a nerozšiřovat ji na veškeré Slovanstvo. Úspěch viděl v tom, dokázat, že Slované netouží dosáhnout svobody pro sebe, ale jsou schopni soužití s ostatními národy v jednom státním celku, pokud jim budou poskytnuty shodné podmínky.

Předsedou sjezdu se stal Palacký a nikoli Šafařík, přestože právě on měl k této pozici nejlepší, hlavně jazykové předpoklady. Proklamace sjezdu byla přeložena do všech hlavních slovanských jazyků. Šafařík svým vlivem a styky dosáhl i povolení účasti polských zástupců, čemuž rakouská vláda příliš nepřála. Ještě před zahájením sjezdu zdůrazňoval nutnost zachování klidu a umírněnosti a varoval před jeho přirovnávání k vládním sněmům.

---

⁴⁶ Tamtéž.

Při slavnostním zahájení sjezdu 2. června 1848 ohromila všechny Šafaříkova plamenná řeč.⁴⁷ Ve stručnosti zde vystihl mínění většiny přítomných, že totiž není možné udržovat poslušnost národů násilím a útlakem. Právě Slované podle něho pochopili ducha nové doby a hodlají žít podle nových principů. Přívlasky jako srdečná, revoluční a epochální dokládají, že ve všech přítomných zanechala řeč hluboký dojem.⁴⁸

Po slavnostním zahájení následovaly dny práce ve třech sekcích (československé, rusínko-polské, jihoslovenské). Šafaříkova činnost během sjezdu byla velmi široká, neboť hrál významnou úlohu ve styku mezi jednotlivými delegacemi i sekcemi. Jako předseda československé sekce musel urovnávat různé neshody a hledat nová kompromisní řešení. Ke sporu došlo především mezi Palackého a Štúrovou koncepcí v otázce existence rakouského státu. Šafařík navrhoval přímo se této otázce vyhnout a zformulovat ji v obecnějších souvislostech. Když byl nastolen jihoslovenský návrh na odtržení Slováků od Uher, Šafařík ho odmítl a argumentoval faktem, že sjezd nemůže určovat národům jejich další osud. Věřil ve slovenské osamostatnění, ale první krok k tomuto cíli viděl ve zřízení samostatného slovanského sněmu. Aby dokázal vůli Slovanů žít v jednom státě s Němci či Maďary, podal Šafařík návrh federativního systému říše. Na všech sjezdových akcích vystupoval jako uvážlivý politik a byl všeobecně považován za vůdčí osobnost celého sjezdu.⁴⁹

Výbuch svatodušních bouří 12. června 1848 však znamenal okamžité ukončení sjezdu, které Šafaříka hluboce zasáhlo. Oslovil V. V. Tomka, aby v zájmu nezapadnutí myšlenek sjezdu, sepsal zprávu o jeho

---

⁴⁷ Celý text Šafaříkova projevu viz příloha č. 2.

⁴⁸ PAMĚTI J. V. Friče. Praha 1939, s. 169.

⁴⁹ ŽÁČEK V., 1958.

konání.⁵⁰ Šafařík se dostal do seznamu podezřelých osob, které byly policií sledovány, avšak zatčen ani vyšetřován nikdy nebyl. Protože byl Slovanský sjezd spojován s přípravami svatodušních bouří, byl Šafařík požádán o vydání písemností se sjezdem souvisejících. Žádný důkaz o protistátní činnosti v nich nalezen nebyl a vše bylo shledáno v mezích zákona. Je doložena Šafaříka účast v deputaci ke gen. Windischgrätzovi – ta žádala ukončení bombardování Prahy a také podíl na vyjednávání o propuštění hraběte Lva Thuna, který byl v Klementinu zadržován studenty.

Po porážce pražského povstání se Šafařík postupně uchýlil jako pouhý pozorovatel do ústraní. Znechucen vývojem se v únoru 1849 vzdal místa mimořádného univerzitního profesora, snad aby umožnil návrat Fr. L. Čelakovského z Vratislavi do Prahy. I když nepřestal sledovat veřejné dění v zahraničním i českém tisku, byl daleko opatrnější ve svých projevech na veřejnosti i v soukromí.⁵¹

Význam Šafaříkova působení v revoluční Praze 1848 podtrhuje i fakt, že 15. října 1848 bylo Šafaříkovi spolu s Fr. Palackým a Fr. L. Riegrem uděleno čestné měšťanské právo královského hlavního města Prahy, které představovalo nejstarší formu čestného občanství českého hlavního města.⁵²

---

⁵⁰ TOMEK V. V.: Historická zpráva o sjezdu slovanském. ČČM 22, 1848, s. 1-66; Seznam účastníků sjezdu uveden tamtéž, s. 57-66.

⁵¹ ZÍBRT Č., 1909, s. 286.

⁵² Kniha čestných měšťanů král. hl. m. Prahy, 1870 (AMP 3597); LEDVINKA V.: Čestní měšťané hlavního města Prahy. In: Pražské radniční aktuality, rozhovory, zpravodajství, č. 1, 1999, s. 22-23.

II. 3. Šafaříkova závěrečná léta v Praze

Na počátku padesátých let se Pavel Josef Šafařík stáhl z veřejného života a soustředil se pouze na povinnosti ředitele univerzitní knihovny a vědeckou práci (zabýval se problémy nejstarších slovanských písemných památek a staroslovanského písma). V mnohých vyvolávala tato skutečnost obavy z jeho příklonu k pasivitě, lhostejnosti a snad i loajlnosti k rakouské monarchii. Dělo se tak jednak pod částečným tlakem rakouských úřadů, ale především z důvodu Šafaříkova osobního zklamání z vývoje let 1848–1849. V revoluční atmosféře 1848 Šafařík věřil v možnost uvolnění politického a národnostního útlaku ze strany monarchie, v následnou demokratizaci a možnost klidného soužití Slovanů v rámci federovaného rakouského státu. Zklamán novou ústavou, ale ztrácel víru v realizaci těchto svých představ. Z obavy před pronásledováním a obviněním z panslavismu dokonce zničil podstatnou část své korespondence.⁵³

Práce ředitele univerzitní knihovny, na kterou se nyní plně zaměřil, ho uspokojovala. Snažil se o zvýšení její úrovně, rozmnožoval knižní fondy a zlepšoval i pracovní podmínky jejích zaměstnanců. Svůj úřad zastával svědomitě, což dokazuje i skutečnost, že se zájmem studoval otázky spojené s vedením knihovny a pozornost věnoval sestavení knihovního katalogu. Když mu byla po smrti Fr. L. Čelakovského v roce 1852 nabídnuta profesura slavistiky, s ohledem na univerzitní poměry odmítl, a na tuto pozici navrhl mladého Slováka Martina Hattalu, do něhož vkládal velké naděje.

Tísňivá atmosféra padesátých let se odrazila i na jeho duševním stavu. Šafařík neměl příliš pevné zdraví, trpěl revmatismem a několikrát se léčil v západočeských lázních. Stále častěji jej přemáhaly pocity duševní

---

⁵³ZÍBRT Č., 1909, s. 286-290.

skleslosti, pochyby o smyslu vlastního konání a následné deprese. Byly podmíněny pracovním nasazením v zaměstnání i ve vědecké práci, starostí o hmotné zabezpečení rodiny, s nimiž se potýkal celý život a v neposlední řadě ho také znepokojoval vývoj věcí veřejných. Ubývání fyzických a duševních sil bylo doprovázeno silnými bolestmi hlavy, mozkovými křečemi i mdlobami. V závěru života se přidala i chorobná úzkost a strach z pronásledování. Tyto úzkostné stavy a bolesti se Šafařík rozhodl řešit pokusem o dobrovolný odchod ze života. 23. května 1860 odešel z Klementina směrem k Vltavě a uprostřed Řetězového mostu skočil do řeky. Zachránili ho lodníci z nedaleké náplavky a k prvním, kteří mu poskytli pomoc, patřil dr. J. V. Staněk a pěvec K. Strakatý.⁵⁴ Šafařík se z této nešťastné události postupně vzpamatoval, ale nikdy se již zcela neuzdravil. Čas trávil procházkami po Praze a návštěvou svých dětí. Pod tíhou svého zdravotního stavu požádal o penzionování, které bylo schváleno v říjnu 1860. V červnu 1861 se nemoc opět ohlásila prudkými záchvaty, Šafařík upadl do bezvědomí a 26. června 1861 obklopen nejbližšími zemřel.⁵⁵

Pohřeb se konal o dva dny později a zúčastnili se ho všichni přední čeští vlastenci. Na cestě na evangelický hřbitov v Karlíně jej doprovodili Fr. Palacký, Fr. L. Rieger, Fr. A. Brauner, V. V. Tomek, J. E. Vocel, K. J. Erben a další. Pohřbu se účastnili i někteří čeští poslanci a také několik polských a maďarských představitelů.⁵⁶ Šafaříkovy zásluhy připomenuli důstojnými nekrology např. J. Neruda nebo K. Sabina.⁵⁷ *„Nejlepší motto měl jeden ze věncův, zdobících vůz pohřebný: „Kdo jsem já země syn, že vzletem ohnivým, z pozemských se mezi hvězd vinu k obrubě.“*⁵⁸

---

⁵⁴ TOMEK V. V., 1904, s. 459.

⁵⁵ Úmrtní oznámení publikovaly např. Národní listy 1861, 174 nebo Čas 1861, 151.

⁵⁶ ZÍBRT Č., 1909, s. 291.

⁵⁷ Neruda J.: P. J. Šafařík. ČAS 1861, 156, 158, 160; Sabina K.: P. J. Šafařík. NÁRODNÍ LISTY 1861, č. 175-177, 179.

⁵⁸ ZÍBRT Č., 1909, s. 339.

K dokreslení Šafaříkova pobytu v Praze patří i připomenutí konkrétních míst, která jsou s tímto slavistou přímo spojena. Po svém příjezdu do Prahy v roce 1833 se prvním útočištěm Šafaříkovy rodiny stal hotel „U zlatého anděla“ v Celetné ulici na Starém Městě. Zde strávili několik dní, než obstaral Šafařík zařízení bytu, který pro něho najal Palacký ještě před příchodem do Prahy. První Šafaříkův byt se nacházel ve Štěpánské ulici čp. 645 a jeho podobu nám přibližuje popis v Pamětech V. V. Tomka. *„Byt byl skrovný, okolnostem chudě opatřeného saukromého učence přiměřený. Skládal se ze tří pokojů. Do prostředního se přicházelo ze síňky v prvním poschodí; v tom jsem učil Vojtíška; vpravo byl pokoj pana Šafaříka, vlevo pokoj paní Šafaříkové a matky její i dítek, vyhlídka (z pěti oken) do ulice Štěpánské“*.⁵⁹ Po pěti letech (v roce 1838) se Šafaříkovi přestěhovali do většího bytu v protějším domě ve stejné ulici.⁶⁰ V letech 1841–1848 bydlel Šafařík s rodinou v ulici V jirchářích čp. 146, odkud docházel za prací do Klementina. Později již jako ředitel univerzitní knihovny přesídlil do naturálního bytu přímo v Klementinu, kde zůstal až do svého penzionování. Několik týdnů před smrtí bydlel pak v Krakovské ulici čp. 1362, kde také 26. června 1861 zemřel.

K místům Šafaříkova působení se řadí Šternberský palác na Hradčanech, který byl v letech 1821–1847 sídlem Českého muzea, a kde vznikl i Časopis Českého muzea, jenž Šafařík redigoval.⁶¹ Z mnoha dalších četných míst stojí za zmínku ještě alespoň dva pražské salony, v nichž se scházeli přední vědci a literáti, k nimž Šafařík patřil. Byl to dům v Purkyňově ulici čp. 74, kde žil J. E. Purkyně⁶² a dům v dnešní Palackého ulici čp. 719, který patřil rodině Fr. Palackého.⁶³

---

⁵⁹ TOMEK V. V., 1904, s. 108.

⁶⁰ Tamtéž, s. 113.

⁶¹ KOVAŘÍK V., 1988, s. 146.

⁶² Tamtéž, s. 199.

⁶³ Tamtéž, s. 193-194.

Pavel Josef Šafařík byl pohřben na evangelickém hřbitově v Karlíně, který byl založen v roce 1787 v důsledku vydání Tolerančního patentu a nacházel se v těsném sousedství někdejšího vojenského hřbitova u karlínské Invalidovny.⁶⁴ Na přelomu 19. a 20. století byly oba hřbitovy zrušeny a Šafaříkovy ostatky byly převezeny na Olšanský hřbitov.⁶⁵ Po exhumaci 13. května 1900 (v den Šafaříkových narozenin) provedl dr. J. Matiegka ohledání jeho ostatků a pořídil o tom fotografickou dokumentaci.⁶⁶ Pak byly ostatky slavnostně převezeny na Olšanské hřbitovy, kde jsou uloženy dodnes.⁶⁷ Jak uvádějí Národní listy, smuteční průvod, který zdravilo hojné množství Pražanů po celé jeho trase, nebyl okázalý ani hlučný, ale spíše dojímavý. Zúčastnil se ho Šafaříkův vnuk Konstantin Jireček, dr. Gebauer, A. Bráf, M. Hattala, Fr. L. Čelakovský, V. V. Tomek, Fr. Pastrnek, J. Vrchlický a další. V Šafaříkově blízkosti odpočívají i jeho nejbližší – manželka Julie (1803–1876), syn Vojtěch (1829–1902), snacha Naděžda (1829–1878) a Pavlína (1836–1920).⁶⁸

Dnes je možno setkat se v pražských ulicích s několika připomínkami Šafaříkova pobytu v hlavním městě. Je to především pamětní deska na jižním průčelí Klementina, kterou věnoval Sbor pro památníky.⁶⁹ Další pamětní desku je možno spatřit nad vchodem do domu čp. 1362 v Krakovské ulici, kde Šafařík zemřel. Desku nechala na dům osadit Umělecká beseda.⁷⁰ Původní sarkofág s ostatky P. J. Šafaříka se dnes nachází na Olšanských hřbitovech, v části označované jako 1. obecní

---

⁶⁴ LEJSKOVÁ-MATYÁŠOVÁ M.: *Od Špitálska ke Karlínu*. Praha 1967, s. 10.

⁶⁵ O převozu ostatků podrobně informovaly NÁRODNÍ LISTY 1900, 132; POLITIK 1900, 133, s. 5-6, 134, s. 6.

⁶⁶ MATIEGKA J.: *Tělesné ostatky Pavla Josefa Šafaříka*. Časopis Společnosti přátel starožitností českých v Praze 7, 1900, s. 49-51.

⁶⁷ Viz příloha č. 1d.

⁶⁸ Ostatky Šafaříkovy ženy Julie i snachy Naděždy byly rovněž převáženy z Karlína na Olšany 13.5.1900; FRONĚK F., 1955, s. 998-999.

⁶⁹ Viz příloha č. 1b.

hřbitov. Náhrobek má tvar kamenné tumby a je doplněn starosrbským nápisem v cyrilici: „*V krasnich mira sego v'spital se esi ot junosti svojej.*“ Tento text objevil Šafařík v roce 1829 v klášteře ve Vrdniku ve Sremu na pokrývce, kterou vyšívala carice Milina pro cara Lazara.⁷¹

---

⁷⁰ Viz příloha č. 1c. Později dům koupil německý spolek Lese- und Redehalle, který desku překryl svou tabulí, tamtéž.

⁷¹ Nápis, který uvádíme v transkribované podobě, otiskl Šafařík v Památkách dřevního písemnictví jihoslovanského s. 27; viz příloha č. 1e; NOVOTNÝ J.: Pavel Josef Šafařík. Praha 1971, s. 202.

III. LUDOVÍT ŠTÚR V PRAZE V REVOLUČNÍCH LETECH 1848–1849

Ludovít Štúr je právem považován za klíčovou postavu nejen slovenských dějin 19. století, ale slovenských dějin vůbec. Stejně tak jeho vztahy k Čechům a následně k Praze byly v mnohém zásadní.

Již od třicátých let 19. století byl mladý Štúr významným představitelem slovensko-českých vztahů, jak dokládá jeho korespondence s českými představiteli a národními aktivisty. Bohaté styky navázal zejména s K. S. Amerlingem, J. Fričem, J. Pospíšilem a dr. J. V. Staňkem. Kromě těchto úzkých vztahů figurují v jeho korespondenci i jména jako Jungmann, Šafařík či Palacký.⁷² Štúr informoval české přátele o situaci na Slovensku a sobě blízké Čechy pokládal za nejdůležitějšího partnera v národním boji. Kromě samotné korespondence představovaly pro české kruhy zdroj informací o slovenské situaci i Štúrovy příspěvky do českých časopisů *Květy* a *Časopisu Českého muzea*. Ty tvořily jakýsi protiklad almanachů *Plody*, *Tatranka* a *Hronka*, tedy tisků, které do českého prostředí vnášeli slovenští národovci.

V Praze se Štúr osobně objevil již v roce 1838, kdy tudy odcházel na studia do Halle. Praha nebyla tehdy cílem slovenských studentů, nýbrž pouze průjezdním místem jejich cest do Německa. Štúr byl z tohoto prvního krátkého pobytu v Praze zklamán, neboť zde nenašel dostatečnou a očekávanou pozornost věnovanou slovenským záležitostem. Více času pak v Praze strávil při zpáteční cestě z Halle domů v roce 1840. Právě zde mu P. J. Šafařík naznačil, že by se měl ucházet o místo profesora na česko-slovenské katedře na prešpurském lyceu. V Praze došlo také k důležité dohodě o finanční pomoci Ludovítu Štúrovi, kterou zajistili jeho pražští přátelé. Celá akce měla ovšem pouze

---

⁷² LISTY Ludovíta Štúra I. Bratislava 1954.

poloviční úspěch, neboť Štúr se na prešpurském lyceu stal prozatím zástupcem J. Palkoviče.⁷³

Postupně se národní aktivity obou stran začaly politizovat, přičemž vzájemné kontakty získávaly na intenzitě. Na slovenské straně se ovšem stále častěji objevovaly pochybnosti o koncepci jednotného československého kmene, takže osobnosti jako J. M. Hurban či J. Francisci začaly záhy jasně prosazovat nutnost samostatného národního projevu Slováků. Následná snaha o kodifikaci spisovné slovenštiny vnesla do samotného slovenského tábora větší rozpory, než k jakým mělo dojít mezi Čechy a Slováky. Záporná reakce se však přece jen dostavila, protože česká politika viděla v této slovenské snaze nejen oslabení společného národního boje, ale chápala ji i jako ztrátu přímého vlivu na události blízkého slovanského souseda. Ľudovít Štúr popsal reakci českých přátel a spolupracovníků v dopise Samuelu Hroboňovi z roku 1844 takto: „*Z Prahi mi mimo Šafaříka nik nedopisuje. Ti ľudia sa hnevaju, že sa chcem vyvinuť, a to majú biť Slovanje!!!*“.⁷⁴ Štúr se snažil důvody těchto slovenských snah do Prahy vysvětlovat nejen prostřednictvím dopisů, ale dokonce se hodlal do Prahy vypravit, aby osobně objasnil českým představitelům slovenské postoje a neoprávněnost české odmítavé reakce. Dokládají to i slova, která napsal hraběti Thunovi v roce 1845: „*Chtěl jsem já stranu věci této do Čech se vybrati a hlavně proto abych vaší Hraběcí milosti, potom p. Šafaříkovi a p. Palackému jednání toto rozložil, než k nemalé mé žalosti práce mě zachvátily tak, že sem o úmyslu toho svého odstati musel.*“⁷⁵

Útok proti slovenské jazykové odluce se dostavil od vrcholné slovenské autority Jána Kollára v podobě známého sborníku „Hlasové o potřebě

---

⁷³ Kočí, Novotný J.: Ľudovít Štúr a česko-slovenské vzťahy. In: EUDOVÍT ŠTÚR 1815-1856. Sborník z konferencie HÚ SAV, Bratislava 1956, s. 339.

⁷⁴ Tamtéž, s. 346.

⁷⁵ Tamtéž.

jednoty spisovného jazyka pro Čechy, Moravany a Slováky“. Na stranu odpůrců spisovné slovenštiny se postavil rovněž Karel Havlíček ve svém článku „Slovan a Čech“, kde svůj postoj vysvětloval obavami z již mnohokrát zdůrazněného rozštěpení národních sil. Na druhé straně vyvrcholila obrana spisovného slovenského jazyka pracemi štúrovců od Štúrova díla „Nárečja slovenskuo alebo potreba písanja v tomto nárečí“⁷⁶, přes Hurbanovo „Českje hlasi proti slovenčine“⁷⁷ až k Hodžove „Dobruo slovo Slovákom súcim na slovo“.⁷⁸ Od roku 1847 se pak polemiky slovenského jazyka objevovaly pravidelně v literárním orgánu slovenského hnutí Slovenské pohľady, které vycházely péčí J. M. Hurbana.

To se ale již blížila neodvratně doba revolučního vyvrcholení národních aktivit. Slovenské hnutí zjevně sílilo, získávalo sebedůvěru a revoluční události roku 1848 pro Štúra představovaly velkou historickou možnost pro jejich prosazení. I v tomto boji hrál v mnohém zásadní roli vztah mezi Čechy a Slováky a které jiné město než Praha se pak mohlo stát střediskem společných aktivit a společného uvažování o budoucnosti slovanského tábora. Již 18. března 1848 vyslal Štúr do Prahy k Fričovi svého důvěrníka, aby mohl koordinovat snahy a požadavky Čechů a Slováků. Vzápětí na to se s českými politiky setkala slovenská delegace ve Vídni, kam se obracely deputace i dalších slovanských delegací. Štúr zde vystupoval jako jedna z klíčových postav slovenského tábora a následně se rodící myšlenka svolání Slovanského sjezdu byla horlivě prosazována právě jím.

Do Prahy se Štúr dostal 20. dubna 1848 a byl nadšeně přivítán zejména mládeží a studentstvem. Zde je třeba připomenout důležitý vztah Štúr – Havlíček. Setkali se krátce po Štúrově příjezdu a záhy mezi nimi vzniklo

---

⁷⁶ Vydáno v Bratislavě v roce 1846.

⁷⁷ Vydáno v Uherské Skalici v roce 1846.

⁷⁸ Vydáno v Levoči v roce 1847.

přátelství. Byl to právě Karel Havlíček, který Štúrovi i přes své předchozí pochybnosti o možnosti vzájemné spolupráce po slovenské jazykové odluce poskytl významný prostor ve svém listě Národní noviny a zahájil tak vlastně nejvýznamnější Štúrovo publicistické období. Štúr nejprve vystupoval anonymně, ale již 30. dubna 1848 veřejně vystoupil na slavnostním shromáždění při založení Slovanské lípy a následně uveřejnil pod svým jménem 2. května 1848 v Havlíčkových Národních novinách úvodník.⁷⁹

Tento 30. duben byl významný i z dalšího hlediska, neboť dopoledne toho dne se konala důležitá porada o organizaci Slovanského sjezdu. V bytě spisovatele Jana Erazima Vocela v Krakovské ulici proběhla porada, na které předložil Štúr předem připravený text oficiálního pozvání do Prahy na 21. května 1848 k zahájení Slovanského sjezdu. Schválený text doznal později ze strany zde nepřítomných F. Palackého a P. J. Šafaříka ještě zásahů, přičemž zejména Palackého věta o odsouzení frankfurtského sněmu byla z těch důležitých. Změna nastala také v dataci zahájení sjezdu, když byl 21. květen změněn na 31. květen. Šafaříkova připomínka se týkala zmínky o Slovanech žijících mimo hranice rakouské monarchie. Věta o jejich přizvání sice v textu zůstala, ale dostala nakonec jemnější zabarvení. Štúr však musel Prahu záhy opustit kvůli důležitým událostem na Slovensku, kterými byla příprava Žiadostí slovenského národa.

Štúrův pobyt v Praze na přelomu dubna a května 1848 byl reflektován v tisku zejména mladou generací. Medik Vilém Dušan Lambl odsoudil 21. dubna 1848 v Národních novinách dosavadní kritiky samostatného slovenského postupu. O dva dny později vyšel další Lamblův článek, který byl nesen již v mnohem klidnějším tónu a snažil se setřít rozdíly na obou stranách. V této době totiž dostal dosavadní „strašák“

---

⁷⁹ NOVOTNÝ J.: Češi a Slováci. Praha 1968, s. 147-148.

panslavismu jinou tvář a většina dosavadních odpůrců spatřovala v široké slovanské spolupráci v rámci monarchie novou budoucnost. Právě Štúr se stal velkým propagátorem této myšlenky, neboť pro Slováky, kteří se v této době potřebovali opřít o silnějšího partnera, znamenala důležitou podporu ze strany dalších národů.

Slovenské hnutí se nacházelo v problematické pozici, a přestože byly ještě živé spory ohledně jazykového odloučení Slováků, představovala Praha a české národní hnutí přirozenou a základní oporu. Nyní se ovšem Ludovít Štúr, iniciátor této odluky, ocitl v Praze nejen v pozici partnera české strany, ale i ideologa myšlenky všeslovanství. Tato skutečnost je pochopitelná. Slabé slovenské hnutí potřebovalo oporu a ideálním postupem bylo vytvoření silného slovanského bloku, do kterého by Slováci patřili, aniž by museli být závislí na nějakém silnějším partnerovi. Slovanský tábor byl pro slovenské politiky velkou výzvou, kterou chtěl Štúr bezzbytku využít. Vrcholným ideologem slovanské vzájemnosti uvnitř rakouské monarchie se tak stal zdánlivě paradoxně představitel nejslabšího a nejmladšího slovanského národa mezi všemi zúčastněnými.

Po návratu z Prahy zpět do Uher v květnu 1848 stál Štúr u zrodu jednoho z nejzákladnějších politických aktů slovenského národního života. Z diskuse národních činitelů, mezi nimiž figurovaly osobnosti jako M. M. Hodža, J. M. Hurban, J. Francisci a další, vznikly Žiadosti národa slovenského, které se staly programem slovenských činitelů v revolučním dění roku 1848. Přestože byly vydány ve velkém nákladu 10 000 kusů, slovenský tisk o jejich existenci mlčel. Uherské úřady zareagovaly vydáním zatykače na Štúra, Hurbana a Hodžu 12. května 1848, což donutilo Hurbana k odchodu do Prahy.

Štúr se v Uhrách zdržel o něco déle a do Prahy odcestoval až 31. května 1848. Zde se stal jednou z hlavních postav Slovanského sjezdu, jehož se

účastnil společně s dalšími slovenskými představiteli. Protože se objevil v Praze až v předvečer sjezdu, musel se velmi rychle seznámit se všemi připravovanými akcemi. Snad i z tohoto důvodu, nepřednesl slavnostní řeč na zahájení on, ale M. M. Hodža a P. J. Šafařík.⁸⁰

Prahu v době konání Slovanského sjezdu ovládla slavnostní nálada. Všude se objevovalo množství slovanských praporů, především na dnešním Slovanském ostrově⁸¹ a budově Českého muzea v ulici Na Příkopě čp. 858, kde sjezd ve dnech 3.–12. června zasedal.

Nejzásadnější Štúrův projev lze datovat na 3. června. Štúr vystoupil v československé sekci a ve svém velmi ostrém projevu se jasně postavil proti názorům Františka Palackého a Josefa Friče, kteří pojímali slovanskou otázku stále v rámci zachování Rakouska. Štúr ve svém radikálním projevu odsoudil rakouskou vládu jako německou a nadnesl nutnost slovanského osamostatnění. *„Cíl náš měl by býti zachování Rakouska? Náš cíl jest zachovati nás. Nejdříve musíme sloužit sobě, pak jiným. Dosavád Rakousko stálo, a my hnili. Co by nám řekl svět, kdybychom o nic více nestáli, než o zachování Rakouska. Pádem Rakouska nepadáme my.“*⁸² Jako konkrétní příklady potlačování slovanských národů pak uváděl nadvládu německého obyvatelstva v Čechách, stejně jako maďarskou převahu v Uhrách. Velice kriticky se postavil zejména proti využívání jednotlivých slovanských národů v rakouské vnitřní politice. Zde uváděl především příklad Čechů a jejich roli v Haliči. Šlo především o český úřednický aparát, který podle Štúra pomáhal porobení Haliče bez ohledu na národní příbuznost se zdejším obyvatelstvem. *„Nechtějme pouhé zachování Rakouska, opakuj, že by sme se tím pripravili o sympatie všech svobodných národů. Co jest*

---

⁸⁰ Text Šafaříkova projevu viz příloha č. 2.

⁸¹ Ostrov nesl do roku 1760 název Baviřský, od r. 1801 Englův, v r. 1846 byl přejmenován na Žofiin a na počest Slovanského sjezdu je nazýván od r. 1925 Slovanský; viz BAŤKOVÁ R.: a kol.: Umělecké památky Prahy. Praha 1998, s. 815.

*Rakousko? Rakousko jest kvintesence servilismu, špehounství a podobného neřádu. Co z vás, Čechové, udělalo Rakousko? Vás vysílalo do Polska za nástroje nejhanebnější vlády. Co z vás udělalo, z vás, o kterých dějepis svědčí, že nebylo šlechtnějšího a hrdinštějšího národu, a teď jste se stali hanebnými nástroji servilismu. A co teď Němci dělají? Teď vám celé neštěstí Haliče připisují. Teď jejich hanba na vás padá, nic ji nezakrývejme. Nic si nezakrývejme!*⁸³ Důležitou otázkou pro něj byla též problematika Jihoslovanů. Zde se opět dostal do sporu s ostatními členy sekce, kteří chtěli požádat rakouskou vládu o oficiální schválení činů bána Jelačiče. Štúr namítal, že rakouská vláda nikdy takové prohlášení nevydá a navrhoval přímý postup – cestu k panovníkovi.

Štúrův radikální postoj byl v souladu se studentským hnutím a není divu, že v dalších dnech byl kromě jednání sekcí Slovanského sjezdu přítomen vícekrát i na akcích studentstva. Radikální představitelé na Slovanském sjezdu (Bakunin, Frič, Štúr, Lubomirský) se soustředili v tzv. Bratrstvu budoucnosti slovanské a právě toto Bratrstvo mělo velký vliv mezi studentstvem, které bylo samozřejmě naladěno velice bojovně a nekompromisně.⁸⁴

V dalších dnech se Štúr vyjadřoval zejména ke slovenským požadavkům, konkrétně když se jednalo o budoucím slovanském sněmu. Navrhoval „*zříditi na Slovensku sněm podobný srbskému, který by literární, školní atd. záležitosti řídil; odtrhnutí od Uherska se žádati nechtějí. Také myslí, že by se měl státi permanentní výbor na Slovensku*“.⁸⁵ Na tomto místě je třeba se pozastavit a srovnat jednání, která vyvrcholila v Praze sestavením adresy císaři ve Vídni a předchozí

---

⁸² RAPANT D.: Slovenské povstanie 1848-1849 II. 2. Turč. Sv. Martin 1937, s. 21.

⁸³ Tamtéž, s. 27-28.

⁸⁴ SOJKOVÁ Z.: Slovanský sjezd a konec jara 1848 v politické publicistice Ľudovíta Štúra. HČ 44, 1996, s. 421.

slovenské Žiadosti národa slovenského, které putovaly do Pešti. Právě v Praze se totiž významným způsobem změnil směr slovenské politiky, která byla reprezentována osobnostmi Štúra, Hodži a Hurbana. Předchozí snaha dialogu s uherskými představiteli se nyní přeorientovala na centrum monarchie – Vídeň. Naznačovalo to již budoucí směr slovenské politiky, která vsadila svou budoucnost na podporu císaře a centrálních institucí. Tento směr později vyvrcholil slovenskými dobrovolnickými výpravami proti „uherským rebelům“ po boku rakouské armády.

Názory slovenských představitelů se měnily uprostřed jednání Slovanského sjezdu, což vyvolávalo bouřlivou diskusi. Když byl původní návrh na samostatné spojené slovanské země zamítnut, rozhodli se Slováci zůstat na legálním poli, což se však během jednání velkého výboru 7. června 1848 setkalo s bouřlivým odsouzením Jihoslovanů. Obvinění z neupřímnosti a neochoty bojovat za svá práva rázně odmítl především Hurban, ke kterému se připojil také Štúr.⁸⁶ V otázce samostatného slovanského sněmu, kterou prosazoval především Hodža, zvítězila nakonec politická realita. Palacký tuto myšlenku již dříve odmítl s poukazem, že by sněm znamenal v konečném důsledku vypovězení války. Po zvážení všech aspektů zastával tento názor i Štúr.⁸⁷

V následujících dnech 8.–10. června 1848 pokračovaly přípravy na definitivní verzi proklamace k evropským národům, která se nakonec stala jediným dokončeným oficiálním dokumentem Slovanského sjezdu. K jeho zveřejnění došlo až v červencových dnech roku 1848. Obsahoval nakonec množství demokratizačních návrhů, pokrokových principů a konkrétních cílů, které však nedošly naplnění.

---

⁸⁵ RAPANT D.: 1937, s. 48.

⁸⁶ Tamtéž, s. 53-55.

⁸⁷ RAPANT D.: 1937, II. 1., s. 5.

Definitivní verze byla podepsána Františkem Palackým 12. června 1848 a vzápětí zveřejněna v tištěném letáku. Stejným stylem byla zveřejněna i adresa panovníkovi, která obsahovala mimo jiné i stížnosti a požadavky Slováků, Rusínů v Uhrách.⁸⁸ Štúrovy pražské aktivity se v těchto dnech nesoustředily pouze na jednání kolem připravovaných deklarácí, ale existují doklady o tom, že se zabýval i přípravami slovenského vystoupení proti uherské moci, jakož i případnou obranou Prahy. Situace se totiž zcela zřetelně vyhrocovala.

Dne 11. června probíhaly v Českém muzeu porady sekcí a za velké účasti studentů tu vystoupil s radikálním projevem Hurban. Ještě nemohl vědět, že právě tohoto dne zanikly díky novému tiskovému zákonu v Bratislavě Slovenské národní noviny. Rozjitřená pražská atmosféra se však již blížila ke svému tragickému revolučnímu vyvrcholení. Na druhý den 12. června 1848 došlo nedaleko budovy Českého muzea v dnešní Celetné ulici ke srážce pražského lidu s vojskem. Situace se změnila v ozbrojený střet, který trval až do 17. června. Porážkou pražského povstání byl zpečetěn i osud Slovanského sjezdu, který byl předčasně ukončen. Štúr reagoval na tento konec svým odchodem z Prahy.

O okolnostech a pocitech při jeho odchodu máme doklad z dopisu J. V. Fričovi: *„Vidouce, že na Praze zrada se stala, a poněvadž měšťanstvo se poddalo, nemajíce zde žádného více bezpečí, odhodlali jsme se odjeti i s Hurbanem, když Vám v takovém stavě nic více pomoci nemůžeme. Odcházejících nás prosba nejsrdečnější k Vám jest ta: abyste toho muže p. Bloudka, na místo svého určení odeslati ráčili, pakli Vám to jen jiné okolnosti dovolí. Mnohoť nám na tom záleží. Račte to sdělit i p. Šafaříkovi. Dále: stran slovanského sněmu radili bychom Vám, abyste jej vyhlásili za odročený, v kterém se pokračovat nemohlo. A vskutku to*

---

⁸⁸ RAPANT D.: 1937, II. 2., s. 61-72.

*tak vyhlíží, že nedá se více rokovat. Poroučeje Vás a Vaši Prahu Bohu, jsem Váš srdečný ctitel Ludvík Štúr. V Praze české dne 17. června.*⁸⁹

Pražská revoluce byla v době Štúrova odchodu poražena, jeho vlastní, resp. slovenská revoluce stála teprve před svým zahájením. Právě zmiňovaný P. Bloudek se měl stát jedním s velitelů slovenských dobrovolníků. V Praze se také Štúr setkal s moravským novinářem Matějem Mikšíčkem⁹⁰, který se v době slovenského ozbrojeného vystoupení stal „sekretářem revoluce“. Pražské kontakty z doby Slovanského sněmu tak měly být využity i během slovenské revoluce. Praha a červnový pobyt roku 1848 Ludvíka Štúra velice silně ovlivnily a k těmto událostem se vracel i v dalších měsících a letech. Je k dispozici jeho poměrně idealistické hodnocení svolání Slovanského sněmu a slovanské vzájemnosti již ze srpna 1848. *„V ten čas padá svolání Slovanského sjezdu v Praze. S nadějemi a zvláště vřelým citem sešli se Slované od severu a jihu, od východu a západu od tohoto města, matky západního Slovanstva. Ještě nikdy nebyli se takto sešli... Úkaz to by veliký, nadšení poetické a Praha naše byla horlivé shromáždění a řečniště toho výjevu. Čekáno s radostí na všechny hosti slovanské a slavení byli oni dnové v Praze důstojně. Nezničitelný dojem učinil na každého Slovana první výjev; šli totiž naši, napřed všechny slovanské korouhve, za zpěvu starých hrdinských písní českých. Zdálo se, že oživují staré zdi pražské a šeptají nám historii naši. Po výjevu obecného plesu přistoupili členové sjezdu k dílu. Chtěli našinci vyjeviti myšlénky své Evropě a oučast bratřím slovanským; chtěli dále přání svá vznésti před vládu rakouskou a na konci chtěli uzavřítí spolek větví slovanských. O to se radil sjezd ... Slované, od nichž se žádala jen pokora a jen služba, hovořili v duchu svobodném a vstoupili přede svět ... Pozitivní výsledek*

⁸⁹ LISTY Ludvíka Štúra II. Bratislava 1956, s. 189.

⁹⁰ Více o M. Mikšíčkovi viz KDO BYL KDO NA JIHOZÁPADNÍ MORAVĚ. Dačice 2000, s. 103-104.

neměl, ale mravný nevyslovený. Poznali se všichni i po duchu, i po řeči, a poznali i ty, jež ve své lehkověrnosti a zaslepenosti měli za své přátely a za mohutné jakési útočiště jedné části Slovanstva. To je však sjednotilo a nepřítel přepočítal se. Mezitím klesl sám kongres ranou, i klesli taktéž bratři Čechové, na jichž mladou svobodu s druhé strany rána byla namířena. Této svobody ujmuli jim mnoho-li se jim zdálo, a ostatní ponechali až na lepší čas k odejmutí. Ale pro to všechno není udušen tímto outokem duch národa českého jak nyní ze všeho vidíme, ba on povstal mužnější a slavnější.“⁹¹

Slovenská revoluce roku 1848/1849 skončila rovněž porážkou. Přestože vsadili slovenští představitelé na vídeňské centrum a jejich vojenská pomoc byla nesporná (i když ve své síle a bojeschopnosti diskutabilní), Vídeň i přes porážku uherských povstalců Slováky nijak „patříčně“ za jejich loajální postoje neodměnila. Slovenský zápas skončil stejně jako ten český porážkou, i když pro Slováky měly být důsledky let 1848–1849 mnohem tragičtější. Sám Štúr se na počátku padesátých let vyjadřuje ve svých psaných projevech poněkud odlišně od roku 1848. V jeho slovech zaznívá zlehčování Slovanského sjezdu a snaha o zamlčení jeho významu atd. Šlo bezesporu o vliv jeho nových názorů, zejména proruské orientace.⁹² Praha zůstala ve Štúrových očích slavnou, leč příliš romantickou kapitolou. Navíc se v tomto svém posledním období stále více přibližoval k Rusku jako k záchraně všech Slovanů. A protože ideály Slovanského sjezdu byly v mnohém v rozporu s postavením Ruska jako největšího nositele budoucí svobody Slovanů, nemohl se Štúr logicky s touto kapitolou svého života ztotožnit.

Význam Prahy a událostí roku 1848 pro slovenské hnutí je nesporný. Jednak se zde poprvé na velkém fóru objevili oficiální představitelé

---

⁹¹ SOJKOVÁ Z.: 1996, s. 426-427.

⁹² Tamtéž, s. 428-429.

slovenské politiky jako představitel svého národa, především však významně zasáhli do jednání Slovanského sjezdu a dalších událostí. Byl to především Ľudovít Štúr, který patřil k nejvýznamnějším postavám slovanské politiky v Praze. Úroveň vztahů českých představitelů se slovenskými, i přítomnost Slováků v Praze, dostává poprvé ryze politický charakter, což představuje významný posun ve vzájemných vztazích, jakož i v postavení Slováků mezi slovanskými národy.

Byla to právě Praha, kde se také změnil revoluční kurz slovenské politiky – od Pešti k Vídni, kde se Slováci (byť nakonec neúspěšně) pokusili získat svým loajálním postojem příznivé podmínky pro své politické požadavky. Ľudovít Štúr přinesl do Prahy kromě jiného i informace o slovenské situaci a slovenském národě. Stále ještě zde totiž byl velký nedostatek základních poznatků o slovenském hnutí a jeho snahách. Byla to právě léta 1848–1849, kdy se Slováci, i když pouze na omezenou dobu, dokázali dostat do povědomí české veřejnosti. Protože následovalo bohužel období pasivity a omezení vzájemných kontaktů, představoval rok 1848 na další dlouhá desetiletí (v podstatě do roku 1918) největší vrchol vzájemných vztahů Čechů a Slováků. I z tohoto důvodu je nutné Štúrovu přítomnost v hlavním českém městě považovat za zásadní.

Pro zmapování Štúrova pobytu v konkrétních pražských lokalitách, musíme uvést ty, které jsou jednoznačně prokázány. Ve třicátých letech, když navštívil Prahu při cestě na univerzitu do Halle, bydlel u P. J. Šafaříka v jeho bytě ve Štěpánské ulici. Významnější byla jeho přítomnost v Praze v rámci konání Slovanského sjezdu, kdy se ubytoval v hotelu „Modrá hvězda“ (čp. 864), který patřil k vyhlášeným pražským hotelovým zařízením 19. století.⁹³ Jeho budova, která dnes již

---

⁹³ Viz ŽÁČEK V.: Slovanský sjezd v Praze roku 1848. Praha 1958, s. 544-561; TOMEK V. V.: Historická zpráva o sjezdu slovanském. ČČM 2, 1848, s. 57-66.

neexistuje, neboť ustoupila v roce 1935 novostavbě Živnostenské banky (dnešní ČNB), se nacházela na rohu dnešní ulice Na Příkopě a Senovážné.⁹⁴ Připomenout musíme opět budovu Českého muzea v ulici Na Příkopě čp. 858, kde se odehrávala jednání sekcí Slovanského sjezdu.

Přestože jsou Štúrovy pražské pobyty spojeny s několika konkrétními místy, připomíná dnes přítomnost této osobnosti v pražských ulicích pouze jediná pamětní deska. Nachází se na vnější stěně budovy Žofína (čp. 226) na Slovanském ostrově a Praze a věnovaly ji spolky slovenských studentů v Praze Detvan, Považan s Československou jednotou a Ústředním Štúrovým Jubilejním výborem v roce 1936.⁹⁵

Za závěr ještě připomínka, že ze Slováků, zúčastněných na Slovanském sjezdu, na sebe někteří výrazně upozornili faktem, že v době sjezdu chodívali po městě oděni v původním slovenském kroji. Takto na sebe strhli pozornost Pražanů především malíř Samo Bellani⁹⁶ a statkář Marcel Turanský, který našel, vedle Ludovíta Štúra, útočiště v hotelu „Modrá hvězda“.⁹⁷ O některých Slovácích, kteří v Praze pobývali v době Slovanského sjezdu, je dochována i zpráva o místě jejich ubytování: např. M. M. Hodža byl ubytován u dr. Václava Staňka, J. M. Hurban bydlel u dr. Josefa Friče.

---

⁹⁴ BAŤKOVÁ R. a kol.: 1998, s. 483.

⁹⁵ Viz příloha č. 1f.

⁹⁶ Účastnil se aktivně svatodušních bouří, vojenských výprav na Slovensko a zemřel v roce 1850 na TBC.

⁹⁷ Viz ŽÁČEK V.: 1958, s. 544-561; TOMEK V. V.: 1848, s. 57-66. Seznam Slováků zúčastněných na Slovanském sjezdu viz příloha č. 3.

IV. SLOVENŠTÍ STUDENTI V PRAZE

Česko-slovenské vztahy šedesátých let 19. století se od doby národního obrození proměnily. Obrozeneckou dobu první poloviny 19. století, která byla naplněna pouze kulturními a společenskými styky, vystřídalo revoluční období, charakteristické koncepcí užšího státoprávního spojení českých zemí s hornouherským územím obývaným Slováky na podkladě zásad přirozeného práva. Porevoluční padesátá léta se vyznačovala na obou stranách iniciativami pouhých jednotlivců, jejichž návrhy nenalezly své místo v povědomí širších vrstev a nestály za nimi žádné organizované skupiny. Šedesátá léta byla oproti tomu naplněna již reálnějšími koncepcemi, podmíněnými celkovou dobovou atmosférou. Styky Čechů a Slováků znovu ožily, zvýšil se zájem o kulturní a politické poměry druhého národa. Toto oživení bylo způsobeno uvolněním politického napětí po pádu Bachova absolutismu, kdy jiné podmínky vedly k hledání nové orientace a kontaktů lišících se od odvážných koncepcí revolučních čtyřicátých let. Kritičtější hlasy se ozývaly pouze v souvislosti s rodící se diferenciací českého i slovenského politického tábora (na české straně staročeši a mladočeši, na slovenské pak Stará a Nová škola).

V tomto období dochází k uplatnění těch politických konceptů, které představovaly určitý mocenský potenciál. Poměr Čechů k slovenské otázce nebyl ovšem v této době zcela jednoznačný. Na počátku šedesátých let setrvala sice česká politika na principu národní rovnoprávnosti, ovšem s ohledem na historickou individualitu Uher žádala pro Slováky rovnoprávnost pouze v uherských hranicích. Postoj dlouholetého vůdce staročeské strany a české politiky vůbec Fr. L. Riegra ke Slovákům byl kolísavý. Podléhal představám, že pro své politické cíle vůči Vídni nalezne spojence u části maďarské politické

reprezentace, a proto prosazoval, aby se česká politika neangažovala příliš vstřícným postojem ke Slovákům. Přes výhrady, které byly podmíněny i slovenskou jazykovou odlukou, cítil ostatně ke Slovákům (stejně jako k příslušníkům ostatních slovanských národů) určité sympatie.

Hluboké zklamání však přineslo rakousko-uherské vyrovnání v roce 1867, jehož důsledky začala česká i slovenská strana záhy pociťovat. Ztroskotaly naděje v možnou úpravu státoprávních poměrů. Tiszův režim v Uhrách a Taffův v Předlitavsku jakoby zakonzervovaly obě poloviny říše, čímž se prohloubilo odcizení české a slovenské společnosti. Ztroskotaly naděje v reálnou spolupráci na politickém či hospodářském poli i možnost úpravy státoprávních poměrů. Vzájemné kontakty se omezily znovu pouze na oblast kultury a později, se stupňující se maďarizací a zásahy úřadů proti slovenským kulturním institucím, i na oblast vzdělávání a školství. Oficiální čeští představitelé se ovšem obávali vyslovit se otevřeně proti maďarizačnímu útlaku Slováků a přes okázalé fráze o slovanské spolupráci ve skutečnosti omezovali své slovakofilské projevy.

Ani dualismus však nedokázal zpřetrhat vzájemné kulturní a společenské kontakty. Od osmdesátých let začali slovakofilové (R. Pokorný, K. Kálal, J. Holeček) přicházet s novými podněty v otázce vzájemných vztahů, které nacházely postupně odezvu nejprve na geograficky bližší Moravě a později i v Praze. Lze vypočítat přechod od projevů pouhých sympatií ke konkrétnějším koncepcím a počínům, k nimž patřil i pokus o založení Knihovny československé a ustanovení Československé jednoty v osmdesátých letech. Obě akce ovšem

nenalezly hmotnou podporu a porozumění v českých kruzích a neměly tudíž dlouhého trvání.⁹⁸

Vzájemná česko-slovenská spolupráce se od sedmdesátých a především osmdesátých let 19. století projevovala zejména v oblasti školství a vzdělávání. Byl to důsledek nejen tehdejších politických poměrů v habsburské monarchii, ale především úrovně česko-slovenských vztahů. Je třeba zdůraznit, že právě vzájemné vztahy neměly v této době politické vyznění a občasné návštěvy slovenských představitelů v Praze byly pouze projevy manifestačními. Důvodů bylo hned několik – od přístupu samotné české politiky, přes jistou nedůvěru slovenských představitelů, až ke generačním sporům mezi slovenskou mládeží a starší generací martinských národovců. Vzájemné česko-slovenské styky stále zůstávaly z české strany v rukou několika málo jedinců, jejichž politický a společenský vliv na české scéně byl většinou velice omezený.

V roce 1882 došlo k rozdělení pražské univerzity na českou a německou část a tato skutečnost byla chápána jako úspěšné naplnění českých emancipačních snah, přičemž ohlas bylo možno zaznamenat i v dalších slovanských částech rakouského soustátí. Především Slováci hleděli na české poměry s nadějí, protože byly opakem jejich situace. Po přijetí národnostního zákona v roce 1868 byly vlivem postupujícího maďarizačního tlaku slovenské kulturní a vzdělávací instituce rušeny. Slovenské školství bylo stále více omezováno a jeho maďarizace vyvrcholila v roce 1907 prosazením tzv. Apponyiho školských zákonů, které tvrdě prosazovaly maďarštinu ve větší míře i do nejnižších škol. Česko-slovenské vztahy v politické rovině byly v tomto období problematické a rovněž kulturní spolupráce se nějak bouřlivěji

---

⁹⁸ URBAN Z.: Problémy slovenského národního hnutí na konci 19. století. Praha 1971, s. 133-150.

neprojevovale. Jednou z mála úrovní, kde vzájemné vztahy byly naplňovány, bylo právě školství.

Jednu stránku tohoto vztahu představuje české slovakofilské hnutí. Slovakofilové se rekrutovali většinou z řad učitelů a profesorů, kteří na úrovni obecních i středních škol šířili povědomost o Slovácích a Slovensku mezi českou mládeží. Takovou osobností byla poněkud rozporuplná postava Karla Kálala, který vedl svou slovakofilskou činnost většinou na vlastní pěst a díky svým nekompromisním názorům se dostával do konfliktů i s činiteli slovenského veřejného života. Jeho spolupracovníkem na slovenské straně byl Karol Salva a spolupráce obou mužů směřovala zejména ke slovenskému školství a k agitaci ve prospěch rozšíření počtu odběratelů slovenských časopisů v Čechách. Vliv této osvěty na mladou generaci se zúročil později v době společného československého státu. Podobné projevy na slovenské straně byly ovšem ojedinělé, protože tamní poměry jim nepřály. Zbytky slovensky smýšlejícího učitelstva neměly po prosazení Apponyiho zákonů prostor k šíření povědomí o slovenských poměrech, natož o českých realitách.

Kromě tohoto ideového působení zde byly i praktické aspekty slovakofilské činnosti. K nejvýznamnějším konkrétním akcím patřilo přijímání slovenských učňů do českých škol, což mělo jednak zabránit jejich maďarizaci, jednak jejich vzděláním posílit slovenský živel v zemědělské a řemeslné oblasti. Ze slovenské strany vyvíjeli činnost na posílání slovenské mládeže do českých škol zejména Pavol Blaho a Anton Štefánek.⁹⁹ Je třeba konstatovat, že počátky této činnosti na konci 19. století se setkaly u některých představitelů slovenského národního života (především S. H. Vajanského) s prudkým odporem. Např. Pavol Blaho, který patřil k prvním, kteří do Prahy přiváděli mladé hochy, byl

---

⁹⁹ ROTNÁGL J.: Češi a Slováci. Praha 1945, s. 66-72.

osočen doslova z „unášení dětí“. Tyto bouřlivé a přehnané reakce však časem vyprchaly a iniciativa přijímání slovenské mládeže do Čech byla i ze strany slovenských reprezentací přijímána s pochopením, přinejmenším pak s neutrálním mlčením.

Další rovinu česko-slovenských vztahů tohoto období představovalo studium mladé slovenské inteligence v Čechách, resp. v Praze. Slovenské studenty, v nichž se skrýval nemalý politický potenciál do budoucnosti, k tomuto kroku vedlo několik důvodů. Vedle geografické blízkosti to byla jazyková příbuznost obou národů a v neposlední řadě i naděje na částečnou materiální podporu. Především poslední z důvodů nebyl pro většinou nemajetné mladé Slováky nezanedbatelný a někteří (např. V. Šrobár) by někde jinde, z důvodu konfliktu s uherskými úřady, vzdělání získali jen s obtížemi.

Už v sedmdesátých letech lze zaznamenat pobyty mladých Slováků v Praze, neboť pro rok 1872 se uvádí 10 slovenských studentů, kteří byli sdružení kolem Akademické čítárny.¹⁰⁰ Silnější proud přichází na Moravu a do Čech až v osmdesátých letech 19. století po zrušení Matice slovenské a uzavření slovenských gymnázií. Zřetelnou zásluhu na tom měly podpůrné spolky a organizace, které poskytovaly studentům hmotnou jistotu. Od roku 1896 k nim patřila Československá jednota, která podporu slovenské mládeži deklarovala jako jeden ze svých hlavních úkolů.

Uherské úřady sledovaly s nelibostí vzrůstající zájem Slováků o studium na českých školách a snažily se jim v tom zabránit. Překážku představoval hlavně zákaz nostrifikace cizích vysokoškolských diplomů

---

¹⁰⁰ Menšík J.: Kukučín v Praze. In: MARTIN KUKUČÍN v kritike a spomienkach. Bratislava 1957, s. 130-157.

v Uhrách,¹⁰¹ který ovšem nemohl být prakticky důsledně uplatňován, neboť mnoho Maďarů studovalo tehdy ve Vídni.

Kromě uherských úřadů dávaly najevo nelibost s cestami Slováků do Prahy i oficiální slovenské politické kruhy. Centrum Slovenské národní strany (SNS) nejevilo přílišné sympatie k českému veřejnému životu. Posun české politiky ke stranickému systému potlačil v očích slovenských představitelů (S. H. Vajanský a Josef Škultéty) její národní princip. Českou politiku považovali za příliš liberální a nedostatečně slovansky orientovanou a v souvislosti s tím se v Martině stupňovaly obavy o vzdělání a výchovu slovenských studentů v takovém prostředí. Postoje slovenských politiků k Praze a slovenským studentům tak přinejlepším zůstávaly neutrálně chladné, mnohem častěji se však nesly v tónu odsuzování. Tribunou těchto útoků byly Národné noviny, oficiální orgán SNS, která však v této době dlela v pasivitě. Ovšem ani tyto názory neodradily mladé Slováky od touhy studovat v Čechách.

Slováci se setkávali v Praze s nízkou úrovní poznatků o slovenské realitě a mnohé také překvapila zdejší tendence k obnově česko-slovenské jazykové jednoty. Přesto na ně Praha, jako metropole společenského, kulturního a politického života, zapůsobila a mnozí se v jejich zdech cítili jako v jiném světě. Právě spjatost s cizím a evropštějším prostředím jim dávala rozhled, který chyběl starší generaci uzavřené v uherské realitě. Přes optiku českých poměrů pak nahlíželi na slovenské poměry, kriticky odhalili naplno škodlivost maďarizace a ne vždy adekvátní postoj slovenských představitelů. Právě z těchto skutečností se rodily příčiny jejich odklonu od martinských národovců a snahy posunout slovenský emancipační proces vpřed spojenectvím s českým. Nevyhnutelný byl tedy rozchod slovenských studentů, působících

---

¹⁰¹ Viz dopis Kukučina P. Blahovi z 8.12.1892 In: MINÁRIKOVÁ M.: Kukučín zblízka. Bratislava 1989, s. 75-76; ROTNÁGL J.: Praha a Slováci. Praha 1927, s. 7.

v Čechách i jiných zemích, se slovenskou politikou, který vrcholil v samém závěru 19. století založením časopisu Hlas. Vznik hlasistického hnutí dal jasný signál k počátkům diferenciaci a následnému prosazení principu stranicví i na Slovensku.

Na okraj je třeba na tomto místě poznamenat, že kromě slovenských studentů žilo v Praze ve druhé polovině 19. století také několik Slováků trvaleji. Jedná se především o filologa Martina Hattalu a historika Františka Vít'azoslava Sasinka.

K těm, kteří strávili podstatnou část svého života v Praze, patří Martin Hattala.¹⁰² Vedle studia teologie na vídeňském Pazmaneu se věnoval i slavistice. Řadil se ke katolickým vzdělancům z okruhu kolem O. Radlinského, kteří sice podporovali Štúrovy snahy v oblasti spisovného jazyka, ovšem s jeho kodifikací (podobně jako Kollár a Šafařík) nesouhlasili. Po ukončení teologických studií a vydání své první gramatiky slovenštiny (1850) se věnoval jazykovým otázkám.

Když v roce 1853 dokončil práci o hláskosloví a předložil ji ke schválení, měl v ruce posudek P. J. Šafaříka. Ten ohodnotil Hattalovu práci velmi kladně a dokonce ho posléze doporučil na pražskou katedru slovanské filologie. Jejího vedení se Šafařík vzdal ve prospěch Fr. L. Čelakovského, ovšem po jeho smrti se místo opět uvolnilo. Hattala byl vyzván, aby pokračoval v Praze v dalších studiích a dosáhl habilitace v oboru slovanské filologie. Váhal, protože si byl vědom, že hmotné zabezpečení jeho pražského pobytu nebude dobré. Krátce po příchodu do Prahy v roce 1854 byla jako habilitační spis přijata práce „Zvukosloví jazyka staro- i novočeského a slovenského“ a dvaatřicetiletý Hattala byl jmenován mimořádným profesorem slovanské filologie na pražské univerzitě, kde působil dalších 37 let.¹⁰³

---

¹⁰² RŮŽIČKA J.: Martin Hattala 1821-1903. Trstená 1971, s. 12-24.

¹⁰³ Zde musíme upozornit na skutečnost, že i v současné době řadí mnozí odborníci původem slovenské osobnosti 19. století mezi Čechy. Důkazem toho je i následující věta v kapitole o

Přednášky zahájil ve školním roce 1854/55 a nejvíce se během své dlouholeté pedagogické činnosti věnoval slovanskému hláskosloví, staroslověnštině, staré i současné češtině, slovenštině a dalším slovanským jazykům. Své přednášky vedl v komparativním duchu, i když sám k poznání slovanských jazyků přispěl jen dílčími poznatky a vycházel spíše z výsledků bádání svých předchůdců (zejména Čelakovského). Jeho vědeckou činnost dokumentují četné články a studie v ČČM i přednášky v Královské české společnosti nauk.¹⁰⁴ Za svého působení musel čelit některým útokům a kritice ze strany českých autorů (K. J. Erben, J. Fr. Šumavský) v otázkách skladby a užívání slovakismů, na něž reagoval četnými polemikami a částečně pod jejich vlivem také vydal Srovnávací mluvnici jazyka českého a slovenského. V roce 1861 byl Martin Hattala jmenován řádným profesorem slavistiky.¹⁰⁵

Po rozdělení pražské univerzity v roce 1882 přešel na její českou část a patřil k prvním patnácti členům jejího profesorského sboru.¹⁰⁶ S přibývajícímí léty mu byl vyčítán malý příklon k novým výsledkům bádání a pouze částečné přijímání nových proudů a metod, čímž se postupně dostal do stínu svého mladšího kolegy J. Gebauera. V opozici proti jeho názorům také vystoupil na obranu Rukopisů, když v roce 1885 v Národních listech tvrdě zaútočil na pochybovače jejich pravosti.¹⁰⁷

I v Praze udržoval M. Hattala styky se slovenským prostředím – byl považován za zprostředkovatele při předplácení českých časopisů a

---

dějinách Filozofické fakulty UK v 19. století, která je minimálně zamyšleníhodná. „*Během padesátých let přišlo na fakultu 26 nových učitelů, odešlo 21; z nových sil bylo jen pět Čechů (Vocel, Tomek, Hattala, J. Palacký a Kvíčala).*“ Viz DĚJINY Univerzity Karlovy III. (1802-1918). Praha 1997, s. 156.

¹⁰⁴ Bibliografii M. Hattaly uvádí Jóna E. in RŮŽIČKA J.: 1971, s. 25-28.

¹⁰⁵ DĚJINY Univerzity Karlovy III., s. 163; o Hattalově působení na FFUK viz SCHULZOVÁ O.: Jazykovedná slovakistika na Filozofickej fakulte UK. In: Příspěvky k dějinám slovakistiky na FF UK. Praha 1998, s. 103-106.

¹⁰⁶ Tamtéž, s. 257.

¹⁰⁷ Tamtéž, s. 189.

objednávání knih na slovenské území. Jeho kontakty s pražskými vlastenci dokládají občasné vycházky po pražském okolí, vlastenecké výlety na památná česká místa (Levý Hradec, Budeč, Okoř) a tradiční trávení vánočních svátků v rodině V. V. Tomka.¹⁰⁸

Martin Hattala zemřel 11. prosince 1903 v Praze téměř zapomenutý jako profesor ve výslužbě (od roku 1891). Pohřben je na řádovém hřbitůvku pražských jezuitů, který tvoří součást Vyšehradského hřbitova.¹⁰⁹

Ke Slovákům, kteří působili ve druhé polovině 19. století v Praze, patří i historik František Vítězoslav Sasinek. V Praze zamýšlel zůstat již po dokončení rigorózní zkoušky na univerzitě v roce 1866 a později se pokoušel do Prahy dostat těsně po uzavření Matice slovenské. Vždy byl veden snahou co nejvíce se přiblížit českým vědeckým kruhům. Šance se mu naskytl až v roce 1882, kdy jako dvaapadesátiletý začal pracovat v pražské redakci novin Čech. Pracovní styl ani jazyková náročnost mu ale příliš nevyhovovaly, a tak uplatnění našel jinde. V letech 1882–1892 působil jako duchovní správce u Milosrdných sester sv. Karla Boromejského pod Petřínem.¹¹⁰ Praha samozřejmě nabízela díky bohatým knihovním fondům široké možnosti jeho badatelské činnosti a nové zaměstnání mu poskytovalo i dostatek prostoru pro jeho literární tvorbu. Vedle toho navázal styky se slovenskými studenty v Praze a podle vzpomínek jednoho z nich technika M. Ursínyho to byla právě Sasinkova zásluha, že mladí Slováci dostávali více či méně pravidelnou finanční podporu od Českého klubu.¹¹¹ Se slovenským prostředím ovšem kontakty zcela nepřerušil – přispíval do slovenských periodik a dopisoval si s přáteli ze Spolku sv. Vojtěcha. Jeho desetiletý pobyt v Praze nebyl zcela bezproblémový, neboť několikrát byl úřady obviněn

---

¹⁰⁸ TOMEK V.V.: Paměti z mého života I. Praha 1904, s. 445, 454, 471.

¹⁰⁹ Viz příloha č. 1g, 1h.; FRONĚK F., 1955, s. 299; NECHVÁTAL B.: Vyšehradský hřbitov. Praha 1991, s. 14, 45.

¹¹⁰ Se Sasinkem zde žila i jeho matka.

z panslavismu a vyšetřován. Zhoršující se matčin zdravotní stav Sasinka donutil, aby se na jaře 1892 vrátil do Uher. Zřejmě s tímto krokem počítal od počátku, protože si ponechal uherské občanství.¹¹²

---

¹¹¹ DETVAN. Praha 1932, s. 16.

¹¹² OTČENÁŠ M.: František Vítězoslav Sasinek. Košice 1995, s. 31-35.

IV. 1. Postavení slovenského spolku Detvan

Význačné místo v tomto tématu patří působení pražského studentského spolku Detvan, který sdružoval slovenské studenty v Praze a měl kontakty zejména s později založenou Československou jednotou. Vznik samostatného spolku slovenských akademiků měl svou genezi již v sedmdesátých letech 19. století. Od roku 1870 existoval v Praze spolek Radhošť, který zajišťoval existenční podmínky moravským, slezským i slovenským studentům. (Radhošti ještě předcházela krátkodobá existence spolku Blaník s podobnými cíli.) Základním faktorem vzniku těchto spolků byl sociální aspekt.¹¹³ Byly to spolky podpůrné, které se měly starat především o sociální zajištění chudých studentů.

Pavel Socháň, který přišel do Prahy počátkem září 1881 studovat na malířskou akademii, vzpomíná: *„Tu skoro obznámil som sa so slovenskými študentmi a inými Slovákmí, žijúcimi tam pri rozličných zamestnaniach. Vidiac, že títo Slováci nemajú nijakého centra, kde by sa schádzali, poznávali, sdružovali a pospolu sa vzdelávali i zabávali, hneď som pomysľal na založenie slovenského spolku, s čím všetci súhlasili“*.¹¹⁴ Společně s dalšími studenty v čele s posluchačem filozofie Jaroslavem Vlčkem¹¹⁵ vypracoval stanovy spolku. První valné shromáždění spolku Detvan se konalo 15. března 1882,¹¹⁶ tedy záhy po schválení spolkových stanov místodržitelstvím, a to ve dvoře kavárny „Stará Slávie“ (čp. 1009), která se nacházela v sousedství dnešní kavárny Slávie.¹¹⁷ Prvním předsedou se stal právě Jaroslav Vlček, vedle něhož stáli v popředí později především medik V. Šrobár, filozof J.

---

¹¹³ URBAN Z., 1971, s. 91-132.

¹¹⁴ DETVAN, 1932, s. 7.

¹¹⁵ Jaroslav Vlček studoval v letech 1878-1882 filozofickou fakultu pražské univerzity (obor bohemistika-germanistika).

¹¹⁶ Viz Zápisky Detvanu 1882-1890, s. 1-2 (AUK B-319).

Smetanay či M. R. Štefánik. Od počátku své činnosti byl Detvan v blízkém styku s již existujícím vídeňským akademickým spolkem Tatra (od roku 1869), jehož výraznou postavou byl medik P. Blaho. Stejně blízké vztahy navázal Detvan i s pěštským Slovenským spolkem, kde stál v popředí student práv Milan Hodža.

Pražské veřejnosti se Detvan poprvé představil 1. prosince 1882, kdy současně s Moravskou besedou uspořádal večírek, který svým čistě slovenským programem dokázal vzbudit zájem pražské inteligence o Slováky.¹¹⁸ Mnoho Čechů poznalo spolek také v roce 1883 při účasti Slováků (vedených J. M. Hurbanem) na slavnostní otevření Národního divadla. Spolku tak postupně přibývali příznivci, ovšem těžiště jeho zájmu spočívalo především ve vnitřní činnosti, která směřovala k poučení a vzdělávání jeho členů, a veřejnému vystupování se Detvan téměř vyhýbal.

Je třeba připomenout, že spolek nevznikl z pohnutek česko-slovenského sblížení, nýbrž, jak dokazují i spolkové zápisnice, byl to úzký kroužek lidí, kteří se pravidelně scházeli, aby spolu debatovali o studijních, literárních a jiných otázkách, a aby jim tato spolková činnost zpříjemnila pobyt ve městě, kde se mnozí cítili trochu nejistě a cize.¹¹⁹ Detvan sdužoval nejen slovenskou mládež studující na vysokých školách a obchodní akademii, ale byl otevřen všem Slovákům a vždy zdůrazňoval svůj neakademický charakter. Měla to být skutečně otevřená platforma pro setkávání. Spolek neměl vlastní prostory a jeho schůzky se konávaly každou sobotu v různých kavárnách a hostincích – např. v pivovaru „U Primasů“ na rohu Václavského náměstí a Štěpánské ulice nebo „U

---

¹¹⁷ Na jejím pozemku bylo později dostavěno křídlo budovy České spořitelny, dnešní AV ČR, viz VLČEK J. a kol.: Umělecké památky Prahy. Praha 1996, s. 520-522.

¹¹⁸ Viz zápis v Zápisnici Detvanu 1882-1890, s. 53 (AUK B-319).

¹¹⁹ DETVAN, 1932, s. 4.

Štaigrů“ ve Vodičkově ulici.¹²⁰ Pražské kavárny umožňovaly studentům přečkat zimní měsíce a v jejich prostředí se zároveň dovídali mnoho novinek a zajímavostí z pražského života.

Ve vzpomínkách některých detvanovců lze zaznamenat pocity určitého vydělení či neuznání ze strany pražské společnosti. Slováci podle nich tvořili v Praze jakousi izolovanou enklávu, která příliš s pražským prostředím nesrostla. P. Socháň o tom píše: „*I inteligentní Česi pokladali Slovákov za „dráteníkov“ a Slovensko za „zemi dráteníků.*“¹²¹

Podporu našli studenti pouze u příznivců – slovakofilů, kteří jim zajišťovali rovněž finanční podporu na studiích. Jinak do pražských domácností slovenští studenti příliš nechodili, snad i z důvodu nedostatečného ošacení. Všeobecné hmotné zabezpečení mladých Slováků v Praze bylo velmi špatné. Ladislav Nádaši vzpomíná: „*V osemdesiatych rokoch väčšina slovenských študentov chodila po pražských uliciach v hábach dedinských a malomestskými krajčírmi spichnutých, i to už ošuchaných. ... K tomu nekúrená izba, a čakať bez raňajek so stisknutými čelusťami ten obedík za päťadvacet krajciarov, bola hotová trýzeň. ... Hoci boly i kadejaké podporičky, bolo nám jednako záhadou, z čoho jeden-druhý z nás žije. ... Pokladali sme náš stav za úplne prirodzený: študenti sa musia prehladovať k diplomu.*“¹²²

Slováci si z pražských vysokých škol vybírali v drtivé většině praktické obory, jako byla medicína či technika. Toto zaměření bylo logické, neboť již na výběru zvoleného oboru závisela pozdější uplatnitelnost

---

¹²⁰ Místa konání schůzek jsou zaznamenána v Zápisnicích Detvanu (AUK); KUKUČÍN M.: Pražské črty a zápisky. Zo študentských časov. Dielo VI. Bratislava 190, s. 127. V 19. století velmi oblíbená restaurace „U Primasů“ se nacházela v domě čp. 796, který byl ve 20. letech 20. století nahrazen novostavbou architekta Roitha. Podobně dnes již neexistuje ani původní dům čp. 699 „U Štaigrů“ se stejnojmennou restaurací, který ustoupil na počátku 20. století novému obchodnímu domu „U Nováků“.

¹²¹ DETVAN, 1932, s. 9.

¹²² Tamtéž, s. 27.

mladého člověka v praktickém životě a v tomto směru bylo povolání lékaře či inženýra určitou sociální jistotou.

V historii Detvanu je možné vysledovat vývojovou proměnu jeho charakteru a zaměření, přičemž posun je možné vyzorovat při porovnání prvních dvou decenií existence spolku. První desetiletí (1882–1892) se vyznačovalo aktivitou osob, jako byl J. Vlček, P. Socháň, C. Krčméry, Š. Daxner, L. Nádaši¹²³, J. Slabej, M. Kukučín, M. Ursíny, J. Smetanay¹²⁴ či D. Makovický.¹²⁵ Tato léta byla zaměřena na vnitřní spolkovou činnost, která představovala především povinnost členů přednášet referáty, přispívat kritikami nových literárních děl, číst vlastní rukopisy a debatovat o spolkových i obecně slovenských problémech. Ve druhém desetiletí (1892–1902) lze v souvislosti s působením V. Šrobára, J. Smetanaye¹²⁶, F. Houdka, J. Gregora-Tajovského, M. R. Štefánika a dalších vyzorovat kromě přenesení pozornosti na lidověvýchovnou činnost, s cílem šířit osvětu přímo na slovenském území, i častější diskuse o plánech na redakci slovenského časopisu. V souvislosti s tím se začínají se stále větší frekvencí řešit otázky vztahu ke Slovensku, na které je nahlíženo optikou pražských, resp. českých poměrů a následně se objevují projevy odsouzení domácí malosti. Touto kritikou slovenských poměrů se záhy dostali mladí

---

¹²³ S Nádašim bydlel ve společném bytě i student medicíny Albert Škarvan, který se aktivit spolku Detvan aktivně příliš neúčastnil. O jeho pražském pobytu viz Život je zápas. Vnútorná biografia A. Škarvana. Pripravil R. Chmel, Martin 1977 a dále SLOVENSKÍ TOLSTOJOVCI. Dušan Makovický – Albert Škarvan. Úvod Michal Eliáš. Martin 1986.

¹²⁴ Jána Smetanay ke studiu v Praze přesvědčil L. Nádaši. Po studiu (nejprve si na filozofické fakultě zapsal sociologii a slavistiku, ale nakonec si vybral filozofii) v Praze nastoupil vojenskou službu (v karlínských kasárnách). Prostředky k obživě získával prací v Zemském archivu. Prahu, kterou znal velmi dobře, nakonec opouští na konci 90. let. Za znamení k odchodu považoval fakt, že se při koupání v Chuchli téměř utopil. Viz CHAROUS E., 1998, s. 40-43.

¹²⁵ Přehled slovenských studentů z okruhu spolku Detvan, kteří v 80.-90. letech 19. století studovali v Praze viz příloha č. 4. Pražské adresy členů Detvanu lze nalézt v seznamu členů ve spolkových knihách (AUK B-522).

¹²⁶ Na pražský pobyt vzpomíná v pamětech SMETANAY J.: Medzi dvoma vekmi. Bratislava 1950.

Slováci do konfliktu se slovenskou politickou reprezentací, z čehož se později zrodil již připomínaný konflikt dvou generací.¹²⁷

Příchod slovenských studentů nabyl širších rozměrů v pozdějších letech, až za aktivit Československé jednoty po roce 1896. Samotný spolek Detvan ve své výroční zprávě v roce 1913 hovoří o dvou etapách příchodu slovenských studentů na vysoké školy do Čech. První etapa zahrnuje léta 1882–1902, kdy příchod slovenských studentů následuje po vyloučení ze škol v Uhrách a kdy se Čechy stávají jakýmsi náhradním řešením pro vyloučené mladíky. Od roku 1902 nastává změna v motivaci pro studium v Čechách. Začínají přicházet studenti, kteří by pro hmotný nedostatek nebyli schopni studovat v Uhrách a pomoc Československé jednoty či podpůrného spolku Radhošť byla pro tuto generaci životní nutností. Uherská vládní politika tedy nejprve vyloučila část slovenské mládeže jako neloajální živly ze svých škol a ta hledala náhradní řešení studia. Poté, co bylo nalezeno na českých školách a došlo k získání prvních zkušeností, staly se Čechy již osvědčenou cílovou stanicí mnoha mladých slovenských mužů.¹²⁸ O situaci slovenských studentů hovoří nejjasněji tento citát: „*V tomto prípade ide nie o otázku, či tato mládež bude študovať na školách českých alebo maďarských, ale o to, či na českých alebo – vobec na žiadnych.*“¹²⁹ I přes tyto problémy slovenské studentstvo v Čechách sílí, i když je třeba konstatovat, že nejaktivnější generací detvanovců byla ta první, která prošla všemi těžkostmi počátečního období. Právě z nich se později rekrutovali významní představitelé slovenského národního života.

Charakteristický je příklad budoucího významného politika Vavro Šrobára, který nastoupil na pražskou vysokou školu až po absolvování

---

¹²⁷ DETVAN, 1932, s. 46-47.

¹²⁸ ROTNÁGL J., 1927, s. 40-65.

¹²⁹ Tamtéž, s. 62.

maturity v Čechách, neboť maďarské úřady mu znemožnily její složení na Slovensku, resp. v Uhrách. Jeho studium medicíny se protáhlo na dlouhých deset let, během nichž stačil opravdu dokonale poznat české prostředí, a právě tehdy se v něm zakořenily názory, které s minimálními odchylkami zastával po celý svůj další život.¹³⁰ Především došel srovnáním slovenského a českého prostředí ke zjištění, že jeho národ naprosto očividně zaostává za Čechami, přičemž jako prioritu pozvednutí slovenského lidu si určil „pozvednutí mravní“. Byla to myšlenka bezesporu ovlivněná působením T. G. Masaryka. Masarykovy apely na českou společnost v tomto smyslu mravního pozvednutí však musely nutně selhávat v nerozvinuté slovenské společnosti, jíž chyběly ve větší či menší míře téměř všechny základy tohoto principu.¹³¹

---

¹³⁰ Šrobár bydlel určitou dobu v podnájmu na Vinohradech s J. Smetanayem. Oba byli přibližně stejně staří, oba studovali v Praze od r. 1888 a v pamětech na sebe vzájemně vzpomínají.

¹³¹ ŠROBÁR V.: Z môjho života. Praha 1946, s. 147-172.

IV. 1. Martin Kukučín v Praze v letech 1885–1893

K první vlně detvanovců se řadí spisovatel Martin Kukučín, který pobýval v Praze ve druhé polovině osmdesátých a na počátku devadesátých let 19. století. Na jeho příkladě lze blíže nahlédnout do každodenního života jednoho z mnoha slovenských studentů za jejich pobytu v české metropoli.

Po několika letech pedagogické praxe v Jasenové na Slovensku M. Kukučín pocítil, že mu učitelský stav nevyhovuje, že touží po hlubším vzdělání. Po maturitě v červnu 1885 se rozhodl pro studium teologie v Bratislavě, kde ovšem příliš dlouho nepobyl. Záhy došel k názoru, že společenské postavení učitele i kněze by ho nutilo k závislosti na státní politice nebo církvi a rovněž kvůli neutěšeným národnostním poměrům a protislovenským náladám se nakonec rozhodl Bratislavu opustit.

Lákala ho Praha jako kulturní a politické centrum, v němž se soustřeďoval společenský a literární život a nacházely se tu všechny důležité vědecké a umělecké instituce. Její všestranný ruch daleko předstihoval možnosti Bratislavy, která nebyla na konci 19. století městem, kde by byl koncentrován slovenský národní život a kde by Kukučín mohl rozvinout své vzdělání. Kukučina ovlivnil i fakt, že lékařství, které si vybral, bylo na pražské univerzitě v té době vedeno již v duchu nových poznatků a moderních teorií. Navíc mu jeho přítel a bývalý spolužák Dušan Makovický, který v té době už v Praze studoval, nabídl výpomoc v případě, že se Kukučín rozhodne pro studium ve stejném městě. Tato nabídka nebyla jistě pro nemajetného Kukučina nezajímavá.

Původně předpokládal, že v Praze stráví šest let, ale pobyt se protáhl na osm.¹³² Koncem října 1885 se zapsal na lékařskou fakultu pražské univerzity. Protože ale přišel k zápisu po řádném termínu, byl nejprve veden jako student mimořádný a až 21. listopadu 1885 se stal řádným posluchačem.¹³³ Výuka na lékařské fakultě probíhala v ústavech roztroušených po celé Praze.¹³⁴ Přirozené univerzitní centrum představovalo Karolinum, kde sídlil děkanát a kde se konaly promoce; do teoretických ústavů chodili studenti do Kateřinské ulice; v Klementinu byly umístěny přírodovědecké ústavy; na Karlově náměstí se nacházela dětská a porodnická klinika atd.¹³⁵

Studentský život nebyl lehký a nejvíce těžkostí vždy studentům činilo sehnat potřebné finanční prostředky, které by je udržely na studiu. Rovněž hmotné zabezpečení Kukučina, který patřil k nejchudším, bylo v počátečním období velmi špatné, a když mu v březnu 1886 zemřela matka, nemohl už očekávat ani částečnou podporu z domova. Jako většina studentů si mohl přivydělávat publikační činností, ale z větší části byl odkázán na podporu ze strany Čechů. Především slovakofil R. Pokorný jim zprostředkoval levné stravování v pražských hostincích; některým platil obědy spolek Radhošť.¹³⁶ Částečná hmotná podpora slovenským studentům plynula i z českého poslaneckého klubu, odkud jim bylo vypláceno pět zlatých měsíčně. Tyto zdroje obvykle na pokrytí všech potřeb nestačily, a proto není divu, že se za studií Kukučín zadlužil a mnohdy neměl ani na zaplacení povinného poplatku za

---

¹³² O pobytu viz MENŠÍK J.: Kukučín v Praze. Praha 1919; NOGE J.: Martin Kukučín. Život a dílo v dokumentech. Martin 1991, s. 68-164.

¹³³ Přehled Kukučínových zkoušek tamtéž, s. 268-272.

¹³⁴ SVOBODNÝ P., HLAVÁČKOVÁ L.: Pražské špitály a nemocnice. Praha 1999, s. 65-110.

¹³⁵ Viz DĚJINY Univerzity Karlovy III., s. 233-256; tamtéž rovněž podrobnosti o vyučujících a další literatura.

¹³⁶ Kukučín chodíval na obědy nejčastěji do restaurace „U Kornelů“ na Karlově náměstí, viz KUKUČÍN M., 1960, s. 124-146.

zkoušku.¹³⁷ Prázdniny trávil Kukučín většinou na Slovensku v rodině přítele J. Slávika. Chodíval po vesnicích a sbíral národopisný materiál, který pak v Praze zpracovával a s A. Bielkem vydával Slovenské Besiedky a Slovenský kalendář.¹³⁸

Kukučín se, ostatně jako všichni studenti, snažil využít bohatého kulturního zázemí Prahy. Akademický spolek např. vydával legitimace, na které bylo možno v Národním divadle za nízkou částku 50 krejcarů získat místo ke stání.¹³⁹ Referáty o pražských divadelních představeních a inscenacích, které shlédl, uveřejňoval v roce 1889 v Národních novinách pod titulem „Zimná sezóna v Prahe“. Silný byl zřejmě zážitek z představení Gogolova Revizora, které navštívil Kukučín v Národním divadle v prosinci 1891, a které popsal následujícími slovy: „*Ten kus urobil na mňa veľmi hlboký dojem, že dva dni som bol ako zabitý.*“¹⁴⁰

Důkazem toho, že se Kukučín v Praze záhy přizpůsobil a našel mnoho přátel a krajanů, bylo jeho rychlé zapojení se do činnosti Detvanu. Spolková zápisnice se o něm poprvé zmiňuje 4. března 1884, tedy ještě před jeho příchodem do Prahy, kdy C. Krčméry referoval o Kukučínových literárních dílech.¹⁴¹ Osobně vystupuje úryvkem své práce „O Michale“ na schůzi Detvanu až 20. listopadu 1885. V roce 1886 se stal spolkovým zapisovatelem a 23. března 1887 byl zvolen předsedou.¹⁴² Detvanovci Kukučina přijali nejen jako uznávaného autora, ale cenili si ho i pro jeho schopnost nadchnout a získat pro věc i ostatní. Jako předseda Detvanu se Kukučín snažil rozšířit literární vzdělání členů spolku v návaznosti na dominantní literární zájmy

---

¹³⁷ Např. v dubnu 1891, jak uvádí NOGE J., 1991, s. 268-272; viz dopis Slávikovi z 11.5.1891, In: MINÁRIKOVÁ M., 1989, s. 54-57.

¹³⁸ Viz dopis Janoškovi z 16.2.1885, tamtéž, s. 31-32.

¹³⁹ Nádaši L.: Rozpomienky a reflexie při návrate Martina Kukučina. In: MARTIN KUKUČÍN v kritike a spomienkach. Bratislava 1957, s. 65-71.

¹⁴⁰ Menšík J.: Martin Kukučín 1860-1928. In: tamtéž, s. 72-90; dopis Slávikovi z 19.12.1891, In: MINÁRIKOVÁ M., 1989, s. 58-61.

¹⁴¹ Viz Zápisnice Detvanu 1882-1890, s. 125 (AUK B-319).

slovenské mládeže v té době. Proto byly schůzky naplněny převážně čtením a posuzováním vlastních prací, referáty o nových dílech slovanských literatur, recitacemi básní a rozbory dramát, která detvanovci navštívili v Národním divadle. Zápisnice Detvanu nabízejí různě obsáhlé záznamy o desítkách Kukučínových referátů, předčítání vlastních prací či vystupování v diskusích a polemikách.

V roce 1889 došlo k roztržce M. Kukučina s ostatními členy Detvanu, kteří chtěli svou činnost rozšířit o zakládání knihoven na Slovensku. Kukučín viděl hlavní poslání spolku v literárním vzdělávání jeho členů, a proto se 30. března 1889 předsednictví vzdal a znovu na funkci předsedy spolku nekandidoval.¹⁴³ Nadále se ale podílel na jeho dalších aktivitách. Byl pověřen sepsáním stručných dějin dosavadního spolkového života pro almanach, který byl připravován k 10. výročí existence spolku. Kukučínovy dějiny byly předčítány na slavnostní schůzi 2. dubna 1892 v podání medika Gustava Novomeského a almanach vyšel v červenci 1892 v počtu 500 exemplářů.¹⁴⁴

Pražská léta (1885–1893) znamenala po Jasenové druhou významnou etapu Kukučina života. Důležitost pobytu, který ho obohatil o společenské zážitky a rozšířil jeho obzory, spočívá i v tom, že se zde seznámil s bohatým českým literárním životem, což na Slovensku, kde velké kulturní centrum chybělo, nepoznal. Chodil do českých spolků (Radhošť, Moravská beseda, Umělecká beseda) a přišel rovněž do osobního styku s mnoha spisovateli (J. Holeček, F. X. Svoboda, R. Svobodová, A. Sova)¹⁴⁵, pod jejichž vlivem začal zvyšovat i nároky na vlastní tvorbu. V tomto směru mu pomohl Jaroslav Vlček a především

---

¹⁴² Přehled Kukučínovy spolkové činnosti v Detvanu viz NOGE J., 1991, s. 72-74.

¹⁴³ Viz Zápisnice Detvanu 1882-1890 (AUK B-319).

¹⁴⁴ Viz Zápisnice Detvanu 1891-1897, s. 45-47 (AUK B-319); Novomeský G.: Ubúda nás. In: MARTIN KUKUČÍN v kritice a spomienkach, s. 647-650; Detvan. Praha 1932, s. 20-26.

¹⁴⁵ V dopise z 4.3.1892 Slávikovi popisuje jejich společný výlet na Bílou horu, viz MINÁRIKOVÁ M., 1989, s. 65-68.

Rudolf Pokorný, který ho zasvěcoval do literárních poměrů v Praze a uvedl ho do české publicistiky. Kukučín publikoval v Květech, kde vyšly jeho texty k Věšínovým obrázkům z Oravy,¹⁴⁶ v Času, Národních listech či Světozoru. Pro Kukučina bylo typické, že se neizoloval a neustále hledal možnosti pro prohloubení osobního poznání i pro podporu česko-slovenských vztahů. Kromě Slováků z okruhu Detvanu udržoval v Praze styky např. s historikem Fr. V. Sasinkem a básníkem Ondřejem Bellom, který tehdy v Praze působil jako polní kurát.¹⁴⁷

Během svého osmiletého pobytu v Praze pobýval Martin Kukučín se svými kolegy v podnájmech, jichž vystřídal hned několik. Od října 1885 bydlel s Dušanem Makovickým, který mu nabídl bezplatné ubytování v začátcích jeho studií. Jak vyplývá z Kukučínovy korespondence i paměti kolegů¹⁴⁸ žil později v Karlově ul. č. 131 (dnešní Jugoslávská)¹⁴⁹, v Brandlově č. 527 (dnešní Římská)¹⁵⁰, v Erbenově č. 18 (dnešní Bruselská)¹⁵¹, v Puchmajerově ulici (dnešní Lublaňská)¹⁵² a ve Vávrově č. 26 (dnešní Rumunská)¹⁵³. Všechny ulice se nacházejí na území dnešních Vinohrad, které na konci 19. století patřily k hlavním pražským předměstím.

Na konci studia docházel do rodiny vojenského intendanta ve výslužbě Karla Neureuttera (bratra známého lékaře a univerzitního profesora Theodora Neureuttera). On a jeho žena Marie Kukučina podporovali na studiích a v posledním roce u nich i bydlel. Jak vyplývá z korespondence, došlo mezi ním a paní Neureutterovou, „*dámou*

---

¹⁴⁶ Květy 2, 1886, s. 321-323.

¹⁴⁷ Viz např. dopis Janoškoví z 28.11.1885, In: MINÁRIKOVÁ M., 1989, s. 25-29; MENŠÍK J., 1929, s. 79.

¹⁴⁸ Smetana J.: Můj priateľ Bencúr. In: MARTIN KUKUČÍN v kritike a spomienkach, s. 635-640.

¹⁴⁹ PRAŽSKÝ ULIČNÍK. Encyklopedie názvů pražských veřejných prostranství. 2. díl (O–Ž). Praha 1998, s. 550.

¹⁵⁰ Tamtéž, s. 526.

¹⁵¹ Tamtéž, s. 533.

¹⁵² Tamtéž, s. 589. Zde s ním bydlel i J. Smetanay.

vynikající krásou, duchem i bohatstvím“ k určitému sblížení.¹⁵⁴ V jejím saloně se scházeli příslušníci různých slovanských národů, a právě zde se Kukučín seznámil s Marko Didoličem, velkoobchodníkem s dalmatským vínem, do jehož vinárny na Vinohradech slovenští studenti také chodívali. Od Didoliče se Kukučín později dozvěděl o volném místě obecného lékaře v Selci na ostrově Brač, což rozhodlo o jeho dalším osudu.¹⁵⁵ Přátelství s rodinou Neureutterových uvedlo Kukučina do vyšší pražské společnosti. Někteří kolegové to vnímali jako Kukučínovo vyčleňování se z jejich řad a paradoxně ten, kdo patřil na počátku studia mezi nejchudší, byl teď ostatními nazýván „aristokratem“.¹⁵⁶

Osmiletý pobyt v Praze se promítl i do Kukučínova díla. Andrej Mráz dokonce považuje období jeho vysokoškolských studií za nejhodnotnější a nejucelenější část tvorby.¹⁵⁷ Na Slovensku, kde přicházel do styku s pouze omezenou vrstvou podnětů a zkušeností, se Kukučín cítil v izolaci. Naproti tomu v Praze byl přímo v samém centru dění české literatury a mohl zde čerpat z vlivů různých směrů. Útržkovitě se zde seznamoval i s literaturami západoevropskými – četl anglickou, francouzskou a německou literaturu, ale tyto zdroje jeho tvorbu víceméně neovlivnily.¹⁵⁸ Do Prahy přišel jako známý autor se zásobou námětů, které zde hodlal zpracovat a také s povinnostmi ke slovenským časopisům.¹⁵⁹

Kukučínovo dílo pražského období se zabývalo rozličnými tématy – od života slovenské vesnice, přes maloměstskou tematiku, až ke

---

¹⁵³ Tamtéž, s. 619.

¹⁵⁴ Viz dopis Slávikovi z prosince 1890 In: MINÁRIKOVÁ M., 1989.

¹⁵⁵ Tamtéž, s. 88-90.

¹⁵⁶ ŠROBÁR V., 1946, s. 154-155.

¹⁵⁷ Mráz A.: Miesto Martina Kukučina vo vývine slovenskej literatúry. In: MARTIN KUKUČÍN v kritike a spomienkach, s. 15-46.

¹⁵⁸ Tamtéž.

¹⁵⁹ Viz dopis Vajanskému z 12.12.1885, In: MINÁRIKOVÁ M., 1989, s. 29-31.

vzpomínám z dětství na rodné Oravě.¹⁶⁰ Vlastní pražská tematika se projevila pouze nepříliš rozsáhlým svazkem šesti črt s názvem „Pražské črty a zápisky“, které odrážejí jeho vlastní zážitky.¹⁶¹ V letech 1890–1892 vznikly prózy „Od třištvrte na osm do ôsmej“, „Po šiestej hodine“, „Slepá kura a zrno“. V próze „Zápisky zo smutného domu“ z roku 1894 vzpomíná Kukučín na studentská léta, na jednotlivé zkoušky i promoci. Umělecké ztvárnění postav slovenských vysokoškoláků přináší črta „Na ľade“ z roku 1895 a podrobnější postřehy z prostředí mladých Slováků nám zprostředkovává próza „Zo študentských časov“ (1904), kde vzpomíná Kukučín na schůzky detvanovců a jejich kontakty s dalšími pražskými spolky (Radhošť, Moravská beseda).¹⁶²

Kukučín byl výborným pozorovatelem českých kulturních poměrů. Dokládají to jeho reportáže z Jubilejní zemské výstavy 1891, o níž psal do Národních novin pod názvem „Praha ve znamení výstavy“ a „Prechádzky po výstavisku“.¹⁶³ Celkově lze ovšem říci, že studium medicíny ani pozdější lékařské povolání charakter a směr Kukučínovy tvorby příliš neovlivnily.

Studium završil M. Kukučín poslední zkouškou 20. července 1893 a o pět dní později byl promován doktorem lékařských věd.¹⁶⁴ Poté strávil několik týdnů na cestách (Innsbruck, Vídeň) a po návratu do Prahy (4. listopadu 1893) vykonával dva měsíce lékařskou praxi jako asistent na klinice prof. Maixnera.¹⁶⁵ Toto postavení ho ale neuspokojovalo, jak

---

¹⁶⁰ Kukučínova díla, která se zrodila v Praze, uvádí v přehledu Menšík M.: Martin Kukučín 1860-1928, In: MARTIN KUKUČÍN v kritice a spomienkach, s. 72-90; TOMČÍK M.: Literárne dvojobrazy. Bratislava 1976, s. 46-67.

¹⁶¹ KUKUČÍN M., 1960.

¹⁶² Čepan O.: Doslov. In: KUKUČÍN M., 1960, s. 193-199.

¹⁶³ Zážitky z výstavy popisuje v dopise Slávikovi z 11.5.1894, In: MINÁRIKOVÁ M., 1989, s. 54-57.

¹⁶⁴ Viz dopis Slávikovi z 21.7.1893, tamtéž, s. 80-82.

¹⁶⁵ Prof. Emerich Maixner (1847-1920) byl přednostou II. interní kliniky v Praze; viz MINÁRIKOVÁ M., 1989, s. 271.

dokládají Kukučínova slova: „ ... *mi je tu ťažšie ako kedykoľvek indy sa materiálne udržať, pretože som vo špitále zaujatý od rána do večera a ani len písaním dačo zarobiť si nemôžem.*“¹⁶⁶ Mezi Vánocemi a Silvestrem 1893 oznámil přátelům, že získal místo na ostrově Brač.¹⁶⁷ Z Prahy odešel v prosinci 1893 a 6. ledna 1894 nastoupil na místo obecního lékaře v Selci v Dalmácii.

V pražských ulicích se můžeme dnes setkat pouze s jedinou připomínkou Kukučínova studentského pobytu. Jedná se o pamětní desku s portrétní bystou na domě čp. 185/49 v Lublaňské ulici na Vinohradech. Desku věnovala Matice slovenská a bysta z roku 1970 je dílem J. Harcuba.¹⁶⁸

---

¹⁶⁶ Viz dopis S. A. Štúrovi z 24.12.1892, tamtéž, s. 91-93.

¹⁶⁷ Viz dopis Slávikovi a E. Maróthy-Šoltésové z 24.12.1893, tamtéž.

¹⁶⁸ Viz příloha č. 1i. SLOVENSKÝ biografický slovník III. Martin 1989, s. 304.

V. CESTA K ČESKOSLOVANSKÉ JEDNOTĚ

Předchozí stránky poměrně jasně ukázaly skutečnost, že slovenská přítomnost v českém hlavním městě byla od poslední třetiny 19. století záležitostí příchodu a pobytu slovenské mládeže. Docházelo tak spíše k budování vztahů pro budoucnost, než k čilým politickým a společenským stykům českých a slovenských představitelů. Slovenští politici se do Prahy ve druhé polovině 19. století dostávali velmi zřídka při ojedinělých slavnostních příležitostech.

K nejvýznamnějším událostem českého národního života 19. století patřilo slavnostní položení základního kamene Národního divadla v roce 1868. Vedle delegací z ostatních slovanských zemí se jí zúčastnila také slovenská výprava a všechny slovenské časopisy jí věnovaly velkou pozornost. Slovenské noviny tehdy napsaly: *„Bratia Česi! Národ slovenský pri svojej biede a terajších smutných okolnosťach nesúčastní sa sice pri tej významnej slávnosti tak, akoby to bratská láska požadovala, no národ náš bude tam mať predsa svojich zástupcov. Ale buďte presvedčení, že budeme tam prítomní v duchu všetci, buďte presvedčení, že budú sa s Vami tešiť štyri milióny duší slovenských. Prijmete od nás srdečný pozdrav!“*¹⁶⁹

Ještě před 16. květnem 1868 byli Slováci, které zastupovali J. M. Hurban, S. Novák, J. Čipkay, P. Makovický, J. Jurkovič, Ant. Nádasi-Odrobiňák, J. Valášek a I. Paulík, oficiálně uvítáni v Praze a spolu s dalšími výpravami také přijati v sídle pražských primátorů na Staroměstské radnici.¹⁷⁰ 17. května se konala slavnostní schůze Sboru pro zbudování Národního divadla, kterou zakončila hostina na Žofíně, kde s přípitkem vystoupil mezi jinými i Fr. L. Rieger, který věnoval

---

¹⁶⁹ ROTNÁGL J., 1927, s. 10.

¹⁷⁰ KRATOCHVÍL M.: Slováci a Praha. Praha 1931, s. 27.

pozornost i přítomným Slovákům: „*Stejný s námi kmen slovenský jest sice mimo hranice koruny té, ale cíl, jenž nás se slovenskými bratry spojuje, jest týž, jenž nás spojuje s bratry moravskými.*“¹⁷¹ Za Slováky promluvil J. M. Hurban, který poděkoval za pozvání, hovořil o významu Národního divadla z historického i politického hlediska, tlumočil pocity solidarity, lásky i důvěry Slováků a zdůraznil princip československé jednoty.¹⁷²

Slovenská účast se projevila i na sbírkách po požáru Národního divadla roku 1881. 18. listopadu 1883 bylo Národní divadlo znovu slavnostně otevřeno a této události se ze Slováků zúčastnil J. M. Hurban, S. H. Vajanský¹⁷³, A. Pietor, M. Dula a jiní. Praha žila vzrušenou atmosférou národního vzplanutí a díky účasti četných slovanských hostů manifestovala rovněž slovanskou vzájemnost.¹⁷⁴

Za důkaz protistátní panslavistické činnosti Matice slovenské sloužil uherským úřadům projev československých sympatií při přípravě výpravy matiční delegace do Prahy v roce 1873. Zástupci Matice slovenské V. Pauliny-Tóth, P. Mudroň a další se do Prahy vydali na Jungmannovy slavnosti, které se konaly v souvislosti s položením základního kamene k pomníku Josefa Jungmanna v červenci roku 1873.¹⁷⁵ V uvítacím projevu vlastního slavnostního aktu 13. července přivítal Fr. L. Rieger mezi přítomnými i slovenské zástupce, k nimž

---

¹⁷¹ ZALOŽENÍ Národního divadla 1868. Praha 1918, s. 25.

¹⁷² Projev viz HELLER S.: Jubileum velké doby. Praha 1918, s. 59-62.

¹⁷³ S. H. Vajanský podnikl celkem šest návštěv Prahy (poprvé byl při otevření Národního divadla 1883, naposledy v roce 1912) a své dojmy z pražských pobytů vylíčil v několika cyklech cestopisných fejetonů (např. cyklus v Národních novinách v listopadu 1887 pod názvem „Pražské rozpomienky“, nebo cyklus „Pražské dojmy“, ve kterém se rozepisuje o týdenním pobytu v Praze v listopadu 1896, kdy byl pozván na Slovenský večer, pořádaný Československou jednotou). Viz CHAROUS E, 1998, s. 30-32.

¹⁷⁴ ROTNÁGL J., 1927, s. 11; CHAROUS E., 1998, s. 24.

¹⁷⁵ HOJDA Z., POKORNÝ J.: Pomníky a zapomínky. Praha-Litomyšl 1996, s. 54-64.

patřili P. Mudroň, P. O. Hviezdoslav¹⁷⁶, Š. Závodník, J. Sčasný a za něž pronesl zdravici vedoucí delegace Viliam Pauliny-Tóth. Ten také na slavnostním banketu vysvětloval vzájemné česko-slovenské odcizení se v této době především ekonomickými a jazykovými důvody a přítomně ujistil, že Slováci pohlížejí na Čechy jako na národ, s jehož podporou plně počítají. *„V potrebách vyššieho umenia a vedy odkázaní sme na vás, na poli vedy a umenia a budúcnosť naša odkázaná je na spoločnú činnosť s vami; tu a nikde inde kynie nám na tomto poli budúcnosť skvelá. Tak zmysľam o tom ja a tak zmysľajú o tom moji mnohočetní priatelia na Slovensku. A po tomto mojom osvedčení verím, že konečne zmiznú tie čierne stíny neblahého nedorozumenia medzi nami, aby ako jedni sme boli v minulosti, práve tak jedni ostali v budúcnosti, jako jedno telo a jeden duch.“*¹⁷⁷ Tato výprava Slováků do Prahy zůstala v sedmdesátých letech pouze osamocenou epizodou a v následujícím období bylo umožněno jen jednotlivcům udržovat osobní styky s Prahou a pobývat tu.

Na rok 1884 připadlo 50. výročí vzniku písně Samuela Tomášika „Hej Slováci!“, které se stalo důvodem k zorganizování zájezdu do Prahy, v jejíchž zdech píseň vznikla. Když se shromáždil dostatek prostředků na jubilejní dar, byli na Slovensko vysláni spisovatelé J. Holeček a J. Miškovský, aby Tomášikovi tlumočili pozvání k návštěvě. Holeček o setkání s Tomášikem napsal: *„Blaží a povznáší mně, že jsem z blízka poznal skladatele naší národní hymny, stříbrovlasého, dlouho zapomenutého kmeta, v jehož poctivé, šlechtné hrudi stejně jaře buší nadšené srdce, jako před padesáti lety, kdy z něho vytryskl pramen živé*

---

¹⁷⁶ V početné slovenské delegaci byl přítomen i čtyřadvacetiletý P. O. Hviezdoslav, který své dojmy z velkolepých oslav vyjádřil posléze v martinských Národních novinách referátem i verši.

¹⁷⁷ GOMBALA E.: Viliam Pauliny-Tóth. Martin 1976, s. 119 – cituje z rukopisného životopisu od Júlia Botta, LA MS.

vody, z něhož dosud občerstvení čerpáme pro své vlastenectví.“¹⁷⁸ Přestože uherské úřady činily problémy, podařilo se zájezd do Prahy nakonec realizovat. Dne 25. listopadu 1884 byl S. Tomášik uvítán na pražském nádraží českými poslanci, novináři, zástupci spolků a studentů a ubytován byl podle vzpomínek Pavla Socháně v hotelu „U černého orla“ v ulici Na Příkopě.¹⁷⁹ Studentský spolek Detvan uspořádal večery Samuela Tomášika v kavárně „Stará Slávie“, kterou zdobilo Tomášikovo poprsí nakreslené P. Socháněm. V rámci oslav ve dnech 25.–28. listopadu se uskutečnilo slavnostní představení Smetanovy Libuše v Národním divadle, večere na Žofíně, i méně okázalé večery v rodině cestovatele a sběratele Vojty Náprstka. Novinářský ohlas doma i za hranicemi dokázal, že zájezd, kterého se zúčastnil i redaktor A. Pietor, M. Dula či Tomášikova dcera, měl velký význam pro obnovu vzájemných česko-slovenských vztahů a zároveň ukázal, že právě osobní vztahy jednotlivců mohou vyjadřovat názory širších vrstev a oživit myšlenku vzájemné sounáležitosti.¹⁸⁰ Josef Holeček vyjádřil své pocity takto: *„Blaží a povznáší mně, že jsem poznal bratry Slováky ve chvíli, kdy se jich zcela zmocnil neodolatelný pocit příbuzenství s námi, pocit, který sic může dlouho býti potlačován a dusen, avšak potlačen a udusen býti nemůže. Blaží a povznáší mně, že jsem byl při tom, slavném svátku rodinném, kdy dva rozvadění bratři slovanští vletěli si do náruče, volajíce: „Jsme přece jedno tělo, jedna krev, praví nám to láska, která nás rázem všemu světu navzdory opanovala, a jejíž plamen jako v*

---

¹⁷⁸ HOLEČEK J.: U Sáma Tomášika. Světozor 19, 1885, s. 8-10, 26-27, 39-42.

¹⁷⁹ DETVAN, 1932, s. 11. Zde musíme upozornit na pravděpodobný Sochánův omyl. Žádný hotel „U černého orla“ se v ulici Na Příkopě ve druhé polovině 19. století nenacházel. Buď se jednalo o hotel „U černého koně“ (čp. 860), jehož budova ustoupila v roce 1935 novostavbě Živnostenské banky (viz BAŤKOVÁ R. a kol., 1998, s. 483-484) nebo šlo o hotel „U černého orla“ čp. 1072 v ulici Na Poříčí (viz tamtéž, s. 564).

¹⁸⁰ KRATOCHVÍL M., 1931, s. 31-32.

*okamžiku sežehl umělé přehrady předsůdkův a nedozorozumění, které ruce nepřátelské mezi nás nastavěly, aby nás od sebe vzdálily!“*¹⁸¹

V samém závěru 19. století se v Praze konaly dvě výstavy, které svým významem i rozsahem přesáhly hranice města a podílely se výrazně na formování českého i slovenského národa. Byla to Jubilejní zemská výstava v roce 1891, která hodnotila především dobovou úroveň českého průmyslu a Národopisná výstava československá v roce 1895, která měla spíše retrospektivní ráz. Jaroslav Vlček porovnává obě výstavy takto: *„Tamtá ukázala národ výrobný, priemyselný, kupecký, gazdovský, technický; táto ukazuje národ stavajúci, obliekajúci sa, spievajúci, ukazuje ho v deň roboty i v sviatok, na poli i pri kozube, s ihlou i s knihou v ruke, pri svadbe i pohrabe, v kostole i v škole, pri práci i pri oddychu.“*¹⁸²

K částečnému obnovení vzájemných vztahů došlo právě v době konání Jubilejní zemské výstavy v Praze v roce 1891, na níž vystupovali Slováci pouze jako hosté a aktivně se zde neprezentovali. Výpravu více než 100 zástupců slovenské inteligence, kterou zastupovali advokáti, učitelé, členové drobného a středního katolického i evangelického duchovenstva a živnostníci, vedl Pavel Mudroň, Matúš Dula a Ambro Pietor. Do Prahy přijeli 7. července 1891 a byli uvítáni členy městského zastupitelstva, výkonného výboru výstavy, deputacemi spolku Detvan, Slavia a Akademického čtenářského spolku.¹⁸³ Druhý den si prohlédli výstavní areál a večer je čekala slavnost v Měšťanské besedě. K bohatému doprovodnému programu výstavy patřila i četná představení v Národním divadle, z nichž byl 9. červenec 1891 věnován

---

¹⁸¹ HOLEČEK J., 1885, s. 8.

¹⁸² VLČEK J.: Listy z Čiech. Slovenské pohľady XV, 1895, s. 367.

¹⁸³ SVĚTOZOR 25, 1891, č. 177, s. 417; SOUKUPOVÁ-SVOBODOVÁ B.: Jubilejní výstava 1891 jako zrcadlo slovanství českého měšťanství. In: Pražské slavnosti a velké výstavy. Documenta Pragensia 12, 1995, s. 333-343.

slovenským hostům.¹⁸⁴ Další dny pak strávili slovenští hosté prohlídkou výstavních pavilonů, pražských pamětihodností a domů se vraceli 11. a 12. července „... *nadšení, potěšení a posilnění, a od mnohých slyšeli jsme pohnutlivé ujišťování, že těchto několik dní v Praze ztrávených pokládají za nejkrásnější dny svého života.*“¹⁸⁵

Podnět k intenzivnějšímu sblížení české a slovenské inteligence dala Národopisná výstava v roce 1895. Po úspěchu Jubilejní zemské výstavy měla prezentovat sílu českého národa, jeho spjatost s ostatními slovanskými národy a v době česko-německého antagonismu měla demonstrovat životaschopnost českého národa v monarchii. Poskytla ovšem také prostor k prezentaci i ostatních, zejména slovanských národů.

Zatímco Jubilejní zemské výstavy v roce 1891 se Slováci zúčastnili pouze v roli hostů, jejich účast na Národopisné výstavě československé o čtyři roky později byla již aktivní. Martinské vedení SNS vidělo ve výstavě pouze možnost prezentace slovenského národa, zatímco někteří národovci ji chápali jako akci, demonstrující rostoucí českou podporu Slováků více v politických souvislostech.¹⁸⁶ Podíl Slováků na výstavě v roce 1895 byl ovšem komplikován zákazem uherské vlády a následným policejním sledováním případného porušení tohoto zákazu.

Češi chápali přizvání Slováků na výstavu za vnější projev vzájemných kulturních vztahů k etnicky nejbližšímu národu a počítali s ním již od roku 1892. Slovenská strana požadovala oficiální pozvání, a to i za cenu konfliktu s uherskými úřady, které pocitovaly společné vystoupení Čechů a Slováků na výstavě jako politickou provokaci. Česká strana od počátku výstavních příprav politizovala pouze vztah Čechů a Němců a

---

¹⁸⁴ O náplni tohoto dne viz PECHOUŠKOVÁ J.: Národní divadlo a Jubilejní zemská výstava v Praze. In: Documenta Pragensia 12, 1995, s. 371, 381.

¹⁸⁵ SVĚTOZOR 25, 1891, č. 177, s. 417.

¹⁸⁶ URBAN Z., 1971, s. 150-155.

případnou slovenskou účast proklamovala jako kulturní sblížení, neboť se obávala konfliktu mezi Vídní a Budapeští.¹⁸⁷

Tato skutečnost výrazně poznamenala přípravnou a propagační fázi výstavy, kterou byli za Slováky pověřeni Pavel Socháň a Jaroslav Vlček. Zřízení užšího výboru, který měl vyhledávat a sbírat výstavní materiál, se velmi protáhlo. Ústřední výbor pro Slovensko byl zřízen až po návštěvě generálního zmocněnce výstavního výboru A. F. Šuberta a v jeho čele stanul M. Dula, který spolupracoval se Sv. Hurbanem-Vajanským, P. Mudroněm, V. Pauliny-Tóthem, P. Socháněm a dalšími. Z počátku nebyl vyjasněn způsob, jakým proběhne sběr materiálu – zda bude tajný nebo slovenská reprezentace bude pražským výborem oficiálně vyzvána a veřejně tak bude proklamována česko-slovenská blízkost. Vývoj událostí v roce 1893, kdy byl v Praze vyhlášen výjimečný stav, nakonec vedl k tomu, že jednu část zakupování a půjčování slovenských exponátů iniciovali martinští národovci a druhou čeští emisaři, kteří cestovali po Slovensku a sbírali materiál od dobrovolných dárců. Akci znemožňovaly četné zásahy uherských úřadů, které se projevovaly například zabavováním krojů, zakoupených pro potřeby výstavy.¹⁸⁸ Postupně výbor získal podporu mnoha uvědomělých Slováků, kteří ze všech krajů doručovali materiál, jež měl důstojně reprezentovat slovenský folklór na výstavě.

Vlastního zahájení výstavy 15. května 1895 se zúčastnili pouze členové výboru.¹⁸⁹ Hromadná výprava ze Slovenska přijela až počátkem července, což byl důsledek nutnosti utajit přejezd účastníků přes moravské hranice, aby nebyli navráceni úřady zpět do Uher. „*Skoro jako pašeráci museli Slováčkové ubozí překročiti tam někde dole hranice*

---

¹⁸⁷ BROUČEK S. a kol.: Mýtus českého národa aneb Národopisná výstava československá 1895. Praha 1996, s. 18-19.

¹⁸⁸ SOCHÁŇ P.: Kroje lidu slovenského v Uhrách. In: Národopisná výstava československá v Praze 1895. Praha 1895, s. 193-206.

*uherské, aby nebyli sebráni i s panem architektem Jurkovičem“.*¹⁹⁰ Dne 4. července dorazily ze Slovenska dva vlaky, vedené básníkem Sv. Hurbanem-Vajanským. V srpnu přijela na výstavu rovněž skupina slovenských pedagogů, kteří se v Praze účastnili sjezdu učitelů. Spíše zajímavostí zůstává, že Prahu v rámci výstavy navštívila ještě jedna slovenská výprava – těch nejchudších Slováků. Před samým zakončením totiž jakýsi malostranský obchodník zorganizoval pohoštění a průvod výstavou všech slovenských „drotárů“, které se podařilo v tehdejší Praze vyhledat.

Součástí oslav, spojených s výstavou, tvořily nejen výstavní dny jednotlivých měst a krajů, které doprovázely četné lidové slavnosti, ale i dny krajanské. Na Slovenských dnech, které se konaly 1. a 2. října 1895,¹⁹¹ sice nebyli Slováci příliš početně zastoupeni (pouze 26 osob ze Zvolenské a Trenčianské stolice), ale *„nevelký počet účastníků výpravy nahrazen byl zcela mimořádnou jich rázovitostí, jakou se vyznačovali zvláště Detvanci, a přirozenou dovedností, s jakou si všichni vedli při zpěvech a tancích a provádění jednotlivých výjevů ze života slováckého lidu podtatranského“.*¹⁹²

Slovenská látka nebyla na výstavě soustředěna na jednom místě, ale doplňovala její celkový obraz. Slovenské předměty byly vystaveny v rámci národopisného oddělení, kde byly prezentovány ukázky nábytku, domácího průmyslu, modely lidových staveb, skupiny krojové a zvykoslovné ze stolic nitranské, liptovské, oravské, šarišské, trenčianské.¹⁹³ Slovensko se na výstavě dále prezentovalo bohatými

---

¹⁸⁹ O zahájení výstavy viz tamtéž, s. 46.

¹⁹⁰ BROUČEK S., 1996 s. 116.

¹⁹¹ ZÍBRT Č.: Lidové slavnosti uherských Slováků na Národopisné výstavě československé. Světozor XXIX, 1895, s. 588.

¹⁹² Citace slov F. A. Šuberta podle BROUČEK S., 1996, s. 77.

¹⁹³ ČESKOSLOVENSKÁ VLASTIVĚDA, s. 349, 416; Český lid V, 1896, s. 103; Světozor XXIX, 1895, s. 551.

sbírkami krojů, keramiky, výšivek, ukázkami domácích zvyků a tradic apod.¹⁹⁴

Celek tvořily pouze tři slovenské lidové objekty, resp. skupinami objektů, které byly postaveny ve vzájemném sousedství a díky nimž zaznamenala slovenská expozice velký úspěch. Jejich umístění navrhoval architekt a znalec hmotné slovenské lidové kultury Dušan Jurkovič.¹⁹⁵ Tuto slovenskou „vesnici“ tvořila oravská, kopaničářská chalupa a slovenské gazdovství z trenčianské oblasti. Ve všech vesnicích na výstavě byly pořádány četné slavnosti, ovšem právě slovenské stavby patřily k těm, které své objekty navíc i „oživovaly“, protože v kopaničářské a oravské chalupě bydlely během výstavy skutečné rodiny. Sborník „Národopisná výstava“ nabízí detailní popis slovenské „vesnice“ tak, jak ji viděli D. Jurkovič a J. Niederle. L. Niederle o tom píše: „*Rodina Frantášova, kterou tam (v kopaničářské chalupě – pozn. K. Ch.) výbor ubytoval, brzy přivykla lepšímu živobytí.*“¹⁹⁶ Před oravskou chalupou vyšívala při příznivém počasí Katerina Tabajková, která pocházela z obce Veselé v nitranské stolici.¹⁹⁷

Dušan Jurkovič nepovažoval výběr konkrétní oravské chalupy pro výstavu za úplně šťastný. Ve sborníku upozornil, že nebyla realizována kopie žádné stavby z oblasti horní Oravy, které označoval za dekorativně vyspělejší, ani z dolní Oravy, které se vyznačovaly charakteristickým typem půdorysu a pojetím vnitřní dispozice. Právě představení těchto dřevěných slovenských staveb mohlo podle něho dosáhnout u návštěvníků výstavy ještě většího ohlasu, než objekty zde postavené. K vyhotovení oravské chalupy byli sice vysláni na žádost

---

¹⁹⁴ Tamtéž; KRATOCHVÍL M., 1931, s. 32-34; BROUČEK S. a kol., 1996, s. 116-117.

¹⁹⁵ Plán výstaviště viz NÁRODOPISNÁ VÝSTAVA ČESKOSLOVANSKÁ V PRAZE 1895, s. 50.

¹⁹⁶ BROUČEK S. a kol., 1996, s. 119.

¹⁹⁷ ZÍBRT Č.: Slovenská vyšívačka v oravské chalupě na Národopisné výstavě československé. Světozor XXIX, 1895, s. 504.

výkonného výboru tesaři přímo z Oravy, kteří se ale dopustili několika chyb (např. použití jiného materiálu, odlišné vazby trámů apod.), jež ve výsledku zhoršily celkový dojem chalupy.¹⁹⁸ Při charakteristice tohoto typu staveb popisuje Jurkovič oravské chalupy jako lišící se od ostatních slovenských budov nápadně vysokou střechou a širokými okapy. Poměrně detailně dále líčí četné charakteristické prvky i zvláštnosti oravských staveb.¹⁹⁹

Autorem stati o chalupě kopaničárské byl L. Niederle. Vysvětluje lokalizaci těchto objektů na moravsko-slovenském pomezí a vyjmenovává vsi, ve kterých se návštěvníci mohli na Slovensku s těmito typy setkat. Právě v těchto vesnicích, které ležely stranou moderního světa, bylo podle něho možné sledovat vývoj slovenských příbytků od nejjednoduššího typu ke složitějším. Byly tak ve své době cenným zdrojem studia vývoje lidového slovenského stavitelství, především jeho starobyklých forem. Jejich jádrem byla místnost čtvercového půdorysu, která sloužila jako obývací místnost pro celou rodinu a mnohdy i domácí zvířata. Charakteristickým rysem těchto chalup byl fakt, že byly celodřevěné. Střecha ležela přímo na stěnách, byla krytá doškem s otvory pro kouřovod. Nedílnou součástí jizby představovala pec s ohništěm. Další vybavení bylo velmi prosté a tvořila ho postel se slamníkem, u pece plachta na dítě, stůl, police na nádobí a truhlice.²⁰⁰

D. Jurkovič se ujal i popisu nejrozměrnějšího objektu, reprezentujícího slovenské lidové stavitelství. Šlo o ukázkou čičmanského gazdovství z trenčianské oblasti, které poutalo svým vnějším i vnitřním pojetím, svou mohutností a rozsáhlostí. Jednalo se o typ pospolitého rodového obydlí, které bylo k vidění v odlehlých horských oblastech. Na výstavě

---

¹⁹⁸ O postupu stavby slovenských objektů referoval Č. Zíbrt in: Český lid IV, 1895, na s. 247, 344. Český lid VI, 1896, s. 307.

¹⁹⁹ BROUČEK S. a kol.: 1996, s. 117-118; ZÍBRT Č.: Poslední procházka výstavní dědinou. Světozor XXIX, 1895, s. 511-516.

byl prezentován jeden ze dvou typů těchto obydlí, kdy jedno stavení bylo společným pro celý rod. Oproti druhému typu, kde jádro tvořil gazdovský dům a kolem stojící chaloupky ostatních dospělých členů rodu. Dům byl na výstavě doprovázen i maštalí a včelínem. Další objekty hospodářského charakteru, které tvořily ve skutečnosti další součásti celku, nebyly na výstavě (z důvodu dalších vysokých nákladů) prezentovány. Po detailním popisu domu D. Jurkovič dodává, že jeho obyvatelé se živili rolnictvím, přestože původně převažoval chov dobytka, salašnictví. Pozoruhodná je podle něho primitivnost a jednoduchost nejen vlastní stavby, ale i krojů, nástrojů obyvateli používaných apod.²⁰¹

Všechny slovenské objekty, které vznikly v rámci Národopisné výstavy, byly později rozprodány na stavební dříví. Nesdílely tak bohužel osud jiných výstavních stánků, které zůstaly po skončení výstavy zachovány a byly přeneseny na různá místa v Praze. Jaroslav Vlček v této souvislosti dodává: „*Potom premnohé tie vzácnosti, z výstavy zachránené do Národopisného museum, nebudú len sbierkou mŕtvou; potom od r. 1895 bude sa datovať nová, svojská epocha vnútorného národného obrodzenia.*“²⁰²

Národopisná výstava nejen výrazně přispěla k obnově vzájemných česko-slovenských vztahů, ke zvýšení zájmu Čechů o dění na Slovensku a o životní podmínky jeho obyvatel, ale také podnítila budování organizační sítě národopisné orientace na Slovensku, což dokládá vznik Museálnej slovenskej spoločnosti²⁰³ jako střediska slovenské etnografické práce v roce 1895.

---

²⁰⁰ BROUČEK S. a kol., 1996, s.118-120.

²⁰¹ JURKOVIČ D. S.: Čičmanské gazdovství na Národopisné výstavě československé. Světozor XXIX, 1895, s. 427.

²⁰² VLČEK J., 1895, s. 693.

²⁰³ Samostatná kapitola „Národopisný ruch na Slovensku“ In: ČESKOSLOVENSKÁ VLASTIVĚDA, 1933, s. 416-418.

Již atmosféra dvou velkých pražských výstav devadesátých let 19. století dala prostor českým slovakofilům a dalším českým kulturním i politickým kruhům propagovat znalosti o životě a tvorbě obyvatel sousedního Slovenska.²⁰⁴ Podobnou cestou se vydala i Československá jednota. Druhá polovina devadesátých let nabízela již zcela jiné podmínky, než v jakých probíhaly první neúspěšné pokusy o založení jednoty v polovině osmdesátých let. O její vznik se skupina aktivních činitelů snažila totiž již v roce 1886, avšak tehdy došlo jednak k úředním problémům, jednak se celá akce setkala jen s velice malou podporou veřejnosti.²⁰⁵ V té době nebyla ještě česká inteligence připravena prakticky prokázat trvalejší zájem o Slovensko. (I skromné finanční prostředky v počátcích činnosti Jednoty dokazovaly, že v širší veřejnosti se neprosadilo ještě povědomí o nutnosti hmotné podpory Slováků.) Oficiální politické styky neexistovaly. Jistou výjimku sice tvořil T. G. Masaryk, který však v této době nepatřil k určujícím činitelům české politiky, a v jeho případě šlo více o budování vztahů, které byly využity až v budoucnosti. Vždyť to byl právě Masaryk, kdo se snažil přimět již před vznikem Hlasu k nějaké samostatné slovenské aktivitě v Praze, která ovšem neměla nic společného s politickým vlivem.

Oficiální česká politika reprezentovaná mladočechy a staročechy se v tomto období ještě stále nevymanila z politického uvažování v rámci historických zemí Koruny české. Do tohoto území samozřejmě hornouherské Slovensko nepatřilo, bylo tedy velmi těžké najít k němu cestu. Reálná moc a oficiální politická reprezentace českého národa však nehodlala přibrat Slovensko do svých politických úvah, zvláště v době, kdy sama bojovala za práva českého národa. Ojedinelé vstřícné snahy

---

²⁰⁴ Slováci se samozřejmě zúčastnili i mnoha dalších drobnějších akcí, jako byly různé pražské výstavy, sokolské slety a byli účastníky i četných slovenských večerů (např. večírku Júlia Botta v Umělecké besedě v Jungmannově ulici či Vajanského večera v roce 1884).

²⁰⁵ URBAN Z., 1971, s. 143.

jednotlivců tak neměly praktický dopad. Navíc vlastní česká společnost měla o slovenském národu jen velmi mlhavou, mnohdy nulovou povědomost.

Ustavující schůze Československé jednoty se konala v květnu 1896 ve dvoraně Měšťanské besedy. Protože její stanovy určovaly za hlavní účel „*pěstovat kulturní a hmotné zájmy československé*“²⁰⁶, k hlavním úkolům, které si vytkla, patřilo zakládání knihoven, podpora slovanské mládeže v Praze a pořádání přednášek a zábav. Jednota nebyla úzce regionálně zaměřena a měla na zřeteli vedle české menšiny i další slovanské národnosti. Zpočátku obracela svoji pozornost ke Slezsku a Moravě, ale záhy přenesla svůj zájem na Slovensko. Důvodů bylo několik. Kromě ještě živého dojmu z Národopisné výstavy 1895, na které se Slovensko úspěšně prezentovalo bohatými expozicemi, to byla především skutečnost, že si k Jednotě našli cestu lidé, kteří měli ke Slovensku blízko, členy akademického spolku Detvan nevyjímaje. Vedle slovakofilů, kteří mohli na její půdě uskutečňovat své záměry, se v jednotě angažovala i česká národně orientovaná inteligence, nahlížející na Slováky jako na sesterský národ, který byl od Čech odloučen neúprosným historickým vývojem.

---

²⁰⁶ Tamtéž, s. 163-164.

VI. BOUŘLIVÉ OBDOBÍ 1896–1914

Aktivity Československé jednoty se rozvíjely především v oblastech kultury a vzdělávání (zakládání knihoven, šíření literárních děl), ale činnost zahrnovala i podporu slovanských studentů v Praze. Do jisté míry zůstávala jednota silně orientována na Prahu, neboť regionální zájem o okrajové části Čech a Moravy se celkem překrýval s regionálními „jednotami“. Mezi ty patřila např. Národní jednota severočeská či Národní jednota pošumavská. Tento „pražský“ charakter ovšem do jisté míry jednotě škodil, neboť měla jistě všechny předpoklady hrát roli instituce s všeobecnějším a územně rozsáhlejším charakterem. Definitivní příklon k slovenským záležitostem byl pak shodou několika okolností. Vedle skutečnosti, že jednota byla založena rok po úspěšné národopisné výstavě pražské, hrál roli i fakt, že mnoho aktivních členů jednoty chovalo silné osobní sympatie k slovenskému území a národu a tyto pak přenášely do svých aktivit uvnitř jednoty.

V čele Československé jednoty se vystřídalo několik osobností veřejného života. Nejprve stál v čele F. Pastrnek (1896–1903), na tři měsíce byl vystřídán J. Lošťákem, přičemž následovaly dva měsíce pod vedením J. Otta. Toto přechodové období skončilo rokem 1904, kdy se do čela dostal J. Rychlík (vedl jednotu 1904–1908), následoval pak F. Táborský (1908–1911) a následně zcela jedinečná osobnost ing. J. Rotnágl, který v čele jednoty působil v mimořádně dlouhém funkčním období 1911–1938.²⁰⁷

Na svém druhém zasedání byla jednota vnitřně rozdělena na dvě sekce – slovenskou a slezsko-moravsko-dolnorakouskou²⁰⁸, čímž byla poprvé konkrétně vyjádřena pozornost věnovaná slovenským otázkám. Pro

---

²⁰⁷ Literární archiv Památníku národního písemnictví, fond Československá jednota.

²⁰⁸ Tamtéž, fond Československá jednota, zápis 28. 5. 1896.

samotnou spolupráci pak bylo důležité rozhodnutí o abonování všech periodik vycházejících na slovenském území. V konečném důsledku to byl první systematický projev zájmu o slovenskou otázku, neboť do té doby byly vztahy víceméně záležitostí jednotlivých aktivistů, z nichž nejvýraznějším byl již výše zmíněný slovakofil Karel Kálal.²⁰⁹ Československá jednota se ovšem nehodlala věnovat pouze slovenským záležitostem, chtěla i aktivně vstupovat do slovenského národního života. Objevila se proto snaha propagovat na Slovensku české časopisy pro mládež. Bezesporu šlo o odvážné plány, které ovšem postrádaly jeden důležitý předpoklad, a to silnější finanční základnu pro všechny podobné aktivity. I přes tyto problémy se v prvním roce existence podařilo jednotě zorganizovat jednu veřejnou akci. Šlo o slovenský večírek v Praze, kterého se zúčastnil i významný slovenský představitel a v podstatě ideologický vůdce Slovenské národní strany Svetozár Hurban Vajanský.

Jednota začala po přelomu století fungovat mnohem systematictěji nežli ve svých počátcích. Došlo k založení několika odborů (akademický, dámský, literární, národohospodářský, turistický či zemědělský) a ve snaze „vystoupit“ z pražského prostředí byla v roce 1902 zahájena akce zakládání místních odborů v Čechách i na Moravě. Relativní úspěch této zakladatelské činnosti se ovšem netýkal samotného slovenského území, kde proti aktivitám jednoty působily velice silně maďarské úřady. Vedle toho projevovali slovenští představitelé opatrnost až neochotu jednoznačně se přihlásit ke společným česko-slovenským aktivitám. Jistá nevstřícnost vycházela ze základního ukotvení jednoty, které navazovalo na do jisté míry romantické představy prvních generací slovakofilů. Především poměrně jednoznačný názor o faktické národní

---

²⁰⁹ STEHLÍK, M.: Češi a Slováci 1882–1914. Nezřetelnost společné cesty, Praha 2009, s. 35–58.

jednotě Čechů a Slováků byl pro slovenské představitele velkým a těžko překročitelným problémem.

Počátek 20. století tak přinesl rozvoj činnosti jednoty a i přes obtíže nechtěla rezignovat na samotné slovenské území. Z tohoto důvodu vznikla aktivita sítě tzv. důvěrníků, která měla ostatně své kořeny již v roce 1896.²¹⁰ Základem této sítě bylo vytvoření skupiny slovenských spolupracovníků, kteří měli nejen informovat o slovenských věcech směrem do Čech, ale především měli iniciovat posun česko-slovenské spolupráce do jiné pozice, než byla doposud, měli být příkladem potřeby a smysluplnosti dané spolupráce. Velkou pozornost věnovala jednota tiskovým záležitostem, když vedle distribuce tiskovin, novin a časopisů věnovala velkou pozornost knižní produkci a jejímu dopadu na slovenské území. Jen v letech 1901–1910 poslala Československá jednota na slovenské území celkem na 10 000 knih.²¹¹ Vedle toho se snažila podporovat finančně a organizačně i provozy konkrétních knihoven, knihkupectví i nakladatelství. Ne vždy se tyto aktivity setkaly s úspěchem, jak o tom svědčí podpora nakladatelského podniku Karola Salvy, který skončil nakonec v krachu a Salva na útěku před věřiteli ve Spojených státech amerických.²¹² Obecně lze konstatovat, že tyto větší projekty nebyly úspěšné.

K činnosti jednoty se ostatně vyjadřoval i T. G. Masaryk, který se jako jediný z českých politiků snažil vnímat Slováky jako případné politické spojence v rámci monarchie. V roce 1900 napsal do revue *Čas text*, věnovaný právě úrovni znalostí české společnosti o Slovensku a

---

²¹⁰ JURČIŠINOVÁ, N.: Spolupráca Československej jednoty so slovenskými doverníkmi při rozvíjaní kulturúrnych vzťahov medzi Čechmi a Slovákmi, In: *Česko-slovenská historická ročenka*, 2000, Brno 2001, s. 185 – 197.

²¹¹ POTE MRA, M.: Rozvoj česko-slovenských vzťahov v rokoch 1901-1914, *Historický časopis*, 27 (1979), s. 402.

²¹² STEHLÍK, M.: Karol Salva – Poslední list z Ameriky. In: *Česko-slovenská současnost' a česká slovakistika: zborník prác k 10. výročiu pražskej univerzitnej slovakistiky*. Ed. M. Nábělková, J. Pátková. Praha 2006, s. 303–307.

Slovácích. „Československá jednota jest první důkladnější pokus o soustavnou práci pro Slovensko, ale zdá se, že jednak nedošla ještě dosti pochopení, jednak že sama vzala na sebe příliš velký úkol, se kterým neví, a proto spokojuje se činností pouze skromnou.“²¹³ Masaryk tak přišel s kritikou celospolečenské úrovně vnímání Slovenska, ale podobně kritický byl i vůči dosavadním snahám jednoty. Je možné přitom konstatovat, že za první čtyři roky existence jednoty byly položeny maximálně určité základy v kontaktech a vzájemné informovanosti. Na druhé straně zde nebyla ani výraznější odezva ze strany Slovenska a Slováků. Když totiž nahlédneme do přehledu členů Československé jednoty z roku 1912, najdeme zde celkem 2 361 členů jednoty, přičemž pouze 140 bylo ze Slovenska.²¹⁴ Jedná se na jedné straně o poměrně nízké číslo (6 % všech členů), na druhou stranu je to přece jen v kontextu slovenské reality relativně silná skupina zaměřená na české prostředí.

Dosavadnímu vývoji česko-slovenských vztahů dodaly zcela mimořádnou dynamiku události roku 1907, jež byly spojeny s tzv. černovskou tragédií na Slovensku. V souvislosti s uherskými volbami 1906 došlo k obžalování ružomerského faráře Andreje Hlinky, přičemž na rok 1907 se připravovalo vysvěcení kostela v jeho rodné vsi Černová. Hlinka byl však v církevním trestu a nemohl tedy kostel vysvětit. Obyvatelé Černové se postavili proti vysvěcení jiným knězem a po zásahu uherského četnictva zůstalo 27. října 1907 na místě 14 mrtvých.²¹⁵ Vzápětí se na mnoha místech vzedmula obrovská vlna zájmu a solidarity se slovenským národním bojem, přičemž české země a Praha nebyly výjimkou. Shodou okolností pobýval Andrej Hlinka ve

---

²¹³ Čas, ročník XIV, 1900, č. 88.

²¹⁴ Průdy IV., 1912/1913, XVII. výroční zpráva Československé jednoty za správní rok 1912, s. 361.

²¹⁵ HOLEC, R.: Tragédia v Černovej a slovenská spoločnosť, Martin 1997.

stejném období v Čechách a na Moravě, kde Československá jednota organizovala jeho přednáškové turné.²¹⁶

V čele těchto aktivit stál významný představitel jednoty a komunální politik Josef Rotnágel, který se po roce 1907 podílel prakticky na všech významných událostech a akcích spojených se Slovenskem. K proslovenskému aktivismu se dostal přes moravský aktivismus a do Československé jednoty vnesl především systematickosti a praktický přístup. Protože Rotnágel pracoval dříve v Moravsko-slezské besedě a podpůrném spolku pro chudé moravské studenty Radhošť, došlo na tomto poli i ke kontaktům s pražským slovenským spolkem Detvan. Slovensko se stalo Rotnáglovým celoživotním osudem právě v kontextu bouřlivého roku 1907. Zapojil se do akce „Praha–Slovensku“, a to jako představitel pražské komunální politiky v roce 1906, tak poté i v roce 1907.

Hlinkovo přednáškové turné původně organizoval hodonínský farář dr. Alois Kolísek, jež musel ovšem po obrovské vlně zájmu ustoupit Československé jednotě, která se Hlinky „ujala“. Pražská přednáška Andreje Hlinky byla ostatně plánována ještě před černovou tragédií, jak o tom svědčí telegram dr. Kolíska směrem k ing. Rotnáglovi ze 17. října 1907: *„Slovutný pane! Jako splnomocněnec Andreje Hlinky prosím, abyste laskavě uspořádal v Praze buď v Měšt. Besedě nebo na Vinohradech nebo tam i tam vzdělávací přednáškový večer, při němž by Andrej Hlinka přednášel „O kulturních poměrech na Uh. Slovensku“. Datum: 2., 3. listopadu. Vstupné mírné. Snad by se toho mohla chopiti nějaká korporace sympatická nebo ještě výbor slavnosti „Praha–*

---

²¹⁶ STEHLÍK, M.: Přednáškové turné Andreje Hlinky v Čechách a na Moravě 1907. Obraz česko-slovenských vztahů před první světovou válkou, In: Československá historická ročenka 1999, Brno 2000, s. 83 – 95.

Slovensku“. Prosím o bystrou – třeba i telegrafickou odpověď’ zásadní. S výrazem úcty Dr. Alois Kolísek, prof. v Hodoníně. “²¹⁷

Praha přivítala slovenského kněze opravdu triumfálně. Přednáška se uskutečnila za velkého zájmu veřejnosti 2. listopadu 1907 na pražském Žofíně, přičemž dobový tisk neopomněl připomenout, že nadšení studenti vypřáhli koně z Hlinkova kočáru a sami se zapřáhli, aby populárního slovenského kněze odvezli do hotelu. „*Hlinkova přednáška v Praze se stala velmi významnou událostí ... U dveří a na schodišti stály dámy s talíři v rukou, na něž kolemjdoucí obecnstvo s radostí kladlo dárky ve prospěch černovských sirotků. Dal každý a dával rád, chudí drobné mince, bohatí bankovky. U východu čekal obecní kočár. Nebyli však v něm zapřaženi vraníci, kteří nás přivezli. S každé strany voje stála řada studentů, jimž nebylo možno odepřít, aby sami zavezli Hlinku až do hotelu. Byla to velkolepá cesta. Tisícový, stále rostoucí dav doprovázel Hlinku za zpěvu národních písní, za volání slávy Slovensku a Hlinkovi a za provolávání hanby Maďarům. Mohutnost projevů obecnstva byla stupňována před budovou c. k. policejního ředitelství²¹⁸ a dosáhla vrcholu Na příkopě před hotelem U černého koně²¹⁹ ... Když byl průvod u cíle, vyzvedli studenti marně se bránícího Hlinku na ramena a za jáсотu ho odnesli do hotelu. Hlinka byl hluboce dojat a srdečně děkoval. “²²⁰*

Na druhý den byl Hlinka přijat v doprovodu Kolíska na pražské radnici²²¹ primátorem Karlem Grošem. Praha tak demonstrovala svou podporu slovenskému národnímu boji, jehož byl Hlinka momentálně

---

²¹⁷ Podle STEHLÍK M., 2009, s 79.

²¹⁸ C.k. Policejní ředitelství sídlilo v budově čp. 313 na rohu dnešních ulic Národní a Karoliny Světlé (viz VLČEK J. a kol., 1996, s. 253). Viz příloha č. 11, 1m.

²¹⁹ Hotel U černého koně se nacházel do roku 1935 na místě dnešní budovy České národní banky na rohu ulic Na Příkopě a Senovážná (viz BAŤKOVÁ R. a kol., 1998, s. 483) Viz příloha č. 1j.

²²⁰ ROTNÁGL, J.: Češi a Slováci, Praha 1945, s. 12.

²²¹ Reprezentace města tehdy sídlila na Staroměstské radnici. Viz příloha č. 1k.

symbolem. Za touto nespornou vřelostí však již klíčil neviditelný boj o „uchopení Hlinky“, zejména ze strany Československé jednoty, která předpokládala svůj přirozený monopol, pokud jde o slovenské záležitosti v Čechách. Již 3. listopadu 1907 tak v souvislosti s Hlinkovým pražským pobytem a s ním související sílící sbírkovou akcí vznikl výkonný orgán Československé jednoty – Československý pomocný komitét jako organizační výbor finanční sbírky na černovské oběti. K hlavním postavám v něm patřili redaktor Národních listů Josef Anýž, prof. František Táborský a především Josef Rotnágel, který se stal hlavním představitelem komitétu v jednání s Kolískem kolem další organizace Hlinkova turné.²²² Komitét totiž hodlal převzít iniciativu a stát se výsadním organizátorem Hlinkových přednášek – akcent přitom kladl na česká města, což kolidovalo s původním plánem Aloise Kolíska, jenž preferoval města moravská. Počátkem listopadu však stále ještě platil původní Kolískův plán.²²³

Kromě veřejné podpory, demonstrované již zmíněnou finanční sbírkou na černovské oběti, se jednota podílela v roce 1910 na podpoře vydávání Ludových novin na Slovensku poměrně významnou částkou 8.000 K a také Hodžova Denníku. Je přitom jistě zajímavé, že se jednalo o periodika z opačných názorových proudů slovenského politického spektra. Ing. Rotnáglovi se podařilo zapojit do této podpory také pražský magistrát. Z hlediska české publikační aktivity se jednota snažila o vlastní tiskovinu, kterou se stala revue „Naše Slovensko“, a to opět především zásluhou Josefa Rotnágla. Revue nebyla příliš úspěšná a přinášela spíše občasný přehled zpráv o Slovensku, což se čas od času setkávalo s kritikou.

---

²²² ROTNÁGL, J., 1927, s. 5-13.

²²³ SOMMER K, JULÍNEK J.: Politik a kněz Alois Kolísek. Praha 2012, s. 71-73

Po roce 1907 dochází k novému přístupu Československé jednoty ke Slovensku. Od roku 1908 probíhají v Luhačovicích již pravidelná česko-slovenská setkání. Dochází tak poprvé k významnějšímu opuštění pražského centra. Samotný Josef Rotnagl komentoval volbu Luhačovic následujícími slovy: „*Nemohlo býti šťastnější volby. Moravské Slovácko, Luhačovice byly přirozeným pojítkem mezi českými zeměmi a Slovenskem.*“²²⁴ Jakkoliv neměly tyto porady politický charakter, postupně nabývaly na síle. Slovensko se stalo jednoznačnou prioritou Československé jednoty v roce 1909, což bylo deklarováno na její valné hromadě. Od několika desítek účastníků v roce 1908 narostla účast v roce 1913 na tři stovky.²²⁵ I přes tento posun je třeba stále konstatovat, že se aktivity odehrávaly v rámci vydávání knih, článků, pořádání přednášek, tedy že se jednalo o činnost spíše osvětovou nežli politickou. Jedním z velkých projektů, ke kterému ovšem nebyl vzhledem k vypuknutí války realizován, byl plán na zřízení slovenského gymnázia na moravském území v blízkosti slovenských hranic. Tehdejšími slovy: „...z *pudu sebezachování, z věrnosti k ideálům našich otců a z kulturní povinnosti k našemu lidu dovoláváme se v boji o život našich dětí pomoci bratří Čechů a Slováků a navrhujeme, aby příštím školním rokem bylo založeno v některém českém městě československé reálné gymnasium spojené s internátem ... Ku provedení příprav buď zřízen v lůně Československé jednoty školní odbor, který v krátké době akci zahájí a v příslušné formě provede.*“²²⁶ Válečné události však vnesly do celého česko-slovenského vztahu zcela novou dynamiku a spolková činnost byla přehlušena velkými politickými projekty a změnami.

---

²²⁴ Tamtéž, s. 19.

²²⁵ Tamtéž, s. 20.

²²⁶ Část usnesení československé porady v Luhačovicích roku 1913. Podle ROTNÁGL, 1945, s. 64.

Ohlédnutí za charakterem Československé jednoty na počátku století a před vypuknutím první světové války přináší zjištění, že zásadním a novým jevem oproti minulosti byla skutečnost, že se jednota začala opírat o řádně organizované členstvo. Na vlastním Slovensku ale měla jen málo příznivců a její činnost zde byla přijímána s rozpaky až nedůvěrou. Uherské úřady pečlivě sledovaly všechny její příznivce, jakožto příliv českých knih a časopisů na Slovensko, a formy podpory slovenské mládeže nesly s nelibostí.²²⁷

Samostatnou kapitolou česko-slovenských aktivit představuje záležitost učňů přijímaných českými mistry. K takovýmto prvním kontaktům docházelo v první polovině devadesátých let 19. století a koncem století již docházelo k příchodu prvních skupin mladých učňů do Čech. V roce 1897 přivedl Anton Bielek – redaktor L'udových novin – do Čech 49 chlapců, za což se mu tehdy ze strany slovenských národovců dostalo obvinění z „lidokupectví“. Na rozdíl od studentů byl příliv učňů determinován možností jejich přijetí u konkrétních mistrů. A tak se mnohdy stávalo, že počet uchazečů převyšoval možnosti české strany. Navíc se objevovaly stížnosti českých mistrů o malé vyspělosti a špatné připravenosti slovenských učňů. Z hlediska organizačního ležela hlavní tíha na místních odborech Československé jednoty. Praha nebyla z hlediska učňů častým cílem, spíše byla centrem, odkud byli mladí Slováci umisťováni do dalších měst.²²⁸ Velký zájem ze Slovenska však nutil ústředí k určitým organizačním změnám a tak se v roce 1913 počítalo se založením zvláštního odboru Československé jednoty, který by se zabýval pouze uční. Válečné události opět přerušily aktivity i na tomto poli.

---

²²⁷ Tamtéž, s. 163-167.

²²⁸ Tamtéž, s. 66-72.

Jakkoliv se nám jeví na prahu vypuknutí první světové války česko-slovenský vztah jako relativně slabý, je třeba konstatovat, že v tomto období byly položeny důležité základy pro budoucnost.²²⁹ Praha byla útočištěm slovenských studentů, kterým bylo posléze doma vytýkáno, že se díky pražskému prostředí odcizili slovenskému národu a jeho osobitosti. Tato teze o pražských Slovácích dostala jasnější kontury po roce 1918, kdy byli Slováci působící v centrálních orgánech v Praze obviňováni nacionalisty (ale nejen jimi) ze zpronevření se skutečným potřebám vlastního národa. Nebylo náhodou, že tato úřednická a další významná místa získali především ti, kteří znali Prahu právě z dob svých studií a byli s ní víceméně spjati. Pojem „pražský Slovák“ pak dostal zejména po roce 1945 silně pejorativní nádech.

---

²²⁹ Příspěvek k vývoji názorů na česko-slovenské vztahy před první světovou válkou viz JUNEK M.: Česko-slovenské vztahy v korespondenci Antona Štefánka, Milana Gettinga a Rudolfa Piláta vpředvečer první světové války. In: O exilu, šlechtě, Jihoslovanech a jiných otázkách dějin moderní doby. Sborník k narozeninám Arnošta Skoupého. Olomouc 2004, s. 30-39.

VII. ZÁVĚR

Snahou této práce bylo v základních konturách ilustrovat, jakým vývojem prošla přítomnost Slováků v Praze v letech 1815–1914. Tento vývoj pak v sobě zrcadlí vývin vzájemných česko-slovenských vztahů.

Pro období let 1815–1848 je příznačné vystupování jednotlivých individualit, které prosazovaly požadavky a cíle na poli jazykovém a literárním. Z tohoto důvodu se v Praze v těchto letech objevuje osobnost Pavla Josefa Šafaříka, který v Praze trvale žil od roku 1833 až do své smrti a jemuž je také vzhledem k šíři jeho působnosti věnován největší prostor. Pobyty ostatních Slováků (Ján Kollár, Samo Tomášik a další) byly pouze krátkodobého rázu a souvisely většinou s jejich studentskými léty.

V revolučních letech 1848–1849 byla již přímo nastolena otázka formy další existence Čechů i Slováků v rámci habsburské monarchie. Největší pozornost je věnována osobnosti Ludovíta Štúra, který na půdě Slovanského sjezdu obhajoval koncepci panslavismu, jež se zde střetla se zásadami austroslavismu, propagovanými Františkem Palackým. Porážka revoluce však určila další vývoj, který znamenal ve svém důsledku i přesměrování vzájemných česko-slovenských vztahů.

Přesun do druhé poloviny 19. století znamená posun vzájemných česko-slovenských vztahů, které se ustálily především v rovině vzdělávání. Slováky tehdy v Praze zastupovali především studenti, jejichž setrvání zde bylo ovšem časově omezeno délkou jejich studia, což dokládá i podkapitola věnovaná studijnímu pobytu Martina Kukučina v Praze v letech 1885–1893. Trvalejšího charakteru byly pobyty historika Františka V. Sasinka a filologa Martina Hattaly. Do Prahy přijížděly tedy spíše jednotlivé osobnosti a organizovaným skupinám se to podařilo pouze vzácně a většinou pouze u příležitosti velkých kulturních

akcí v Praze druhé poloviny 19. století. Tento stav byl podmíněn nevýraznou až pasivní spoluprací politických představitelů obou národů. Následuje období Československé jednoty, které přináší do vzájemných vztahů novou kvalitu. Na jedné straně se jednota opírá o slovenské studenty v Praze, na straně druhé vyvíjí aktivitu na samotném hornouherském území. Také Československá jednota prochází svým vývojem a období 1896–1907 je spíše určitým počátečním obdobím jistého hledání se. Bouřlivý rok 1907 proměnil také charakter práce a roli Československé jednoty. Po černovské tragédii nahlíží česká společnost na slovenskou mnohem aktivněji, do čela aktivit se dostává pražský komunální politik, slovakofil a předseda Československé jednoty Josef Rotnagl. Praha se tak stává důležitým centrem i pro některé momenty budoucího slovenského vývoje, včetně prvních aktivnějších kontaktů se slovenskými politiky.

V práci šlo především o promítnutí pražského prostředí do všeobecného rámce česko-slovenských vztahů. O představení konkrétních událostí a osudů jednotlivých osobností tak, jak jsou svázány s pražským prostředím. Právě zasazení problematiky do určitého prostředí a její spojení s konkrétním pražským místem snad přispěje ke zpřístupnění pro některé těžko uchopitelného tématu česko-slovenských vztahů. V průběhu shromažďování pramenů a literatury se ukázalo, že se jedná vlastně o propojování dvou oblastí – tématu česko-slovenských vztahů a výzkumu v oblasti pragensijní, které stály dosud v zájmu odborníků pouze jako dvě samostatné a zdánlivě nesouvisející problematiky. Ale právě příklad osudů a peripetií Slováků snad dokázal, že tyto oblasti jsou slučitelné a dokonce pro objektivní a celistvé poznání historie našich národů neopomenutelné. Nebylo přitom možné, i s ohledem na časový záběr práce, zachytit všechny osobnosti, které se v Praze v daném období, ať už trvale nebo jen dočasně, objevily. Mnoho Slováků žijících

či krátce působících v Praze 19. století zůstane patrně navždy neznámých. Zajímavou oblastí, která by si zasloužila (spíše sociologický) průzkum, by mohla být např. otázka, kolik Slovenek našlo v Praze svůj nový domov např. po boku českého manžela.

Období 1815–1914 představuje skutečně přelomových sto let, kdy se mění struktura společnosti, rozvíjí se český národní život, který se zároveň začíná rozhlížet také po dalších blízkých slovanských národnostech. Praha hraje v tomto procesu zcela logicky významnou roli jako přirozené centrum profesních osudů, ale i politických procesů. Dalo by se říci, že pokud jde o slovenské kontakty a přítomnost slovenského živilu v Praze, postupujeme od jednotlivých osobností typu Pavla Josefa Šfaříka k celé generaci slovenských studentů, která má navíc partnera v organizaci Československé jednotě. Tento posun zjevně ovlivňuje i samotné pražské prostředí a v mnohém položil i základy budoucích vztahů a událostí po roce 1918 ve společném Československém státě.

VIII. POUŽITÉ PRAMENY A LITERATURA

Prameny:

Archiv Univerzity Karlovy

fond Detvan – Spolkové knihy 1882–1902 (B-522)

fond Detvan – vnitřní agenda (A-334, A-335)

fond Detvan – Zápisnice 1882–1890, 1891–1897, 1897–1902 (B-319)

Archiv hlavního města Prahy

Knihy čestných měšťanů král. hlavního města Prahy, 1870 (rkp. č. 3597)

Památník národního písemnictví

Fond Československá jednota (společnost pro posílení jednoty Čechů a Slováků 1896–1939)

Edice:

NÁRODOPISNÁ výstava československá v Praze 1895. Vyd. Výkonný výbor Národopisné výstavy československé a Národopisná společnost československá. Praha s. d.

ŽÁČEK V.: Slovanský sjezd v Praze roku 1848. Sbíрка dokumentů. Praha 1958.

Dobový tisk:

Čas 1861, č. 151, 156, 158, 160

Čas 1900, č. 88

Český lid V, 1896

Květy 2, 1886

Národní listy 1900, č. 132

Národní listy 1861, č. 174-177, 179

Národní listy 1891, č. 185

Politik 1900, č. 133, 134

Prúdy IV., 1912/1913

Slovenské pohľady 15, 1895

Světozor 19, 1885

Světozor 25, 1891

Světozor 29, 1895

Literatura:

BALÁK K.: V posvátné půdě Vyšehradu. Praha 1946.

BARTLOVÁ A.: Andrej Hlinka, Bratislava 1991.

BAŤKOVÁ R. a kol.: Umělecké památky Prahy. Nové Město, Vyšehrad, Praha 1998.

BECHYŇOVÁ V., HAUPTOVÁ Z.: Korespondence Pavla Josefa Šafaříka s Františkem Palackým. Praha 1961.

BROUČEK S., PARGAČ J., SOCHOROVÁ L., ŠTĚPÁNOVÁ I.: Mýtus českého národa aneb Národopisná výstava československá 1895. Praha 1996.

BUTVIN J., HAVRÁNEK J.: Dějiny Československa III (1781–1918). Praha 1968.

ČESKOSLOVENSKÁ VLASTIVĚDA II. Člověk. Praha 1933.

DĚJINY Univerzity Karlovy III. (1802–1918). Red. J. Havránek, Praha 1997.

DETVAN. 50 rokov v Prahe. Praha 1932.

- DOPISY Pavla Jos. Šafaříka Janu Kollárovi. ČČM 47-49, 1873–1875, s. 119-147, 54-90, 134-152.
- FORST V.: Kollárovo pražské intermezzo. In: Ján Kollár (1793–1993) zborník štúdií. Cyril Kraus, Bratislava 1993, s. 108-120.
- FRONĚK Fr.: Pražské hroby vynikajících osob a jiných veřejných pracovníků. Praha 1955.
- GOMBALA E.: Viliam Pauliny-Tóth. Život a dielo. Martin 1976.
- HELLER S.: Jubileum velké doby. Obraz našeho národního rozmachu před padesáti lety. Praha 1918.
- HOJDA Z., POKORNÝ J.: Pomníky a zapomníky. Praha-Litomyšl 1996.
- HOLEC, R.: Tragédia v Černovej a slovenská spoločnosť, Martin 1997.
- HOLEČEK J.: U Sáma Tomášika. Světozor 19, 1885, s. 8-10, 26-27, 39-42.
- HRUŠKA E. A.: Romantické Olšany. Reportáže o hřbitově, hrobech a mrtvých. Praha 1940.
- HURBAN J. M.: Cesta Slováka k slovanským bratom na Morave a v Čechách 1839. Bratislava 1960.
- CHAROUS E.: Druhý domov. Deset kapitol na téma Praha a slovenská literatura. Praha 1998.
- JUNEK M.: Česko-slovenské vztahy v korespondenci Antona Štefánka, Milana Gettinga a Rudolfa Piláta vpředvečer první světové války. In: O exilu, šlechtě, Jihoslavanech a jiných otázkách dějin moderní doby. Sborník k narozeninám Arnošta Skoupého. Olomouc 2004, s. 30-39.
- JURČIŠINOVÁ, N.: Spolupráca Československej jednoty so slovenskými doverníkmi při rozvíjení kulturúrnych vzťahov medzi Čechmi a Slovákmí, In: Česko-slovenská historická ročenka, 2000, Brno 2001, s. 185 – 197.

- KDO BYL KDO NA JIHOZÁPADNÍ MORAVĚ. Dačicko, Jemnicko, Slavonicko, Telčsko. Dačice 2000.
- KOLLÁR J.: Pamäti z mladších rokov života. Red. K. Goláň, Bratislava 1950.
- KONTEXT ČESKÉ A SLOVENSKÉ LITERATURY. Antologie českých a slovenských textů. Uspořádali L. Patera a R. Chmel, Praha 1997.
- KOVÁČ D.: Dějiny Slovenska, Praha 1998
- KOVÁŘÍK V.: Literární toulky Prahou. Praha 1988.
- KRATOCHVÍL M.: Slováci a Praha. Praha 1931.
- KUKUČÍN M.: Dielo VI. Pražské črty a zápisky. Pripravila M. Prídavková, Bratislava 1960.
- LEDVINKA V.: Čestní měšťané hlavního města Prahy. In: Pražské radniční aktuality, rozhovory, zpravodajství, č. 1, 1999, s. 22-23.
- LEJSKOVÁ-MATYÁŠOVÁ M.: Od Špitálska ke Karlínu. Praha 1967.
- LISTY Ľudovíta Štúra I., II. Bratislava 1954, 1956.
- LISTY Sama Bohdana Hroboňa. Pripravil E. Hleba, Martin 1991.
- LNĚNIČKOVÁ J.: České země v době předbřeznové 1792–1848. Praha 1999.
- ĽUDOVÍT ŠTÚR 1815 – 1856. Sborník z konference HÚ SAV. Bratislava 1956.
- MARTIN KUKUČÍN v kritike a spomienkach. Sborník. red. A. Matuška, M. Prídavková, M. Tomčík, Bratislava 1957.
- MATIEGKA J.: Tělesné ostatky Pavla Jos. Šafaříka. Časopis Společnosti přátel starožitností českých v Praze 7, 1900, s. 49-51.
- MENŠÍK J.: Kukučín v Praze. Zpráva státního reálního gymnasia v Křemencové ulici v Praze. Praha 1919.
- MENŠÍK J.: Martin Kukučín 1860–1928. ČNM 103, 1929, s. 74-91.
- MINÁRIKOVÁ M.: Kukučín zblízka. Výber z listov. Bratislava 1989.

- NECHVÁTAL B.: Vyšehradský hřbitov. Praha 1991.
- NOGE J.: Martin Kukučín. Život a dielo v dokumentoch. Martin 1991.
- NOVOTNÝ J.: Češi a Slováci. Za národního obrození a do vzniku Československého státu. Praha 1968.
- NOVOTNÝ J.: K počátkům novodobých měšťanských salonů v Praze. In: Salony v české kultuře 19. stol. Vyd. Helena Lorenzová, Taťána Petrasová. Praha 1999, s. 139-146.
- NOVOTNÝ J.: K politickej činnosti P. J. Šafaříka za revolúcie 1848–49. HČ 18, 1970, s. 544-565.
- NOVOTNÝ J.: Pavel Josef Šafařík. Praha 1971.
- O VZÁJOMNÝCH vzťahoch Čechov a Slovákov. Sborník materiálov z konferencie Historického ústavu SAV. Red. Ľ. Holotík, Bratislava 1956.
- OTČENÁŠ M.: František Vítězoslav Sasinek. (Príspevok k jeho životu a dielu.) Košice 1995.
- PAMĚTI J. V. Friče. Uspořádal H. Taub. Praha 1939.
- PAUL K.: P. J. Šafařík jeho redaktor. ČNM 100, 1926, s. 30-52.
- PAUL K.: P. J. Šafařík a Jos. Dobrovský. ČNM 103, 1929, s. 51-63.
- PAUL K.: Pavel Josef Šafařík, život a dílo. Praha 1961.
- PECHOUŠKOVÁ J.: Národní divadlo a Jubilejní zemská výstava v Praze, In: Pražské slavnosti a velké výstavy. Documenta Pragensia 12, 1995, s. 365-387.
- POCHE E.: Prahou krok za krokem. Uměleckohistorický průvodce městem. Praha-Litomyšl 2001.
- POTEMRA, M.: Rozvoj spoločenského myslenia na Slovensku na začiatku 20. storočia, HČ 29 (1981), s. 329-363.
- POTEMRA, M.: Rozvoj česko-slovenských vzťahov v rokoch 1901–1914, Historický časopis, 27 (1979), s. 398-427.

PRAŽSKÝ ULIČNÍK. Encyklopedie názvů pražských veřejných prostranství. 2. díl (O–Ž). Praha 1998.

PŘÍSPĚVKY K DĚJINÁM SLOVAKISTIKY NA FF UK. (Autoři: L. Patera, M. Tomčík a R. Chmel, O. Schulzová, J. Mlynárik), Praha 1998.

RAPANT D.: Slovenské povstanie 1848–1849. Turč. Sv. Martin 1937.

ROTNÁGL J.: Češi a Slováci. Vzpomínky a úvahy nad dopisy a zápisky z let 1907–1918. Praha 1945.

ROTNÁGL: Praha a Slováci. Praha 1927.

ROSENBAUM K.: Vzťahy slovenskej a českej literatúry 19. a 20. storočia. Konceptie a riešenia. Bratislava 1989.

RŮŽIČKA J.: Martin Hattala 1821–1903. Materiál z konferencie konanej v Trstenej dňa 21. a 22. októbra 1970. Trstená 1971.

RYCHLÍK J.: Češi a Slováci ve 20. století. Česko-slovenské vztahy 1914–1945. Praha 1997.

RYCHLÍK J.: Češi a Slováci ve 20. století. Česko-slovenské vztahy 1945–1992. Praha 1998.

SLOVENSKÝ biografický slovník I. - V. (od roku 833 do roku 1990). Martin 1986–1992.

SLOVENSKÍ TOLSTOJOVCI. Dušan Makovický – Albert Škarvan. Úvod Michal Eliáš. Martin 1986.

SOCHÁŇ P.: Kroje lidu slovenského v Uhrách. In: Národopisná výstava československá v Praze 1895. Praha 1895, s. 193-206.

SOJKOVÁ Z.: Knížka o životě Ludovíta Štúra. Praha 2005.

SOJKOVÁ Z.: L. Štúr a město Praha. Slovenská literatúra 1, 1954, s. 339-354.

SOJKOVÁ Z.: Slovanský sjezd a konec jara 1848 v politické publicistice Ludovíta Štúra. HČ 44, 1996, s. 398-430.

SOMMER K, JULÍNEK J.: Politik a kněz Alois Kolísek. Praha 2012

- SOUKUPOVÁ–SVOBODOVÁ B.: Jubilejní výstava 1891 jako zrcadlo slovanství českého měšťanstva. In: Pražské slavnosti a velké výstavy. Documenta Pragensia 12, 1995, s. 333-343.
- STEHLÍK, M.: Češi a Slováci 1882–1914. Nezřetelnost společné cesty, Praha 2009.
- STEHLÍK, M.: Karol Salva – Poslední list z Ameriky. In: Česko-slovenská současnost a česká slovakistika: zborník prác k 10. výročiu pražskej univerzitnej slovakistiky. Ed. M. Nábělková, J. Pátková. Praha 2006, s. 303–307.
- STEHLÍK, M.: Přednáškové turné Andreje Hlinky v Čechách a na Moravě 1907. Obraz česko-slovenských vztahů před první světovou válkou, In: Československá historická ročenka 1999, Brno 2000. s. 83-95.
- SVATOŇ S.: Šafaříkův příchod do Prahy. JSH 25, 1956, s. 21-25.
- SVOBODNÝ P., HLAVÁČKOVÁ L.: Pražské špitály a nemocnice. Praha 1999.
- ŠAFAŘÍK V.: Seznam otcových spisův a studií. ČČM 85, 1911, s. 352-360.
- ŠROBÁR V.: Z mŕjho života. Praha 1946.
- TOMČÍK M.: Literárne dvojobrazy. Zo vzťahov medzi slovenskou a českou literatúrou 19.–20. storočia. Bratislava 1976.
- TOMEK V. V.: Historická zpráva o sjezdu slovanském. ČČM 22, 1848, s. 1-66.
- TOMEK V. V.: Paměti z mého života. I., II. Praha 1904, 1905.
- URBAN O.: Česká společnost 1848–1918. Praha 1982.
- URBAN Z.: Problémy slovenského národního hnutí na konci 19. století. Acta Universitatis Carolinae. Philosophica et historica 37, Praha 1971.
- VLČEK J.: Listy z Čiech. Slovenské pohľady XV, 1895, s. 367, 429, 692.

- VLČEK J. a kol.: Umělecké památky Prahy. Staré Město. Praha 1996
- VOCHALA J.: Luhačovické sněmy. Praha 1936.
- VOŠAHLÍKOVÁ P.: Praha a její vliv na vzdělávání a výchovu slovenských studentů na přelomu 19. a 20. století. Documenta Pragensia XI, 1993, s. 209-214.
- ZALOŽENÍ Národního divadla 1868. Vydal slavnostní výbor pro jubileum Národního divadla v Praze. Praha 1918.
- ZÍBRT Č.: Co vyprávěl P. J. Šafařík rodině o svém mládí a životu. ČČM 83, 1909, s. 233-291, 337-363.
- ZÍBRT Č.: Lidové slavnosti uherských Slováků na Národopisné výstavě československé. Světozor XXIX, 1895, s. 588.
- ZÍBRT Č.: Z bibliotekářské činnosti P. J. Šafaříka. ČČM 73, 1899, s. 164-172.
- ZÍBRT Č.: Život a činnost P. J. Šafaříka ve světle dopisů synovci Janovi (1834–1859). ČČM 84, 1910, s. 53-129, 335-353.

Seznam zkratk:

ČČM – Časopis Českého muzea

ČNM – Časopis Národního muzea

HČ – Historický časopis

JSH – Jihočeský sborník historický

IX. RESUMÉ

Rigorózní práce „Slováci v kulturně-společenském životě Prahy v letech 1815–1914“ sleduje poměr Slováků k Praze na širším pozadí česko-slovenských vztahů. České hlavní město mělo zásadní vliv na formování vztahů obou národů v 19. století, neboť jako centrum kulturního a politického života podněcovalo výměnu kulturních hodnot a setkávání představitelů českého a slovenského národa. Neopomenutelnou roli hrála přirozeně i jazyková blízkost obou národů. Slováci Prahu vnímali vždy jako „velký svět“, kde se soustřeďují nové podněty a rodí se myšlenkové proudy. Práce nenabízí ucelený přehled vývoje česko-slovenských vztahů, ale připomíná pouze nejdůležitější okamžiky vzájemné spolupráce a to ty, jejímž dějištěm se stala právě česká metropole. Specifičnost práce a její kulturně-historické zaměření tak spočívá ve snaze spojit co nejvíce událostí a životních osudů slovenských osobností s konkrétními pražskými lokalitami, odpovědět na otázku, jak pražské prostředí ovlivnilo jejich životy a jaký měli podíl na jejím společenském, kulturním a částečně i politickém životě. Jde vlastně o propojování dvou zdánlivě samostatných oblastí – tématu česko-slovenských vztahů a pragensijního výzkumu.

Slovenská přítomnost v Praze byla ovlivněna vždy jednak aktuálním politickým vývojem a poměry v habsburské monarchii a také neexistencí střediska či centra, které by koncentraci Slováků v Praze umožnilo. Pro období let 1815–1848 je příznačné vystupování jednotlivých individualit, které prosazovaly požadavky a cíle na poli jazykovém a literárním, jak dokládá přítomnost Pavla Josefa Šafaříka, Jána Kollára či Sama Tomášika. Pro období revolučních let 1848–1849, kdy byla nastolena otázka formy další existence Čechů i Slováků v rámci monarchie, je největší pozornost věnována osobnosti Ludovíta

Štúra. Porážka revoluce a následné přesměrování vzájemných československých vztahů přineslo jejich ustálení v rovině vzdělávání. Slováky v Praze ve druhé polovině 19. století zastupovali především studenti, jak dokumentuje podkapitola věnovaná studijnímu pobytu Martina Kukučina v Praze. Vedle studentů se v Praze v tomto období objevovaly pouze jednotlivé osobnosti či organizované skupiny, aby se zúčastnili velkých kulturních akcí v Praze druhé poloviny 19. století (např. Národopisné výstavy v roce 1895). Tento stav byl podmíněn tehdejší nevýraznou až pasivní spoluprací politických představitelů obou národů. Novou kvalitu vnáší do vzájemných vztahů až Československá jednota založená roku 1896, která vyvíjí aktivitu i na samotném slovenském území. Pod vlivem černovské tragédie v roce 1907 se pak mění nejen charakter práce a role Československé jednoty, ale Praha se stává důležitým centrem i pro některé momenty budoucího slovenského vývoje, včetně prvních aktivnějších kontaktů se slovenskými politiky, kdy byly položeny základy budoucích vztahů ve společném státě po roce 1918.

SUMMARY

The paper „Slovaks in the Cultural and Social Life of Prague in the years 1815-1914“ focuses on the attitude of Slovaks towards Prague on the broader background of Czecho-Slovakian relations. The Czech capital had major influence on shaping the relations between both nations in the 19th century, being the center of cultural and political life and thus inspiring an exchange of cultural values and serving as a meeting point for both nations' leading figures. Naturally, language similarity of the two nations played an indisputable role. Slovaks always viewed Prague as “the big world”, where new impulses converge and intellectual movements are born. The paper does not offer a comprehensive summary of the development of Czecho-Slovakian relations, but points out only the most noteworthy moments of mutual cooperation which occurred in the Czech metropolis. The specific focus of the paper and its culturally historical background thus rest in an attempt to connect as many events and personal histories of Slovakian leading figures as possible with particular Prague locations, and answer the question of how this milieu influenced their lives and what their role was in Prague's social, cultural and partly also political life. A connection is made between two apparently separate areas: the topic of Czecho-Slovakian relations and the studies of the local history of Prague.

Slovakian presence in Prague was always influenced by political affairs of the time and the state of affairs in the Habsburg monarchy on the one hand, and a non-existence of a center that would allow for the concentration of Slovaks in Prague on the other. The period of 1815–1848 was characterized by separate appearances of individual leading figures who advocated their demands and aims in the fields of language

and literature, as evidenced by the presence of Pavel Josef Šafařík, Ján Kollár or Sam Tomášik. For the revolutionary years of 1848–1849, which brought up the matter of the form of subsequent existence of Czechs and Slovaks within the monarchy, most attention is paid to the work of Ľudovít Štúr. Suppression of the revolution and consequent changes in mutual Czecho-Slovakian relations caused their stabilization in matters of education. In the second half of the 19th century, Slovaks were mostly represented in Prague by students, as documented in the sub-chapter on Martin Kukučín's study period in Prague. Apart from students, only individual figures or organized groups appeared in Prague in that period, in order to participate in major cultural events of the second half of the 19th century (eg. Czech & Slavonic Ethnographic Exhibition in Prague in 1895). This was caused by indistinctive, bordering on passive, cooperation of political leaders of the two nations of the period.

A new dimension was introduced into the mutual relations only by the establishment of Czechoslovak Unity in 1896, which was also active directly in the Slovakian territory. In the aftermath of Černová tragedy in 1907, not only the character of Czechoslovak Unity and its role changed, but Prague also became an important center for several moments of future Slovak development, including the first active contacts with Slovakian politicians, which lay the foundation for future relations within a common state after 1918.